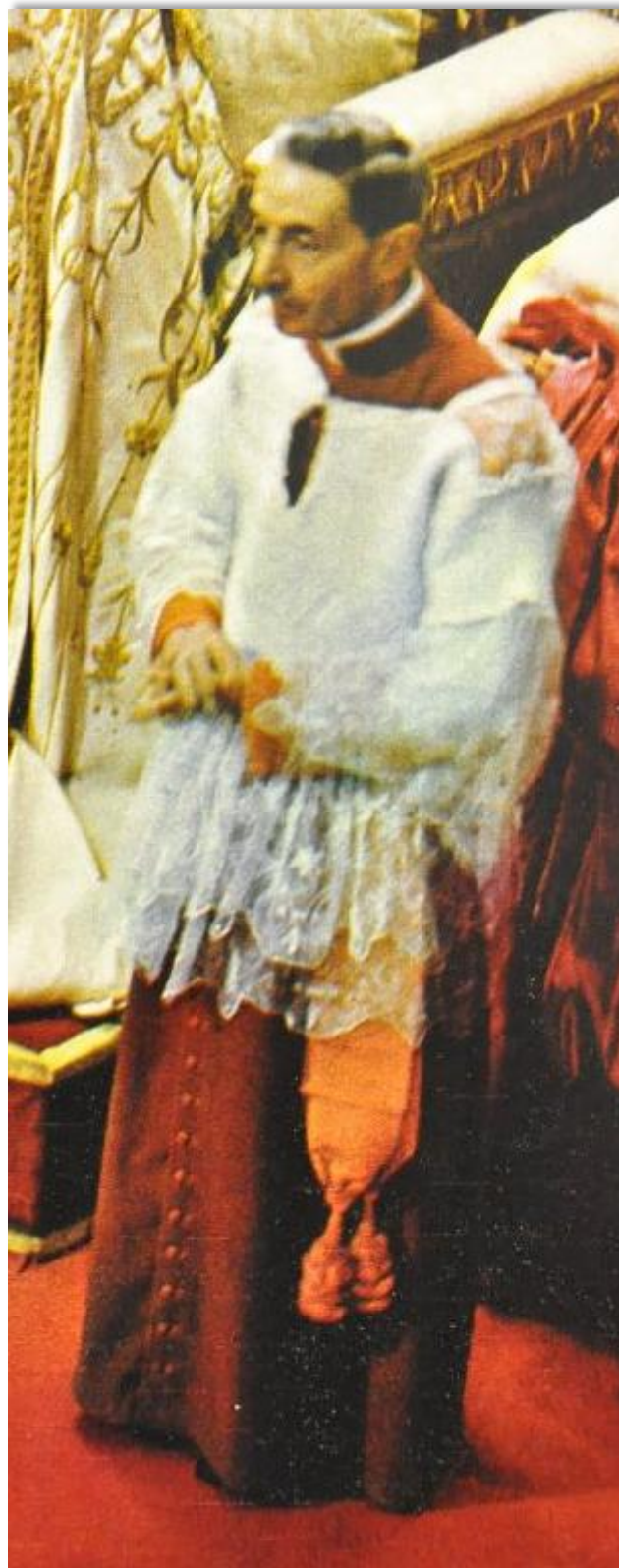

Bartłomiej K. Krzych

Custodite Sacramentas Domini!

Enrico Dante – Mistrz Ceremonii

Zdjęcie na stronie tytułowej dzięki uprzejmości Johna Sonnena

© Copyright 2014 – Bartłomiej K. Krzych
[for text and elaboration]

© Copyright 2014 – Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice
[for photos and documents]

ISBN 978-83-940426-0-8

www.caeremonialeromanum.com

+

DEO OMNIPOTENTI MAXIMO

DEIPARÆ SEMPER VIRGINI MARIÆ

CASTISSIMO SPONSO IMMACVLATÆ DEI MATRIS

Mons. Guido Mariniemu, Mistrzowi Ceremonii Apostolskich
Dr Chiarze Maragoni, Archiwistce Urzędu Papieskich Ceremonii

Annie Filomenie Kaźmierczak
Katarzynie Pękali – Kuchcie

oraz wszystkim tym, bez których
nie mogłaby powstać ta książka

składam podziękowania

WSTĘP

Nieraz zdarza się, że ze względu na okoliczności lub polityczną poprawność zapomina się o wielkich osobistościach, których dziedzictwo praktycznie z dnia na dzień zaczyna budzić lęk i niesłuszne podejrzenia.

Nierzadko życie takich osób opiewają legendarne historie powtarzane tu i ówdzie; jednakże, gdyby kogoś zapytać o szczegóły, zapada wielka cisza, bo... powstaje zasadnicze pytanie: „kim on tak właściwie był i co takiego zrobił, że wszyscy o nim mówią, ale nie wiadomo właściwie dlaczego?”.

Wydaje się, że rzecz ma się podobnie w przypadku kardynała Enrico Dante, wieloletniego Mistrza Ceremonii Apostolskich, znanego zwłaszcza z materiałów multimedialnych z liturgii papieskich drugiej połowy ubiegłego wieku.

Większość osób zainteresowanych historią papiestwa oraz liturgii kojarzy osobę Enrico Dantego i być może nawet wie jaką funkcję spełniał u boku kolejnych następców świętego Piotra. Pytania zaczynają się jednak szybko, bo wszelkie informacje są powtarzane za krótkimi notami biograficznymi krążącymi w sieci internetowej i tak naprawdę nic bliższego o kardynale Dante nie wiadomo¹.

Czy to możliwe, aby jeden z Ojców Soboru Watykańskiego II będący przez dziesiątki lat zaangażowany w służbę Kościołowi i Papiestwu nie pozostawił po sobie żadnego trwałego śladu, żadnego duchowego spadku?

Ta krótka i syntetyczna praca, oparta na osobistych poszukiwaniach, ma na celu swoiste przetarcie szlaków – nie tylko w odniesieniu do dokumentacji z *Archivum Caeremoniarum Pontificalium*, ale przede wszystkim w stosunku do minimalnego zainteresowania instytucją Kolegium Ceremoniarzy Papieskich, którzy przez setki lat znajdowali się w samym centrum zakulisowych wydarzeń bijącego serca chrześcijaństwa (dość wspomnieć, że dziesiątki papieskich ceremoniarzy pozostawiło po sobie tomy prywatnych zapisków, z których do tej pory została wydana i przebadana znikoma część)².

Z racji obranego celu, praca ta ma charakter popularyzatorski. Brak więc pogłębionych analiz publikowanych dokumentów i materiałów, czy też ich tłumaczeń na język polski. Głównym zamiarem autora jest ich udostępnienie szerszemu gronu odbiorców tak, by dać pewnego rodzaju bodziec i wyrazić zachętę do dalszych badań i poszukiwań (a także do osobistego rozwoju, zwłaszcza jeśli chodzi o język łaciński stanowiący niezastąpiony element kultury osobistej, współcześnie podupadłej również wśród ludzi Kościoła).

¹ Niestety, również ostatnie żyjące osoby, jakie znały go osobiście, *odchodzą do domu Pana* wraz z swoimi wspomnieniami; dość wspomnieć kardynała Domenico Bartolucciego.

² Ich wartość jest pierwszorzędna dla historii liturgii papieskiej, również dla pojęcia władzy doczesnej papieża, jak i poznania w ogóle barokowej ceremonialności. Studium tych dzienników mogłoby ukazać wpływ ceremoniału polityczno-religijnego papiestwa na ceremoniał katolickich dworów europejskich, zwłaszcza w XVI i XVII wieku. Niezbędne wydaje się systematyczne studium (katalogizacja, klasyfikacja, edycja tekstów); próby zostały już podjęte, ale niestety, z powodu przedwczesnej śmierci niektórych badaczy, czy też ze względu na narzucone przez innych ograniczenia, praca wciąż pozostaje na etapie kiełkowania.

Autor zdaje sobie sprawę z niewystarczalności i ograniczeń jego pracy, ma jednak nadzieję, że posłuży ona komuś, zwłaszcza w większym umiłowaniu Kościoła Chrystusowego oraz w pogłębieniu duchowej relacji z naszym Mistrzem i Zbawicielem, Jezusem Chrystusem.

Bartłomiej K. Krzych

Die 2 Maii A.D. 2014

Sancti Athanasii Ep., Conf. et Eccl. Doct.

CZEŚĆ I

ŻYCIE I DZIEŁO

I. BIOGRAFIA

Kardynał Enrico Dante poświęcił całe swoje życie i wszelkie swoje wysiłki w służbie Kościołowi i kolejnym następcom świętego Piotra, spełniając liczne, istotne, a co najważniejsze, ufnie mu powierzane zadania, które na co dzień łączył z posługą związaną z kapłańskim ministerium. Człowiek ten nie był tylko rzymianinem z urodzenia – całą swą istotą emanował ową słynną *romanitas*. Jego przykład inspirował liczne pokolenia kapłanów, ucząc ich kochać Jeden, Święty, Powszechny, Apostolski Kościół, którego widzialną głową jest Biskup Rzymu.

1. DZIECIŃSTWO I EDUKACJA

Enrico, jako trzeci z pięciu synów Achillesa Dantego – włoskiego patrioty oddanego Giuseppe Garibaldiemu – oraz Zenaide Ingegneri (zmarła ona, gdy miał osiem lat), przyszedł na świat dnia 5 lipca 1884 roku.

Jako młody chłopiec Enrico został posłany przez swoich rodziców do Paryża, gdzie pod okiem Ojców Matki Bożej Syjonu – jako jeden z najlepszych uczniów – zdobył solidną wiedzę w dziedzinie grecko-rzymskiej klasyki oraz nabył niezbędne obycie kulturalno-humanistyczne. Ukończywszy pierwszy etap swej edukacji, zamieszkał w rzymskim *Almo Collegio Capranica*, gdzie zdobył niezbędną formację oraz przygotowanie do kapłaństwa, jednocześnie budując swoich współbraci przykładem głębokiej pobożności.

W tym samym czasie, a dokładnie poczynawszy od 1901 roku, podjął studia na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim, które po wielu latach wytężonej pracy ukończył z wyróżnieniem otrzymując doktoraty¹ w dziedzinie filozofii (14 lipca 1906 r.), teologii (22 czerwca 1910 r.) oraz prawa kanonicznego (26 sierpnia 1914 r.). Odbił także *Studium* w Trybunale Świętej Roty Rzymskiej, co pozwoliło mu uzyskać dyplom adwokata tegoż urzędu.

Zdobywszy niezbędną wiedzę filozoficzno-teologiczną, Enrico Dante przyjmuje święcenia kapłańskie w dniu 3 lipca 1910 roku z rąk łacińskiego Patriarchy Konstantynopola, Giuseppe Ceppetelliego, piastującego urząd *Viceregente di Roma*. Uroczystość odbyła się w kościele (a właściwie diakonii jednego z kardynałów diakonów) świętego Apolinarego (*Sant'Apollinare Nuovo*).

2. POSŁUGA KAPŁAŃSKA I NAUCZANIE

Po otrzymaniu święceń, jako młody kapłan, kontynuujący swą naukę na słynnym *Gregorianum*, Enrico Dante gorliwie podjął obowiązki duszpasterskie - nie tylko sprawował duchową pieczę nad *Agro Romano*, ale od początku dał się poznać jako pasterz zatroskany o dobro dusz spowiadając oraz sprawując Najświętszą Ofiarę w licznych parafiach miejskich, jak i podmiejskich, co było wtedy niezwykle znaczące, gdyż dla ludzi z tamtejszych terenów jedynym pocieszeniem w utrudzeniu był widok sługi Boga i Kościoła (Don Dante sprawował dla tych ludzi Mszę świętą w każdą niedzielę oraz święta nakazane).

Ksiądz Dante dał się także poznać jako aktywny duszpasterz w *Terra Nova* (na *via Casilina*), gdzie sprawował Mszę świętą, udzielał Sakramentów Świętych, prowadził katechezy dla dzieci i dorosłych oraz pokrzepiał chorych i umierających.

¹ Według rzymskiej nomenklatury pozwalały one cieszyć się tytułem *Doctor sive Magister*.

Apostolat rzymskiego kapłana zaznaczył się szczególnie w Bazylice Laterańskiej (*San Giovanni in Laterano*), katedrze Biskupa Rzymu będącej *Mater et Caput omnium ecclesiarum*, i to w czasie, gdy terytorium świątyni znajdowało się pod okupacją antyreligijnej propagandy. Tam też ksiądz Dante, nie czyniąc sobie wiele z możliwych zagrożeń, uczestniczył w misjach dla ludu i pokrzepiał go błogosławieństwami. Podjął również opiekę nad mieszkańcami zaniedbanej dzielnicy *Porta Metronia* i zapewniał posługę kapłańską członkom Akcji Katolickiej.

Rzymski kościół *Sacro Cuore al Suffragio* stał się miejscem, gdzie każdego ranka, punktualnie o godzinie ósmej, tuż po odprawieniu Mszy Świętej w kaplicy instytutu religijnego w dzielnicy *Prati* (trasę tę pokonywał pieszo wychodząc z Świętego Oficjum, gdzie mieszkał), zasiadał w konfesjonale, w którym spowiadał przez czterdzieści lat – w ten sposób ofiarował on także swą pomoc duchowieństwu parafialnemu. Apostolat ten nie został przerwany nawet w 1913 roku, kiedy to Enrico Dante otrzymał tytuł prałacki i rozpoczął służbę Kościołowi w dykasteriach Kurii Rzymskiej. Był także dziekanem kapituły kościoła *Santa Maria in Monte* przy *Piazza del Popolo* w Rzymie.

Między posługami ministerialnymi, ksiądz Dante spełniał także obowiązki związane ze stanowiskiem profesora na Papieskim Uniwersytecie, zwanym popularnie *Urbanianum* (przynależącym do Świętej Kongregacji Krzewienia Wiary), gdzie w latach 1911-1928 nauczał przy katedrze filozofii, zaś później, aż do 1947 przy katedrze teologii². Warto odnotować, że stało się to już w rok po otrzymaniu kapłaństwa Chrystusowego, właśnie ze względu na obszerną, wręcz erudycyjną wiedzę przyszłego kardynała w domenie nauk filozoficzno-teologiczno-kanonicznych.

Świadectwa jego uczniów nie pozostawiają wątpliwości: był dla nich mistrzem (w głębokim znaczeniu łacińskiego *magister*) nie tylko wiedzy i życia, ale przede wszystkim miłości Kościoła Jezusa Chrystusa oraz Jego ziemskiego Wikariusza. Wielu alumnów profesora Dantego zostało uczonymi, inni zaś otrzymali godność biskupią; byli nawet tacy, których spotkał zaszczyt purpury kardynalskiej.

Sport był również jedną z pasji Enrico Dantego, który aktywnie włączył się w zapoczątkowanie rzymskiej drużyny piłki nożnej. Był również miłośnikiem gór (uprawiał alpinizm) oraz entuzjastą lekkoatletyki.

Faktem niezwykle wymownym jest też to, że w ostatnich dwóch latach swego życia, po otrzymaniu kapelusza kardynalskiego, Dante udzielił pierwszej Komunii Świętej oraz Sakramentu bierzmowania setkom dzieci.

3. KARIERA KOŚCIELNA

Dla tego, którego dziś nazywa się „legendarnym Mistrzem Papieskich Ceremonii” (przyrównanie do słynnych *Magistri Caeremoniarum Papalium* z wieków XV i XVI), wspinanie się po stopniach kariery kościelnej zaczęło się bardzo szybko – i to w samym sercu Kościoła – bo już w 1913 roku, kiedy to Dante otrzymał nominację na oficjała w Świętej Penitencjarii Apostolskiej.

Już w rok później (nominacja z dnia 25 marca 1914 r.) rozpoczął on drogę, którą wielce przysłużył się kultowi Bożemu i kolejnym Następcom św. Piotra, a która także przyniosła mu

² Nominacja (archiwum ACP [=Archivio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, Città del Vaticano], skrzynia 0255) na *Professore Ordinario di Teologia Fondamentale nelle Scuole del Pontificio Ateneo Urbano* została ogłoszona dnia 11 lipca 1928 roku.

największy posłuch – Enrico Dante został włączony do kolegium ceremoniarzy papieskich, stróżów świętej liturgii. Jego niekwestionowane kompetencje w tej dziedzinie pozwoliły mu stanąć na czele kolegium jako jego Prefekt (*Magister, Præfectus, Antistes*), którym był przez osiemnaście lat (od 13 czerwca 1947 roku do 1965 roku, do momentu otrzymania purpury kardynalskiej), zastępując na tym stanowisku Mons. Carlo Respighiego, swego przyjaciela³. Wcześniej, bo od 27 maja 1943 roku pełnił on funkcję podsekretnarza Świętej Kongregacji Ceremoniału.

W 1923 roku odmówił Papieżowi Piusowi XI zaangażowania i włączenia się w ponowne otwarcie nuncjatury we Francji zniszczonej przez rewolucję. Powodem, dla którego odrzucił propozycję, która pozwoliłaby mu o wiele szybciej rozwijać swoją karierę, była obecność dwóch jego siostr w Rzymie, których nie chciał pozostawić w samotności. W zamian został mianowany (26 października tegoż roku) doradcą (*substitutus adjunctus*) Świętej Kongregacji Obrzędów, z którą będzie związany: od 28 września 1930 roku jako pełnoprawny doradca (*substitutus*); od 27 maja 1943 roku jako podsekretnarz (kilkanaście dni wcześniej, tj. 15 maja, otrzymał tytuł prałata domowego Jego Świątobliwości⁴); od 24 stycznia 1959 jako pro-sekretarz; w końcu, od 5 stycznia 1960 roku jako sekretarz (*secretarius*) – tym samym zastąpił na tym miejscu zasłużonego purpurata Alfonso Carinciego, który piastował ów urząd dziesięć lat.

Jeszcze papież Pius XII – w 1955 roku – nadał Dantemu tytuł Protonotariusza Apostolskiego *ad instar*⁵, zaś trzy lata później ów mógł się legitymować tytułem *Eccellenza Reverendissima*⁶ (nadanie tych tytułów związane było z funkcjami piastowanymi w Kurii Rzymskiej).

³ A. Bugnini w tekście *in memoriam* opublikowanym w *La Maison-Dieu* (nr 12) pisał: „Wraz z Mons. Respighim, zmarłym 6 czerwca 1947 r., odeszła jedna z najbardziej charakterystycznych figur rzymskiego życia kościelnego” (s. 135); był on „człowiekiem, który przeżył w pełni swoją epokę” (s. 136).

⁴ Tekst dekretu (archiwum ACP, skrzynia 0255) Piusa XII oznaczony jako *Brevi Apostolici* N. 356/1943 (z dopiskiem *Gratis ex privilegio*) brzmi: *Dilecte Fili, salutem et apostolicam benedictionem. Caeremoniarum Apostolicarum Praefectus Nos rogat ut promerita ob tua te, Nostrum Caeremoniarum ex numero participantium Magistrum, inter Praelatos domesticos cooptare dignemur. Precibus igitur memoratis benigne annuentes, ut huiusmodi benevolentiae Nostrae pignus tibi publice tribuamus, hisce te Litteris Apostolicis atque auctoritate Nostra Antistitem Urbanum idest Praelatum domesticum Nostrum eligimus, facimus ac renuntiamus, Tibi proinde, dilecte fili, concedimus ut violaceas vestes induere atque, etiam in Romana Curia, lineum amiculum manicatum, quod Rochetum vocant, gestare licite possis ac valeas; itemque utaris fruaris singulis quibusque honoribus, privilegiis, praerogativis, indultis, quibus alii ecclesiastici viri hac dignitate aucti utuntur, fruuntur vel uti, frui possunt ac poterunt. Contrariis non obstantibus quibuslibet. Datum Romae, apud Sanctum Petrum, sub anulo Piscatoris, die XV mensis Maji, anno MCMXXXIII, Pontificatus Nostri quinto.*

⁵ Dekret (archiwum ACP, skrzynia 0255) podpisany – ze specjalnego mandatu Papieża Piusa XII – przez pełniącego funkcję sekretarza (*substitutus*) Carola Geanofa, postanawiał: *Dilecte fili, salutem et Apostolicam Benedictionem. Oblatis nobis precibus benigne annuentes, cum compertum habeamus quibus peculiaribus animi ingennique dotibus eniteas, quo etiam studio ac labore catholicas res provehendas cures, ut nostram benevolentiam tibi publice significemus, nunc te Henricum Dante ex Urbe Protonotarium Apostolicum ad instar participantium eligimus, facimus ac renuntiamus. Tibi ideo privilegia, honores, praerogativas concedimus cum hac dignitate coniuncta ex apostolicis constitutionibus tum „Inter multiplices” s. Pii PP. X, tum „Ad incrementum” Pii PP. XI, quarum exemplar tibi tradi iubemus, cautum vero ut solitum praestes iuramentum atque alia serves, quae per easdem constitutiones servanda praescribuntur. Datum Romae, apud s. Petrum, Die XVII mensis Augusti anno MCMLV.* Wraz z tym dokumentem Dante otrzymał także po jednym egzemplarzu dwóch wspomnianych w dekrete *motu proprio* oraz egzemplarz prerogatyw z czasów pontyfikatu Piusa XII.

⁶ List Sekretariatu Stanu podpisany przez Domenico Cardiniego (archiwum ACP, skrzynia 0255), z datą nadania 19 listopada 1958 roku, stanowi: *La Santità di Nostro Signore Si è beniopramente segnata di*

Dzięki trosce oraz gorliwości o służbę Bożą, chwałę Kościoła oraz zbawienie dusz, Papież Jan XXIII w roku 1962 (dokładnie 28 sierpnia) podniósł Dantego do godności biskupiej, co pozwoliło mu brać udział w obradach Soboru Watykańskiego II nie tylko w osobie Mistrza Ceremonii, jednego z doradców, czy specjalistów, ale jako Ojca tegoż Soboru – dzięki czemu mógł aktywnie i z większą skutecznością stawać w obronie zwyczajów, tradycji i doktryny Kościoła Katolickiego⁷. Sakry udzielił sam Biskup Rzymu w swej katedrze dnia 21 września 1962 roku (współkonsekratorami byli: Francesco Carpino, biskup tytularny miata Sardica i asesor Świętej Kongregacji Konsystorza oraz Pietro Parente, biskup tytularny Teolemaide di Tebaide i członek Najwyższej Świętej Kongregacji Świętego Oficjum) powierzając Dantemu tytuł, *pro illa vice*, arcybiskupa Kościoła lokalnego z Carpasii na Cyprze. Wraz z nim święcenia biskupie przyjęli przyszli kardynałowie, Cesare Zerba, Pietro Palazzini i Paul-Pierre Philippe O.P.⁸

Papież Paweł VI wykreował Enrico Dantego na Księcia Kościoła Rzymskiego – kardynała w czasie publicznego konsystorza, który odbył się dnia 22 lutego 1965 roku. Otrzymał on biret kardynalski oraz diakonię (jeden z kościołów Rzymu) *Santa Agata dei Goti*, która została podniesiona do rangi tytułu (*titulus romanus*) prezbiterialnego, *pro illa vice*, w dniu 25 lutego 1965 roku. Jako kardynał został asygnowany do Świętej Kongregacji Krzewienia Wiary oraz Świętej Kongregacji Obrzędów.

4. DZIEŁA I OSIĄGNIĘCIA

Życie Enrico Dantego można by nazwać jednym wielkim *opus* (dziełem) ku chwale i w służbie Kościoła. Mowa zwłaszcza o tym, czego dokonał w czasie półwiecza jako jeden z ceremoniarzy papieskich, a później ich mistrz i prefekt, a także sekretarz Świętej Kongregacji Ceremoniału, w ramach którego działało kolegium, na czele którego stał przez prawie dwadzieścia lat.

Jako papieski ceremoniarz, Dante brał też udział w konklawe, które miały miejsce w latach 1914, 1922, 1939, 1958 i 1963, jak i m.in. w uroczystych koronacjach kolejnych papieży: Benedykta XV, Piusa XI, Piusa XII, Jana XXIII i Pawła VI, z których ostatnie dwie były przekazywane na żywo w telewizji⁹.

W tym czasie był odpowiedzialny również za przygotowanie i celebrowanie takich wydarzeń, jak ogłoszenie Dogmatu o Wniebowzięciu Najświętszej Maryi Panny przez Papieża Piusa XII w Roku Jubileuszowym 1950 (jak i za celebrowanie samego Jubileuszu), czy sam Sobór Watykański II. Miał także istotny udział w czasie ceremonii Jubileuszów w 1925 roku (*ordinario*)

conferire « ad personam » all'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor Enrico Dante, Prefetto delle Cerimonie Pontificie, il titolo di « Eccellenza Reverendissima ». Tanto si partecipa al medesimo Monsignor Dante, per sua opportuna conoscenza e norma.

⁷ Czas soborowego szaleństwa sprzyjał znanemu procederowi „degradacja przez promocję”, choć w tym – jak i w wielu innych wypadkach – cel był inny: chciano zamknąć usta wszystkim „niebezpiecznym” przedstawicielom i obrońcom zestarzałej już doktryny i Tradycji Kościoła, które wymagały przystosowania do współczesności. Święcenia biskupie (i nie tylko) nie raz wiążą się z niepisanym paktem o milczeniu lub względnym „uspokojeniu się”. Jest trudno stwierdzić, jak było w tym wypadku; choć analizując wypowiedzi Dantego (zob. następny rozdział o reformie liturgicznej) można uznać, że pozostał on wierny swym poglądom do śmierci – nie należy wyciągać zbyt pochopnych wniosków, tym bardziej, że lata 60. ubiegłego wieku były trudnym okresem w historii Kościoła.

⁸ Fotografie z tej uroczystości znajdują się w części trzeciej, galeria *Święcenia biskupie*.

⁹ J. Nabuco używa adekwatnego wyrażenia twierdząc, iż są to „wielkie momenty” dla papieskich ceremoniarzy: *In morte et sepultura Romani Pontificis, in conclavi pro electione novi Pontificis, vel in eius consecratione seu incoronatione, caeremoniarii partem magni momenti habent, et quousque novus pontifex clericos sui cubiculi eligat, eorum officio funguntur, [in:] Jus pontificalium - Introductio in caeremoniale episcoporum*, Desclée & Socii, Parisiis – Tornaci – Romae – Neo-eboraci, 1956, s. 31.

i 1933 roku (*straordinario*). Do tej listy można by dołączyć niezliczone „Cappelle” (tzn. kaplice papieskie, czyli liturgie sprawowane pod przewodnictwem papieża, w jego obecności, bądź też w jego imieniu) i inne ryty własne Dworu papieskiego i Kurii Rzymskiej sprawowane w ciągu roku liturgicznego.

Jako Prefekt Papieskich Ceremonii (od Piusa XII do Pawła VI) posługiwał do licznych celebracji i obrzędów sprawowanych w bazylikach i kościołach *del Lazio*, czy też podczas pielgrzymek Papieża Jana XXIII do Loreto i Asyżu oraz Pawła VI do Orvieto, Montecassino, Bombaju.

Jako pierwszy w historii ze wszystkich Mistrzów Papieskich Ceremonii przygotował i czuwał nad przebiegiem sakry biskupiej w rycie greckim (liturgia św. Jana Chryzostoma) sprawowanej przez Papieża Jana XXIII w Kaplicy Sykstyńskiej, kiedy to godność biskupią otrzymał Gabriel Acacio Coussa O. S. B. A. (późniejszy kardynał)¹⁰.

O wielkości tego człowieka świadczy również jego praca w archiwach Prefektury Papieskich Ceremonii, które to archiwa zreorganizował, uporządkował, a nawet własnoręcznie spisał dwuczęściowy (a kilkutomowy) katalog, który do dziś dnia (!) jest w użytku archiwistów korzystających z najnowocześniejszych metod. Praca ta pochłonęła niemal dziesięć lat jego życia, stanowiła jednak – i stanowi do dzisiaj – nieocenioną pomoc dla badaczy (którzy w praktyce nie wykazują niemal żadnego zainteresowania tą tematyką)¹¹.

Do tego wszystkiego można dodać także niezliczone i wielkie rzymskie religijne manifestacje, jak Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny (1922 r.), wspomnienie Soboru Efeskiego (1931 r.), procesje Bożego Ciała z Piusem XII, Janem XXIII, Pawłem VI, których to wydarzeń Enrico Dante był promotorem i animatorem. Był zaangażowany (jako ceremoniarz) również w mnóstwo innych wydarzeń z udziałem kardynałów – czasami nie *sensu strictissimo* liturgicznych – odbywających się w całych Włoszech.

Z kolei jako członek, a później sekretarz Świętej Kongregacji Obrzędów, z wielkim oddaniem, pilnością, przykładnością oraz wielkością ducha podejmował liczne sprawy dotyczące beatyfikacji i kanonizacji świętych (*causae Beatificationis et Canonizationis Sanctorum*). W tym brał udział nie tylko jako *dirigente* (prowadzący), ale też jako Prefekt Ceremonii Apostolskich. Zostawszy kardynałem oddawał się z jeszcze większą pasją i skrupulatnością (co charakteryzowało wszystkie przedsięwzięcia Dantego) tej działalności, którą moglibyśmy nazwać „pracą w służbie świętości”, nie tylko dając jej przykład wiernym, ale samemu do niej dążąc.

Podobnie, jako jeden z pracowników Świętej Kongregacji Obrzędów, Dante brał udział: w reformach Wielkiego Tygodnia zrealizowanych za pontyfikatu Piusa XII¹²; w pracach komisji przygotowawczych do Soboru, jak i w komisjach soborowych (ds. liturgii); w redakcji soborowej

¹⁰ Zobacz w części trzeciej galerię *Sakra w rycie greckim*.

¹¹ Zobacz w części drugiej dokument „*Do mych najdroższych kolegów ceremoniarzy*”.

¹² Istnieją słuszne przesłanki za tym, aby sądzić, iż Dante przyjął te reformy bez entuzjazmu, o czym świadczą choćby to, że następca Piusa XII sprawował ceremonie Wielkiego Tygodnia według rubryk sprzed 1955 roku (w sieci internetowej można znaleźć nieliczne fotografie). Znajomy oraz następca Dantego w roli recenzenta w Rzymskiej Akademii Liturgicznej (zob. niżej, przyp. 15), Mons. Léon Gromier, wygłosił w lipcu 1960 r. w Paryżu bardzo krytyczną konferencję dotyczącą odnowionego Wielkiego Tygodnia, wykazując wiele absurdów przeprowadzonych zmian. Zob. również rozdział o reformie liturgicznej, przyp. 6.

konstytucji *De Sacra Liturgia*; później – oraz w trakcie samego soboru – we wprowadzaniu reform, których od samego początku nie był – by nie powiedzieć za wiele – ani entuzjastą, ani propagatorem, ani tym bardziej zwolennikiem (podobne wnioski nasuwają się same przy analizie różnych wypowiedzi jak i działań Enrico Dantego); pozostał do końca swego życia wierny nie tylko rzymskiej szkole liturgii, lecz również rzymskiej szkole teologii, prawa, zwyczajów oraz dyscypliny kościelnej¹³.

Nie można zapomnieć o tym, że Enrico Dante był oddanym propagatorem pamięci Kościoła rodzącego się, zwłaszcza jako jeden z najstarszych członków *Collegium cultorum Martyrum*, którego – w późniejszym czasie – stał się patronem. Już jako rzymski prałat, wraz z Mons. Ermanno Bonazzim i Mons. Respighim, wskrzesił ideę Stacji Wielkopostnych (sięgającą najpierwotniejszej liturgii rzymskiej, papieskiej, która upadła na wygnaniu awiniońskim i niestety nie odrodziła się po powrocie papieża do Rzymu, mimo wielkich starań), której dziś i my jesteśmy spadkobiercami!

Erudycja oraz wiedza Dantego zachowały się również w postaci zredagowanych przez niego w ciągu wielu lat haseł do monumentalnej *Enciclopedia Cattolica*, sukcesywnie publikowanej na Watykanie w latach 1948-1954 w dwunastu obszernych tomach. Wszystkie z artykułów Prefekta Apostolskich Ceremonii dotyczyły kultu Bożego, zaś niektóre z nich były pionierskimi opracowaniami, które do dziś stanowią niezastąpione źródło do dalszych badań. Oto niektóre z haseł encyklopedii: tom pierwszy (1948 r.) – kredencja (*abaco*), humerał (*amitto*), ampułka (*ampolla* – bez bibliografii), pierścień (*anello* – we współpracy z Giulio Battelli i Guglielmo Matthiae), antymension (*antimension*); tom drugi (1949 r.) – aspersja (*aspersione*), bursa (*borsa*), obuwie [liturgiczne] (*calzari*); tom trzeci (1949 r.) – *camauro* [nakrycie głowy papieża zastępujące dzisiejszy biret reszty duchowieństwa] (bez bibliografii), alba (*camice*), ceremonia (*cerimonia*), cingulum [pasek] (*cingolo*); tom piąty (1950 r.) – *falda*, fanon (*fanone* – bez bibliografii), *formale* (bez bibliografii).

5. NAGRODY, ODZNACZENIA I NOMINACJE

W ramach uzupełnienia tego, co zostało już powiedziane, wymieniamy (w porządku chronologicznym) niektóre z nagród, odznaczeń, czy listów gratulacyjnych, jakie w ciągu swego kapłańskiego życia otrzymał Enrico Dante¹⁴.

Już w dniu 7 listopada 1910 roku młody kapłan Dante otrzymał list gratulacyjny za udział w *Academia Liturgica Romana „Custodite Caeremonias Domini”* („Liturgiczna Akademia Rzymska Strzeżcie Ceremonii Pana”) podpisany przez prezesa Akademii (Petrus Respighi) i jej moderatora (Carolus Respighi – ówczesnego Mistrza Apostolskich Ceremonii)¹⁵.

¹³ W tym kontekście warto przywołać słowa kardynała Ottavianiego, który jeszcze w czasie Soboru Watykańskiego wyrzekł słynne słowa: „Wolałbym umrzeć przed zakończeniem soboru... gdyż wtedy umrę katolikiem”. Po swej dymisji ze stanowiska Prefekta Świętego Oficjum (przekształconego w między czasie w Kongregację Nauki Wiary) w 1968 roku, Alfredo Ottaviani zmarł w 1979 roku.

¹⁴ Wszystkie wspomniane i/lub cytowane dokumenty pochodzą z archiwum ACP, skrzynia 0255. Oczywiście stanowią one zaledwie niewielką część tego, co można znaleźć w samych archiwach; o wyborze tych właśnie, a nie innych dokumentów, decydowała m.in. ich ogólna nieznanomość i niedostępność, a niekiedy także przypadek. Niektóre z nich mogą się pokrywać z wcześniejszymi informacjami.

¹⁵ „Akademia” ta została ufundowana przez papieża Benedykta XIV i przyłączona do domu Kapłanów z Kongregacji Misji (popularnie „lazaryści”), wydawców słynnego *Ephemerides liturgicae*. Mimo, że w *Annuario Pontificio* akademia ta była wliczona do „Akademii Pontyfikalnych” (wspomniana jeszcze w

Dzień 2 lutego 1912 roku był tym, w którym Dante przystąpił do *Pia unione di S. Paolo Apostolo fra i sacerdoti del clero secolare di Roma* („Pobożna unia św. Pawła Apostoła dla kapłanów kleru świeckiego Rzymu). Potwierdzenie przystąpienia do unii pochodzi z 3 lutego.

Od dnia 22 listopada 1913 roku Enrico Dante otrzymał nominację na *Socio d'onore* (honorowego członka) organizacji *Societa Sportiva pro Roma*, czyli organizacji zrzeszającej rzymskich sportowców.

Inny z dokumentów zawiera wpis dotyczący przynależności Dantego do *Ven. Arciconfraternita della Adorazione Notturna al Santissimo Sacramento* („Czcigodna Archikonfraternia Adoracji Nocnej Najświętszego Sakramentu”). Dante przystąpił do archikonfraterni w dniu 7 stycznia 1914 roku jako *esercente* (dosł. wykonawca).

Sześć lat później pojawiły się nominacje z Wikariatu Rzymskiego na asystenta kościelnego (*Assistente Ecclesiastico*) organizacji *Gircolo S. Pietro* oraz federacji diecezjalnej *Gioventi Cattolica Italiana in Roma* („Młodzieży Katolickiej Włoch w Rzymie”) – odpowiednio 8 marca 1920 i 24 sierpnia 1920 roku.

Nominacja na *Socio* Rzymskiej Akademii św. Tomasza z Akwinu – 17 kwietnia 1923 roku.

Od dnia 31 maja 1932 roku Enrico Dante dołączył również do Archikonfraterni św. Antoniego w Padwie (dokładna nazwa: *Arciconfraternita del Taumaturgo s. Antonio eretta nella sua Basilica in Padova*).

Penitencjaria Apostolska ustanowiła prałata Dantego *Poenitentiarius Sancti Iubilaei* w rzymskim kościele *S. Cuore del Suffragio al Lungotevere Prati* – dekret z dnia 20 marca 1933 roku podpisany osobiście przez Wielkiego Penitencjarza (*Penitenciare Maggiore*), Lorenzo kard. Lauri. Do dokumentu zostało dołączone *motu proprio* „Indicto a nobis” opublikowane 30 stycznia 1933 roku¹⁶.

Papieski ceremoniarz w dniu 20 lutego 1934 roku otrzymał dyplom od *Pontificia Accademia Romana della Immacolata Concezione di Maria Vergine* („Pontyfikalna Akademia Rzymska Niepokalanego Poczęcia Maryi Dziewicy”) ufundowanej w 1835 roku. Wraz z dokumentem wysłany został także regulamin oraz lista członków Akademii.

W dwa lata później Dante został *Cappellano Conventuale ad honorem del Sovrano Militare Ordine di Malta* („Kapłanem konwentualnym *ad honorem* Suwerennego Zakonu Rycerskiego Maltańskiego” z siedzibą w Rzymie. Dekret (n. 124/7) podpisał sam Wielki Mistrz Zakonu.

Tego samego roku przyszła nominacja na *Deputato dell'Almo Collegio Capranica* ds. ekonomii (20 maja 1936 r.) przez Świętą Kongregację ds. Seminariów i Uniwersytetów (numer protokołu: 604/36/4).

edycji z 1993 r., zniknęła kompletnie w edycji z 2000 r.) to jako taka nie miała prawa do tytułu Akademii Pontyfikalnej. Na jej czele stał zawsze Kardynał - Wikariusz. Warto wspomnieć, że Enrico Dante spełniał w niej urząd recenzenta (*ensor*), który powierzany był na okres czterech lat dwóm z członków Akademii. Dnia 1 lipca 1925 roku Dante został zastąpiony w Akademii przez francuskiego kapłana i znawcę liturgii rzymskiej, Léona Gromiera. Do Akademii należeli także tacy liturgiści, jak: G.-B. Menghini, P. Hanssens, J. Brinktrine czy C. Callewaert.

¹⁶ W Archiwum ACP znajduje się o wiele więcej dokumentów Penitencjarii Apostolskiej adresowanych na nazwisko Dantego, co świadczy o jego zaangażowaniu – mimo wielu pełnionych funkcji – w posługę duszpasterską w kościołach Rzymu.

W 1937 roku Wiktor Emanuel III, jako Wielki Mistrz, mianował pobożnego kurialistę *Commendatore* Zakonu św. Maurycego i Lazariusza (dekret z dnia 5 kwietnia 1937 podpisany przez sekretarza). W 1940 roku ten sam Wiktor Emanuel III, *per grazia di Dio e per volonta' della nazione re d'Italia Imperatore d'Etiopia Generale* i jednocześnie Wielki Mistrz Zakonu *della Corona d'Italia*, mianował Dantego (pismem z dnia 4 marca) na *Grande Ufficiale* tegoż zakonu (Korony Włoskiej) – z tej okazji Dante otrzymał także gratulacje od ówczesnego *Sostituto* Sekretariatu Stanu, Mons. Giovanniego Battisty Montiniego (dokument z dnia 24 czerwca 1941 o numerze 38549)¹⁷.

Rok 1947 przyniósł ze sobą nie tylko nominację na Prefekta Kolegium Ceremoniarzy Pontyfikalnych, ale również nominację – z woli samego Ojca Świętego – na członka Komisji Heraldycznej przy Dworze Papieskim (dekret n. 165706 od Sekretariatu Stanu z dnia 28 października)¹⁸.

W 1952 roku Dante został wcielony do kolejnego wielkiego Zakonu. Tym razem była to nominacja *in Commendatorem cum Nomismate Ordinis S. Sepulchri Hierosolymitani* pochodząca od Wielkiego Mistrza. Dokument nosi datę 10 stycznia i jest podpisany przez kardynała Canalię (do niego dołączono m.in. regulamin oraz teksty ceremonii).

Prezydent Portugalii (*República Portuguesa*), który był Wielkim Mistrzem Zakonu Portugalskiego (*Grão-Mestre das Ordens Portuguesas*) podniósł Dantego do stopnia *Grande-Oficial da Ordem de Renemerencia* (dekret z dnia 20 stycznia 1954 r.), gdyż wcześniej, bo od 21 maja 1932 roku, należał on do tego zakonu jako *Cavaleiro*.

W ostatnich latach życia Dante został członkiem na prawach *Grand'Ufficiale* kolejnego zakonu, tym razem był to *Ordine' Al Merito della Repubblica Italiana*. Nominacja pochodziła od *Il Capo del Cerimoniale Diplomatico della Repubblica* i nosiła datę 7 maja 1963 roku (n. 7/bis-59-102).

Kardynał Dante należał także do Kongregacji działającej *in Almo Collegio Capranicensi* i tam też kanonicznie erygowanej pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Dziewicy (dekret zawiera nominację *in Sodalem*, nie zawiera jednak daty, ani jakiegokolwiek oznaczenia).

6. U SCHYŁKU ŻYCIA

Ostatnia Msza Święta, której przewodził kardynał Dante, porą wieczorną 31 grudnia 1966 roku w Bazylice *San Silvestro a Priscilla*, stała się swoistą pochwałą wygłoszoną przez pewnego damazjańskiego karmelitę na cześć orędowników wiary – świętych. Karmelita ów wyraził pewność, iż tworzą oni koronę wokół Bożego tronu: *Martyribus pateat quod regia caeli respicit interior, sequitur si praemia Christi*. Słowa te w piękny sposób ilustrują apostołat kapłana i kardynała rzymskiego, który dokonał tak wspaniałych rzeczy dla wychwalania i kultu świętych.

¹⁷ Tekst listu: *ha il piacere di rimettere all'Ill.mo e Rev.mo Mons. Enrico Dante, Maestro delle Cerimonie Pontificie, l'unito diploma di Grande Ufficiale dell'Ordine della Corona d'Italia fatto per venire alla Segretaria di Stato di S. S. dalla R. Ambasciata d'Italia presso la Santa Sede (con inserto)*.

¹⁸ Tekst dokumentu: *La Santità di Nostro Signore Si è benignamente degnata di annoverare fra i componenti la Commissione Araldica per la Corte Pontificia Ill.mo Rev.mo Monsignore ENRICO DANTE. Tanto si partecipa al medesimo Monsignor Dante, per sua opportuna intelligenza e norma.*

Krótko przed śmiercią kardynała u wielu niepokój wzbudziły informacje o ciężkim i wciąż pogarszającym się stanie jego zdrowia. Wywoływały one szczery żal i smutek, ale również uczucia miłości, szacunku i życzliwości ze strony rzeszy osób, dla których Enrico Dante był wzorem autentycznej rzymskości, hojności oraz poświęcenia się dla służby Kościołowi. Diagnozą okazał się nowotwór w bardzo zaawansowanym stadium.

Papież Paweł VI odwiedził umierającego w klinice Moscati dnia 6 kwietnia 1967 roku. Kilkanaście dni później, tj. 24 kwietnia, wczesnym rankiem kardynał zmarł. Jeszcze tego samego ranka Papież sprawował Mszę za duszę Dantego, otaczając modlitwą jego bliskich oraz wysyłając oficjalne kondolencje jego siostrze, zapewniając o współczuciu i bólu z powodu straty tak wielkiej osobistości, jaką był jej brat. Podobnie kardynał Sekretarz Stanu, G. A. Cicognani, podzielił się uczuciami swego żalu i współczucia z rodziną zmarłego purpurata.

Ciało kardynała Dantego, przybrane w fioletowe paramenta pontyfikalne, zostało wystawione w kaplicy na piątym piętrze kliniki. Przy zmarłym czuwali i modlili się m.in. kardynałowie Tisserant, Testa, Beran, Antoniutti, Heard. Za duszę zmarłego, w jego kaplicy, Mszę Świętą sprawował także purpurat dzierżący władzę i obowiązki *sostituto* Sekretariatu Stanu. Wielu innych kapłanów zostało również dopuszczonych do sprawowania Najświętszej Ofiary przy ciele zmarłego, a byli to m. in. Monsignori Cochetti, Balzanelii, La Boa, Grisan, ksiądz De Lattre oraz ojciec Tarcisio. Nawiedzając doczesne szczątki Dantego, za jego duszę modlili się również: ambasadorowie Włoch, Irlandii, Dominikany; Monsignori Felici i Antonelli oraz Frutaz i Aluffi; wysokiej rangi przedstawiciele Zakonu Maltańskiego; Enrico Galeazzi, specjalny delegat Komisji Pontyfikalnej dla Watykanu; *członkowie* Świętej Kongregacji Obrzędów; kolegium papieskich ceremoniarzy; oraz liczne autorytety i wierni oraz członkowie kościelnej rodziny kardynała Dantego – wszyscy oni jednoczyli się w chrześcijańskiej solidarności i smutku z powodu śmierci tak wielkiego i dobrego człowieka, jakim był Enrico Dante.

W czasie swej choroby byli przy nim dr Giulio Dante z żoną Maria Lelia Costa, a także Myriam Dante, Maria Pia Dante z mężem Giancarlo Pettinim, inż. Tarcisio Dante z małżonką Marią Luisą Filipponi, Egle Dante z mężem inż. Mario Fusacchim, adwokat Marcello Dante; obecni byli również kuzyni Colabucci, Capocaccia i Blasetti oraz znajoma Giuseppina Vannicola.

Po śmierci czuwali stale przy nim siostra Maestre Pie Venerini, wobec której kardynał Dante spełniał przez pięćdziesiąt lat kapłańską posługę. Wśród innych czuwających znalazł się m.in. *primicerius* Archikonfraterni św. Franciszka z Asyżu, którego Dante był przez długie lata oddanym i gorliwym współbratem, Mons. Banti i strażnicy Sodalicii Franciszkańskiej oraz Przełożony *Comunità Stimmatiana Padre Rossetti O. F. M.*

Przeniesienie ciała do Bazyliki świętego Piotra nastąpiło w środę następującą po dniu, w którym Dante odszedł do Pana; miało ono formę prywatną, odbyło się popołudniem. W czwartek rano (tj. 27 kwietnia), o godzinie dziesiątej trzydzieści, rozpoczęła się liturgia egzekwii¹⁹.

¹⁹ W archiwum ACP znajduje się interesujący dokument (skrzynia 071, teczką 79), który zawiera dokładne informacje o wydatkach i kosztach związanych z pochówkiem. Z zachowanych faktur (od *Prima Impresa Transporti Funebri Piacenti fondata nel 1876*) dowiadujemy się m.in. że koszt transportu ciała wyniósł łącznie 466.100 L. Inna faktura, wystawiona przez *Pontificia Cereria Constantino Pisoni S. R. L. casa fondata nel 1803* w dniu 29 kwietnia 1967 roku obejmuje kwotę 83.188 L obejmującą koszt: ośmiu świec do ekspozycji ciała; do przyjęcia ciała sześć i dwie świece dla akolitów oraz po dziesięć świec dla kanoników, spadkobierców i kleru; sześciu świec ołtarzowych do egzekwii, jak i stu świec do katafalku, jednej dla

Kardynał Enrico Dante został pochowany w swoim kościele tytularnym w Rzymie, gdzie spoczywa po dziś dzień. Znajduje się tam miejsce jego doczesnego spoczynku, obok którego umieszczono popiersie oraz tablicę pamiątkową, na której czytamy:

HEIC IN SEDE HONORIS SVI
CONDITVS EST
HENRICVS S.R.E. CARDINALIS DANTE
PRESB. S. AGATHAE IN VRBE
ROMANVS
QVI SACRIS DISCIPLINIS EGREGIE INSTRVCTVS
AC GLORIAE CHRISTI EIVSQVE ECCLESIAE
CVM PRIMIS STVDIOSVS
PER OMNEM VIVENDI CVRSVM
INSIGNEM AC FIDEM POSVIT OPERAM
IN HOMINVM ANIMIS FORMANDIS EXCOLENDIS
IN RELIGIONIBVS SANCTORVM RITIBVSQVE TVTANDIS
INQVE SVMMORVM PONTIFICV MODERANDIS
CAEREMONIIS
PIE DECESSIT A.D. VIII CAL. MAI. A. MCMLXVIII
AN. LXXXII AGENS
TE IN PACE CHRISTVS

celebransa, trzydziestu dla kardynałów oraz cztery pochodnie na czas kanonu Mszy świętej (dosłownie jest mowa o podniesieniu) i cztery na kwadraturę (*quadratura*) [tak potocznie nazywa się specjalny chór konstruowany w kaplicach papieskich dla kardynałów, biskupów oraz prałatów Kurii Rzymskiej].

II. REFORMA LITURGII

Enrico Dante, związany przez dziesięciolecia z „liturgicznymi” dykasteriami Stolicy Apostolskiej (Święta Kongregacja Ceremoniału oraz Święta Kongregacja Obrzędów), jako kapłan, później biskup, a wreszcie w osobie kardynała, był w samym centrum wydarzeń dotyczących i obejmujących „afery” reformy liturgicznej przeprowadzonej w latach 1948-1975, która pod koniec jego życia nabrała niezwykłego tempa pod auspicjami Soboru Watykańskiego II. Wśród tych bulwersujących, a niekiedy tragicznych wydarzeń (fakty nie pozostawiają, co do tego wątpliwości), Dante okazał się być obrońcą tradycji i zwyczajów liturgicznych Kościoła oraz tożsamości liturgii rzymskiej – nie tylko jako wielki i uznany teoretyk, ale także jako jej niezrównany praktyk¹.

Nie winny nas zdziwić umiarkowanie reformatorskie zapędy Mistrza Papieskich Ceremonii, zwłaszcza w okresie przygotowawczym do Soboru Watykańskiego II (większość opisywanych niżej interwencji miały miejsce właśnie, gdy Dante pracował w komisji przedprzygotowawczej), gdyż w tamtym czasie reforma liturgii zdawała się być konieczna, by móc ożywić wiarę wiernych uczestniczących w liturgii². Niestety, nie zdawał on sobie sprawy z obrotu, jakie przyjęły sprawy już na długo przez rozpoczęciem soboru. Wydaje się, że – jak wielu innych – nie był on w stanie przyjąć do świadomości, że projekt zniszczenia liturgii rzymskiej oraz wszelkich osiągnięć rzymskiej szkoły teologicznej jest zorganizowany już od lat i to na tak dużą skalę, a wiele z wydarzeń, w których Dante brał udział było tylko pretekstem do przepchnięcia wielu utopijnych idei i pomysłów³.

Mimo powstałego zamieszania Enrico Dante, podobnie jak późniejsi członkowie *Coetus Internationalis Patrum*, potrafił zachować rozsądek wśród gorączki reformatorskiej, która doprowadziła do rzeczywistego zerwania z, tak wtedy niedaleką, przeszłością Kościoła.

¹ Opiaramy się tutaj tylko na niektórych i to w dodatku ogólnych przekazach, wspomnieniach, zapisach, notatkach: Annibale Bugnini, *The Reform of the Liturgy 1948-1975*, tłum. Matthew J. O'Connell, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1990; Piero Marini, *A Challenging Reform. Realizing the Vision of the Liturgical Renewal*, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 2007; Nicola Giampietro, *The Development of the Liturgical Reform As Seen by Cardinal Ferdinando Antonelli from 1948 to 1970*, Roman Catholic Books, Fort Collins, Colorado, 2009; Roberto de Mattei, *Sobór Watykański II. Historia dotąd nieopowiedziana*, tłum. Sergiusz Orzeszko IBP, Centrum Kultury i Tradycji, Wiedeń 1683, Ząbki, 2012. Udział Dantego w reformie liturgii zapoczątkowanej w pierwszej połowie ubiegłego wieku domaga się osobnego opracowania, wymagającego mrówczej pracy polegającej m.in. na przewertowaniu akt soborowych (tzw. *Acta Synodalia*) i konsultacji licznych dzieł historycznych poświęconych Soborowi Watykańskiemu II, których autorzy nierzadko są sprzeczni w wyciąganych wnioskach (wśród których najrozsądniejsze wydają się badania tzw. szkoły bolońskiej).

² Reformy rubryk poprzedzające Sobór Watykański II, mimo wielu niezrozumiałych i często przeprowadzanych bez znaczącego powodu zmian, zawierały nieliczne pozytywne elementy. Doskonały komentarz: Léon Gromier, *La simplification des rubriques du Missel et du Bréviaire. Réflexions sur le Décret Général de la S. Congrégation des Rites du 23 mars 1955*, [in:] « Revue de Droit Canonique » 5, 1955, p. 175-183.

³ Michael Davies pisał o *Liturgicznych bombach zegarowych i Zniszczeniu katolickiej wiary przez zmiany w katolickim kulcie* (polskie wydanie: Warszawa, 2004) – czy konserwatywne skrzydło Ojców Soborowych mogło przewidzieć i zdawało sobie sprawę, do czego doprowadzą wyniki (zwłaszcza zakulisowych) prac przygotowawczych jak i samego Soboru Watykańskiego II? Na usta cisną się po raz kolejny słowa kard. Ottavianiego: „Wolałbym umrzeć przed zakończeniem soboru... gdyż wtedy umrę katolikiem”.

1. KOMISJE I ORGANIZMY KURII RZYMSKIEJ

Przynależność Enrico Dantego do Świętej Kongregacji Obrzędów oraz Świętej Kongregacji Cereemoniału pozwalały mu niejako *ex officio* brać bezpośredni udział w zamierzeniach, projektach, jak i pracach reformatorskich już od 1948 roku, kiedy to papież Pius XII (28 maja) powołał do życia „sekretną” Komisję ds. Reformy Liturgii. Rzymski prałat stał się jej członkiem i od samego początku brał udział w pracach, którym rytm nadawał niezwykle wręcz zapal księdza Bugniniego⁴. W 1951 roku, jako *sostituto* Świętej Kongregacji Obrzędów, został on włączony do tzw. *Commisio Piana* (utworzonej w 1948 roku, a rozwiązanej w 1960 roku).

Dante, jako wicesekretarz Świętej Kongregacji Obrzędów, brał udział w intensywnych pracach komisji przedprzygotowawczej Soboru Watykańskiego II – od maja 1959 roku do kwietnia 1960 roku odbyło się pięć posiedzeń. Oprócz niego w skład tej komisji wchodził sekretarz sześciu pozostałych watykańskich Kongregacji. Do ich obowiązków należało przygotowanie dokumentów niezbędnych do zorganizowania początkowych prac nadchodzącego soboru, wytyczenie głównych linii tematycznych do obrad dotyczących zaproponowanych zagadnień oraz wyznaczenie odpowiednich organów do podjęcia odpowiedzialności za szczegółowe przygotowania.

Pierwszym zadaniem Soboru było ustanowienie komisji soborowych. Podczas trzeciej sesji plenarnej, w dniu 20 października 1962 roku Ojcowie wybrali szesnastu członków komisji liturgicznej, do których dołączyło osiem innych osób wskazanych przez papieża. Nieco później papież, podejmując decyzję o włączeniu do komisji również przedstawicieli sekretariatów watykańskich Kongregacji liturgicznych, postanowił, że z ramienia Świętej Kongregacji Obrzędów będzie to arcybiskup Enrico Dante (ówczesny sekretarz). Oficjalnie dołączył on do komisji 29 października.

Po proklamacji soborowej Konstytucji o Liturgii *Sacrosanctum Concilium*, Dante brał udział w pracach Rady do Wykonania Konstytucji o liturgii świętej (*Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra liturgia*), powołanej w dniu 29 stycznia 1964 roku przez papieża Pawła VI na mocy motu proprio *Sacram Liturgiam*. Rada istniała do 1969 roku, kiedy to utworzona została Kongregacja ds. Kultu Bożego (nieoczekiwanie zniesiona w 1975 roku przez samego papieża Pawła VI)⁵.

2. WYPOWIEDZI, KOMENTARZE I INTERWENCJE

Mistrz Papieskich Cereemonii zaznaczył swą obecność zwłaszcza w debatach rozpoczętych na ostatnim soborze i kontynuowanych bezpośrednio po jego zakończeniu w związku z wprowadzeniem w życie postanowień soborowej konstytucji o liturgii. Wcześniej, mimo zadań powierzonych mu w Kurii Rzymskiej, jako kapłan angażujący się aktywnie w działalność duszpasterską, Dante dostrzegał potrzebę pewnych adaptacji, nie zdawał sobie on jednak sprawy z zamiarów i wielkości przedsięwzięcia, jakie podjęli przedstawiciele tzw. ruchu liturgicznego, dążącego do głębokich przemian nie tylko w liturgii, ale w nauczaniu i samej

⁴ Zob. Andrzej Krzystek, *Generalna reforma liturgiczna papieża Piusa XII. Zamierzenia i realizacja*, Szczecin 2000. Znajdujemy tam też podstawową bibliografię przedmiotu oraz podmiotu zagadnienia omawianego przez autora.

⁵ O zamieszaniu i konsternacjach, jakie towarzyszyły przygotowaniu i wprowadzaniu w życie Konstytucji o Liturgii pisze m. in. wspomniany już Michael Davies, *Liturgiczne bomby zegarowe...*, Warszawa, 2004.

wierze (które to dążenia okazały się zgubne w skutkach, co jeszcze za swego życia mógł zaobserwować Dante)⁶.

a) Kwestia łaciny

W obradach soborowych Dante interweniował dość rzadko, jednak jego wystąpienia były pieczołowicie przygotowane i wymierzone przeciwko daleko idącym zamierzeniom przyszłych reformatorów i ikon posoborowej rewolucji liturgicznej. Tak było w przypadku dyskusji na temat czterech pierwszych rozdziałów konstytucji o liturgii, gdzie kwestia łaciny stanowiła ognisko debaty o kształcie obrzędu (podczas pierwszej sesji Soboru w 1962 roku). Progresywny schemat spotkał się ze sprzeciwem Vaganozziego (delegat apostolski Stanów Zjednoczonych) i Dantego, który – wedle słów z zapisków de Lubaca – „zdemolował” schemat w swym przemówieniu złożonym z dwunastu punktów⁷. Rok później, w czasie 23-go spotkania soborowej komisji liturgicznej (25 kwietnia 1963) ubolewał nad wrogością wobec łaciny i proponował, aby użycie łaciny oraz języków narodowych we Mszy świętej zostało precyzyjnie określone. W późniejszym czasie zgadzał się on (wraz z kardynałem Bea) z wystąpieniem Albaredy, który kładł duży nacisk na walor moralny jednego języka w oficjalnym kulcie Kościoła; zauważał on także, że precedens porzucenia łaciny w uroczystych rytach mógłby przynieść wielkie szkody; optował za dopuszczeniem języków narodowych w odnowieniach przyrzeczeń chrztu świętego, jednak stanowczo sprzeciwiał się ich wprowadzeniu w czytaniach. Dante

⁶ Jednym z klasycznych przykładów jest reforma Wielkiego Tygodnia przeprowadzona za pontyfikatu papieża Piusa XII, reforma, która spotkała się z ogromną falą krytyki. Sami jej twórcy przyznawali, że narzucone tempo prac było o wiele za szybkie i wiele rzeczy zostało przeprowadzonych w ogromnym pośpiechu i bez szacunku do dawnych form modlitwy, co łączono z tłumaczeniem, że wszystko „poprawi się przy następnej reformie, gdy czasy się uspokoją”. Zob. Stefano Carusi, *Reforma Wielkiego Tygodnia w latach 1951-1956. Od liturgii do teologii śladem wiodących myślicieli*, robocze tłumaczenie artykułu opublikowanego na *Disputationes Theologicae*, „Nowy Ruch Liturgiczny” (www.nowyruchliturgiczny.pl), 31 marca – 8 kwietnia 2012. Nie bez znaczenia jest fakt, iż błogosławiony papież Jan XXIII sprawował liturgię Wielkiego Tygodnia według ksiąg liturgicznych sprzed reform Piusa XII.

W tym względzie kardynał Domenico Bartolucci przytacza pouczającą historię: „Rezygnacja z trwałości tradycji na rzecz pograżenia i realizacji się w czasie powoduje, że jest się skazanym na ciągły bieg za modami. W tym kontekście przychodzi mi na myśl reforma Wielkiego Tygodnia z lat 50-tych XX w., dokonywana z pośpiechem za panowania Piusa XII, który był już wyczerpany i zmęczony. Otóż zaledwie kilka lat po jej wprowadzeniu, za pontyfikatu Jana XXIII (cokolwiek by o nim nie powiedzieć, to w kwestii liturgii był on przekonany i nieporuszony tradycjonalistą), zatelefonował do mnie Mons. Dante, ceremoniarz papieski, który mi powiedział, że należy przygotować Vexilla Regis na nadchodzące obrzędy Wielkiego Piątku. Zakłopotany odpowiedziałem: „ale przecież znieśliście ten śpiew”. Odpowiedź brzmiała: „Papież sobie tego życzy”. W kilka godzin zorganizowałem próby śpiewu i ponownie, z wielką radością, odśpiewaliśmy ponownie to, co Kościół śpiewał przez wieki w owym dniu. Opowiadam o tym, by uzmysłwić, że gdy się rozdziera liturgiczną tkaninę, to pozostają potem widoczne i ciężkie do zacerowania dziury! Winniśmy kontemplować z szacunkiem naszą wielowiekową liturgię i pamiętać, że wraz z manią „ulepszania” ponosi się wyłącznie straty” (Pucci Cipriani, Stefano Carusi, Mons. Bartolucci intervieni sulla riforma liturgica e sulla “riforma della riforma”, <http://disputationes-theologicae.blogspot.com/2009/08/mons-bartolucci-intervieni-sulla.html>, dostęp: 24.04.2014).

⁷ Mons. Cattaneo w swym sztandarowym dziele o historii liturgii przywołuje wypowiedź Dantego z 22 października 1962 r.: „Lingua adhibenda in ritu romano in integra Missa et Officio divino sit lingua latina. Vernaculae linguae unice adhibendae sunt in catechesi et sermone ad populum” (cyt. za: E. Cattaneo, *Culto cristiano in occidente. Note storiche*, « Bibliotheca Ephemerides Liturgicae », Collectio “Subsidia”, C. L. V. – Edizioni Liturgiche, Roma, 1984², in. 8°, s. 567). W przypisie 113 znajduje się interesujący komentarz do omawianej przez autora sytuacji: *L'influenza della « Veterum Sapientia » sulla commissione preparatoria fu nulla. Poté agire sulla commissione centrale; i fautori del latino prevalsero soprattutto togliendo ai chierici la possibilità dell'ufficiatura nella lingua parlata. Ad ogni modo quando il testo modificato dalla commissione conciliare fu portato in aula conciliare, la discussione fu ripresa con l'intervento di circa 80 Padri, la gran parte favorevoli al volgare, altri nettamente contrari soprattutto per la Messa e l'Ufficiatura* (s. 566).

zgadzał się jednak, co do tego, że jeśli języki narodowe miałyby być wprowadzone do lektury Męki Pańskiej w Wielkim Tygodniu, to konsekwentnie należałoby to uczynić także w stosunku do pozostałych czytań.

b) Koncelebracja i Komunia święta pod dwiema postaciami

Problem koncelebracji oraz Komunii świętej pod dwiema postaciami został podniesiony również w czasie obrad pierwszej sesji Soboru Watykańskiego II (1962 rok) i pozostał gorąco dyskutowany na długo po zamknięciu obrad soborowych. W czasie debaty o liturgii Enrico Dante, występując z krótkim przemówieniem, dotyczącym tych dwóch kwestii, spowodował niemałe zamieszanie wśród zgromadzenia – przypominał, że Komunia święta pod dwiema postaciami winna być absolutnie odrzucona: po pierwsze, ze względu na Tradycję oraz z powodów, jakie od wielu wieków doprowadziły do zrezygnowania z tego zwyczaju, choćby ze względu na wrodzone niebezpieczeństwo, jakie pojawia się w tej formie udzielania tego sakramentu; po drugie, ze względów higienicznych (Dante optował za usunięciem całego artykułu o Komunii świętej pod dwiema postaciami, gdyż uważał, że rozwiązanie mówiące o piciu Krwi Pańskiej z jednego naczynia jest sprzeczne z rozsądkiem; inne rozwiązania także go nie satysfakcjonowały)⁸. Twierdził również, iż koncelebracja jest niedopuszczalna, zwłaszcza co do Mszy świętych prywatnych; natomiast w Mszach koncelebrowanych z biskupem, które mogłyby mieć miejsce w pewnych szczególnych i uzasadnionych wypadkach, jeśli by je dopuszczono, to decyzja o liczbie koncelebrujących z biskupem winna być zarezerwowana tylko dla samej Stolicy Apostolskiej.

Według Bugniniego problem koncelebracji został rozwiązany na posiedzeniach *Consilium*, które miały miejsce 3 lipca i 1 października 1964 roku, kiedy to prezydent Rady został upoważniony do udzielania indultów na czas eksperymentu aż do definitywnego ustanowienia rytu koncelebracji. Wobec tego Enrico Dante reagował stanowczo, mówiąc o „nieporządku, zamieszaniu i nadużyciach” i zwracając uwagę na to, że za wiele różnych obrzędów koncelebracji jest praktykowanych. Jego działania pozostały jednak bez echa wobec rozpędzonej i rozgrzanej do czerwoności liturgicznej maszyneryi rewolucyjnej. Ostatecznie *Consilium* zamknęło usta Mistrzowi Papieskich Ceremonii, przygotowując schemat obrzędu koncelebracji do trzeciej sesji Soboru. Dla Dantego punktem wyjścia do stworzenia jakiegokolwiek projektu koncelebracji winny być następujące zasady: wyłączenie z koncelebracji wszystkich, poza biskupami oraz kapłanami w ceremonii święceń; Komunia święta bezpośrednio z kielicha; binacja przy wyszczególnionych okazjach (Wielki Czwartek, Wielkanoc, Boże Narodzenie, Wszystkich Świętych, synod diecezjalny); obligacja dla wszystkich koncelebransów noszenia wszystkich przewidzianych szat liturgicznych. „Papież pragnie, aby już od tej chwili położyć kres powstałemu zamieszaniu i nieporządkowi! Chce on, aby ryt koncelebracji oprzeć na tym, jaki znajduje się w Pontyfikale” – argumentował Dante, jednak Bugnini, wyśmiewając się z jego rubrycyzmu twierdzi, że jego uwagi nie były oparte na żadnych argumentach, a jedynie na subiektywnych emocjach⁹. Na jednym z wcześniejszych spotkań Prefekt Kolegium Ceremoniarzy Papieskich zauważał, że nie ma sensu tworzyć „ceremoniału koncelebracji” odkąd wytworzyła się własna forma uczestnictwa (asystencji) biskupów w Mszy solennej; z drugiej strony nie

⁸ Dziś argument ten został rozdmuchany do absurdalnych wręcz rozmiarów.

⁹ Jeden z głównych twórców *Novus Ordo Missae* pozwala sobie w tym miejscu zauważyć, że Dante zapomniał, iż w Pontyfikale Rzymskim [chodziło o edycję bł. Jana XXIII z 1962 roku] nie ma żadnego opisu rytu koncelebracji. Jest to oczywiście kłamstwo Bugniniego, gdyż przy porządku święceń kapłańskich oraz święceń biskupich autorzy Pontyfikału podają szczegółowe wskazania, co do koncelebracji wyświęcanych z biskupem.

dostrzegał on zasadności tego, dlaczego duchowieństwo znajdujące się w chórze miałoby być zmuszone do recytowania wszystkich modlitw, pozostając w swych stallach¹⁰.

c) Inne kwestie liturgiczne

Wśród wielu innych poruszanych tematów liturgicznych w auli soborowej i na spotkaniach różnych komisji, w których udział brał Enrico Dante znalazły się m.in. takie kwestie, jak:

- ❖ Najświętszy Sakrament Eucharystii;
- ❖ lekcjonarz mszalny;
- ❖ Święto Maryi Królowej;
- ❖ relikwiarze;
- ❖ Sakrament Bierzmowania: Dante był przeciwko administracji tego sakramentu w czasie Mszy świętej, *infra Missam*, głównie z powodów historycznych; argument pastoralny oraz tendencja umieszczenia wszystkich sakramentów oraz sakramentaliów *infra Missam* przeważał, mimo raportów składanych podkomisji liturgicznej przez Dantego;
- ❖ konsekracja kościołów: art. 2 schematu - według Mistrza Papieskich Ceremonii nie należało rozpoczynać konsekracji po południu, mimo już udzielonego pozwolenia dla ordynariuszy przez Święte Oficjum w 1957 roku. Mimo sprzeciwu Dantego, w którym wyrażał on opinię, iż należy usunąć jakiekolwiek odniesienie do biskupa pozwalającego, ze względów pastoralnych, na konsekrację kościoła w porze wieczornej, komisja przyjęła tekst zgodny z dekretem Świętego Oficjum: „quando bonum notabilis partis fidelium id postulet”; art. 9 schematu – Dante zauważał, że termin „Possesio” wydaje się niezbyt adekwatny, gdyż kościół został już objęty w posiadanie, gdy biskup wmurowywał i poświęcał kamień węgielny, stąd też należałoby wprowadzić pewną różnicę w używanych określeniach; art. 14 schematu – Dante zauważył, że w Litanii do Wszystkich Świętych, św. Agata następuje po św. Cecylii, podczas gdy w dawnym tekście poprzedzała ona św. Agnieszkę; art. 19 schematu – Dante uważał, że należy zmienić porządek ceremonii pokropienia ołtarza, gdyż winna ona mieć miejsce przed nakreśleniem znaków krzyża na mensie ołtarzowej, a nie po tym; art. 53 schematu – Dante, wraz z większością członków komisji, optował za usunięciem modlitw u stopni ołtarza, gdyż cały obrzęd konsekracji kościoła posiadał praktycznie wyłącznie pokutny charakter. Opuszczenie tych modlitw miało być logiczne i usprawiedliwione w tym przypadku, ze względu na uczucia oczyszczenia oraz pokuty, jakie towarzyszą ceremoniom konsekracji ołtarza, a jakie wyrażane są także w *Confiteor*. Opierano się na precedensowej reformie obrzędów Wigilii Paschalnej za pontyfikatu papieża Piusa XII; Dante uważał także, iż było by dobrym pozwolić na odprawianie *Missa Dedicationis* w dniu konsekracji kościoła, z zaznaczeniem, że miałyby to być wyjątek – co zostało przyjęte przez pozostałych;

¹⁰ Jak dziś wiemy i możemy to zauważyć w zreformowanej liturgii asystencja w chórze oraz asystencja biskupa do Mszy świętej czy innych ceremonii praktycznie zanikły. Można by pokusić się o lakoniczne stwierdzenie, że dziś prawie każdy koncelebruje gdzie, jak i kiedy tylko może (zdarzają się chlubne wyjątki). Nie należy zapominać o prawie każdego kapłana do sprawowania indywidualnie Mszy świętej, które to prawo jest zapomniane i/lub nagminnie łamane (ze względów „praktycznych”, głównie intencji mszalnych), cf. *Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 902: „Jeśli czego innego nie domaga się lub nie zaleca pożytek wiernych, kapłani mogą koncelebrować Eucharystię, z zachowaniem jednak swobody każdego do indywidualnego sprawowania Eucharystii, ale nie w czasie, w którym w tym samym kościele lub kaplicy jest koncelebra”.

- ❖ **Brewiarz:** wobec propozycji przesunięcia recytacji Matutinum z Wielkiej Środy Wieczorem na Wielki Czwartek rano – jak to miało miejsce od ostatniej reformy w Wielką Sobotę – Dante zauważał, że recytacja Matutinum, Laudesów oraz godzin mniejszych wraz z Mszą Krzyżma świętego stanowiło by wielki ciężar; odnosząc się do istniejących już antyfon, Dante twierdził, że należało je wszystkie zachować, by nie utracić większości sporządzonych melodii gregoriańskich; wobec propozycji wprowadzenia dwutygodniowego psalterza, Dante uważał, że lepiej będzie poczekać z taką propozycją na zakończenie Soboru; chciał on także, aby druga Msza święta w dzień Bożego Narodzenia stała się konwentualnym zobowiązaniem – propozycja ta jednak została odrzucona, by ułatwić recytację godzin brewiarzowych;
- ❖ **Missa pro pace:** Msza o pokój, według Dantego, winna być zachowana w drugim dniu Czterdziestogodzinnego Nabożeństwa, jednakże zaakceptował on zdanie większości, aby pozostawić to do wyboru podług lokalnych zwyczajów w tej kwestii;
- ❖ **Msze święte w sanktuariach:** Dante starał się o ujednolicenie legislacji;
- ❖ **Wigilia Paschalna:** Dante wraz z Albaredą sprzeciwiali się pomysłowi, aby kapłani przyjmowali Komunię świętą w czasie Wigilii mając do sprawowania Mszę świętą o poranku;
- ❖ **chorał gregoriański:** podobnie, jak w dyskusji nad reformą Brewiarza, Dante chciał, aby zachowano istniejące antyfony, by nie utracić istniejących melodii gregoriańskich;
- ❖ **Wielki Tydzień:** oprócz opinii o lekturze Męki Chrystusa w językach narodowych, Dante proponował uproszczenie obrzędów Niedzieli Palmowej: śpiew *Hosanna*, błogosławieństwo palm jedną z istniejących modlitw, rozdanie palm, lektura Ewangelii, procesja, modlitwy końcowe; w sekcji dotyczącej Mszy świętej w Niedzielę Palmową została przyjęta sugestia, wysuwana również przez Dantego, aby ostatnia Ewangelia nie była czytana nie tylko przy Mszach śpiewanych, ale przy wszystkich Mszach tego dnia; Dante stawiał także pytanie, czy Męka Pańska według św. Mateusza z Niedzieli Palmowej nie winna być przeniesiona na Wielki Poniedziałek celem odciążenia niedzielnych ceremonii – propozycja została zaakceptowana, jednak uchylona na czas późniejszy ze względów praktycznych; Mistrz Papieskich Ceremonii sprzeciwiał się pomysłowi umożliwienia powtórzenia w jednym kościele Wielkopiątkowej Liturgii ze względów na duże problemy praktyczne, jakie taka sytuacja mogłaby wywołać; Dante życzył sobie także, aby w *positio* „De instauratione liturgica Maioris Hebdomadae” zawrzeć wyraźne postanowienie o odśpiewywaniu Ciemnych Jutrzní rankiem oraz o fakultatywności przyjmowania Komunii świętej na Mszy Krzyżma Świętego;
- ❖ **kalendarz liturgiczny:** Dante wraz z Beą i Albaredą utrzymywali, że należy unikać tworzenia całkowicie nowych [„ekumenicznych”] świąt, choćby ze względu na to, że Katolicy Wschodni oddają należy kultywować, których święta są obecne w kalendarzach ich własnych rytów; Dante sprzeciwiał się również usunięciu komemoracji św. Pawła w święto św. Piotra i vice versa); gradacja świąt (Dante już w 1951 roku popierał propozycję Albaredy - uproszczonego potrójnego podziału świąt w roku liturgicznym: *Festa Domini*, *Festa B. M. V.*, *Festa Sanctorum*. Każda z tych trzech kategorii zawierałaby dwie klasy: *Festum maius* oraz *Festum minus*;
- ❖ **uproszczenie rubryk:** Dante stawiając pytanie o kwestię zasadności uproszczenia rubryk zauważał, że istnieją już dwie serie rubryk ogólnych dla Brewiarza i Mszału – św. Piusa V, *Additiones et Variationes* oraz św. Piusa X. Pytał czy jest koniecznym, aby tworzyć trzecią serię. Proponował ewentualną fuzję tych trzech serii, by utworzyć jedną definitywną. Rozważania Dantego zostały przyjęte z wielkim zainteresowaniem przez

wszystkich członków komisji, która jednak zdecydowała, że należy zrehabilitować uproszczone rubryki, pozostawiając na chwilę obecną *status quo*. Odpowiedź Dantego: komisja winna najpierw zrehabilitować ogólny plan dotyczący tak ważnego przedsięwzięcia z uwzględnieniem późniejszych dyrektyw do opublikowania, by uniknąć daremności obecnej pracy; po drugie, zauważał Dante, święta czwartej klasy wydają się zbyteczne, więc należałoby je dołączyć do świąt klasy trzeciej, a nie po prostu usuwać; twierdził, że usunięcie takich świąt jak np. Świętego Piotra w okowach dałoby radykalną zmianę kalendarza.

3. ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Mając trudne i niekiedy bolesne doświadczenia, wynikające z udziału w pracach przedsoborowych komisji, Enrico Dante, dostrzegając z coraz większą oczywistością do czego zmierza przedsięwzięcie soborowe, w październiku 1963 roku dwukrotnie złożył wraz z innymi osobami rekurs do Trybunału Stolicy Apostolskiej, dotyczący kryteriów determinujących głosowanie na Soborze. Podstawą do podjęcia takiej decyzji było ewidentne złamanie zasad soborowego *Ordo* w głosowaniu nad rozdziałem II Konstytucji o Liturgii. Rekurs pozostał praktycznie bez odpowiedzi, a tzw. grupa reńska, wiodąc prym w obradach, zdołała przejąć kontrolę nad wydarzeniami.

CZĘŚĆ II

DOKUMENTY

WPROWADZENIE

Kuria Rzymska od wieków znana jest ze swej wielkiej dbałości o piękno i kunszt wykonania niektórych oficjalnych dokumentów, takich jak na przykład nominacje na ważne (choć niekiedy podrzędne, dziś powiedzielibyśmy, że niekierownicze) stanowiska.

Wśród wielu nominacji, jakie otrzymał Enrico Dante, dwie wydają się mieć istotne znaczenie nie tylko dla jego osobistej kariery kościelnej, ale dla całego Kościoła Apostolskiego, a zwłaszcza dla ówczesnego Dworu Papieskiego, znajdującego się w mieście będącym bijącym sercem chrześcijaństwa, Rzymie.

Podajemy reprodukcje oraz rekonstrukcję tekstualną dekretów, w których święty Papież Pius X oraz Sługa Boży Papież Pius XII mianowali Enrico Dantego odpowiednio ceremoniarzem papieskim (*Magister supra numerum Pontificalium Caerimoniarum*) oraz Prefektem Papieskich Ceremonii (*Praefectus Caerimoniarum Pontificii Sacellii*).

By zrozumieć ówczesną terminologię oraz mentalność, należy odnieść się do historii instytucji, jaką jest Kolegium Ceremoniarzy Papieskich¹. Otóż mocą kolejnych regulacji, zatwierdzanych przez Biskupów Rzymskich, (ostatnia sprzed współczesnej reformy weszła w życie dnia 25 czerwca 1917 roku za pontyfikatu Papieża Benedykta XV) mistrzowie papieskich ceremonii tworzą Kolegium (*Collegium*), któremu przewodzi Prefekt (*Praefectus*) wyznaczany na to stanowisko na mocy specjalnej Bulli Apostolskiej, która nadawała mu godność papieskiego Prałata Domowego (dziś Prałata Honorowego Jego Świątobliwości) oraz Protonotariusza Apostolskiego *ad instar* (dziś Protonotariusza Apostolskiego *supra numerum*). Pozostali mistrzowie ceremonii posiadali godność *Cubicularii intimi ad vitam* (dziś Kapelani Jego Świątobliwości). Prefekt oraz drugi z mistrzów ceremonii, jako *participantes*, byli przypisani do osoby papieża; pozostałych dziesięciu ceremoniarzy tworzących Kolegium, *non-participantes*, dzieliło się na trzech *ex numero* i siedmiu *supra numerum*. Jednakże wszyscy byli prawnymi konsultorami Świętej Kongregacji Obrzędów *pro re liturgica*, postrzeganymi jako *Rituum Ecclesiae Latinae Custodes* – stróże rytów Kościoła łacińskiego.

Prefektura (czyli Kolegium) Mistrzów Ceremonii Papieskich przeszła gruntowną restrukturyzację w czasie reformy Kurii Rzymskiej w 1967 roku, przybierając w trzy lata później formę Urzędu Papieskich Ceremonii. Wskazania i regulacje promulgowane po Soborze Watykańskim II stanowią, iż obecnie Kolegium winno tworzyć dwunastu ceremoniarzy (ośmiu aktywnych oraz czterech *attachés*, tzn. dosłownie „przyłączonych”).

Kolejne zmiany przyniosła Konstytucja Apostolska *Pastor Bonus* Jana Pawła II z dnia 28 czerwca 1988 roku. Od tej pory na czele całkowicie autonomicznego organizmu, który nosi nazwę Urzędu Papieskich Celebracji Liturgicznych (łac. *Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis*, wł. *Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice*) stoi Mistrz Papieskich Celebracji Liturgicznych, posiadający godność wyższego prałata Kurii Rzymskiej; jest on wybierany przez Biskupa Rzymu na okres pięciu lat (który może być przedłużany dowolną

¹ Na podstawie tekstu profilowego Urzędu Papieskich Celebracji Liturgicznych umieszczonego na stronie internetowej Stolicy Apostolskiej: *Profilo - Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis*, http://www.vatican.va/news_services/liturgy/documents/ns_liturgy_20090924_profile_it.html, [dostęp:] 17.03.2013.

liczbę razy). Pozostali ceremoniarze są powoływani przez Sekretariat Stanu również na 5-letnią kadencję (niekoniecznie jednorazową).

DOKUMENT I – NOMINACJA NA CEREMONIARZA PAPIESKIEGO

Jest to dekret świętego Papieża Piusa X (podpisany przez jednego z wysoko postawionych pracowników Sekretariatu Stanu), w którym – na niedługo przed śmiercią (20 sierpnia 1914 r.) – mianuje on młodego, ale niezwykle obiecującego profesora oraz pasjonata i miłośnika liturgii, Enrico Dantego, ceremoniarzem papieskim *supra numerum* (*supranumerarius*, tzn. „nadliczbowy”, ponad określoną liczbę, w tym wypadku w poczet związanych z osobą Ojca Świętego najbliższych mu współpracowników). Decyzja ta pozwoliła Dantemu wziąć udział już w konklawe z 1914 roku, na którym Biskupem Rzymu wybrany został Papież Benedykt XV. Oto transkrypcja dokumentu:

[ACP, sc 0255]

PIVS PP. X

Dilecte Fili, salutem et Apostolicam Benedictionem. Ubi divini cultus decori, qua par est diligentia, consulamus, Romanorum Pontificum Decessorum Nostrorum institutum sequentes, idoneos ad id viros ecclesiasticos deligere consuevimus, quos sacrorum rituum rerumque liturgicarum peritia praestare compertum habeamus. Duo in numero te esse rescivimus, qui, dum apud S. Tribunal Apostolicae Poenitentiariae in commentariis conficiendis munus diligenter obis, gravi simul liturgiae studio operam dicare non negligis. His igitur ceterisque tuis virtutibus sacerdotalis vitae spectatis, per praesentes **Magistrum supra numerum Pontificalium Caerimoniarum** te facimus, constituimus, renuntiamus atque in perillustre Magistrorum huiusmodi Collegium referimus. Itaque tibi, dilecte fili, concedimus omnia et singula iura privilegia et honores, quibus alii eodem officio aucti utuntur fruuntur, vel uti frui possunt ac poterunt : contrariis non obstantibus quibuslibet. Datum Romae apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XXI m. Aprilis anno MCMXIV, Pontificatus Nostri Undecimo

Dilecto Filio Henrico Dante, Sacerdoti

[Podpis nieczytelny]

a Secretis Status

PIVS PP. X

Dilecte Fili,

Pontificum Recensorum Vestrorum institutum sequentes, idoneos ad id viros ecclesiasticos deligere consue-
rimus, quos sacrorum rituum rerumque liturgiarum peritia praestare conpertum habeamus. Quos in
numero te esse recevimus, qui, dum apud S. Tribunal Apostolicae Pontificariae in commentariis con-
ficiendis munus diligenter obis, gravi simul liturgiae studio operam dicare non negligis. His igitur
eterisque tuis virtutibus sacerdotalis vitae spectatis, per praesentes • Magistrum supra nunc-
rium Pontificatum Sacramentarium te facimus, constituimus, renuntiamus atque in per-
illustre Magistrorum huiusmodi Collegium referimus. Itaque tibi, dilecte fili, concedimus omnia
et singula iura privilegia et honores, quibus alii eodem officio aucti utuntur fruuntur, vel uti frui
possunt ac poterunt: contrariis non obstantibus quibuscumque. Datum Romae apud S. Petrum sub
annulo Piscatoris die XXI m. Aprilis anno MCMLII. Pontificatus Nostri Undecimo

Dilecto Filio Munice Lante, Sacerdoti.

Ex Officio Pontificis
a S. Sede

DOKUMENT II – NOMINACJA NA PREFEKTA CEREMONII PAPIESKICH

Jest to dekret Sługi Bożego Papieża Piusa XII (podpisany przez jednego z wysoko postawionych urzędników Sekretariatu Stanu, datowany na 13 czerwca 1947 roku), w którym ówczesny Biskup Rzymu, bardzo wrażliwy na sprawy kultu Bożego (czego wyraz dał w swojej słynnej encyklice *Mediator Dei*), po zasięgnięciu rady oraz opinii Carlo Respighiego (dotychczasowego Mistrza Ceremonii Apostolskich, przełożonego i jednocześnie przyjaciela nominata), mianował na jego następcę człowieka znanego ze swojej erudycji oraz umiejętności, który w niedługim czasie stał się niezrównanym znawcą rytów i ceremonii Kościoła Rzymskiego – był nim Enrico Dante. Ten sam dekret nadawał mu wszelkie prawa i przywileje związane z funkcją oraz posługą Prefekta Kolegium Ceremoniarzy. Oto transkrypcja dokumentu:

[ACP, sc 0255]

PIVS PP. XII

Dilecte fili, salutem et apostolicam benedictionem

Meritorum tuorum haud immemores, te, inter domesticos Aulae Nostrae Praelatos adscitum peculiari propensae voluntati Nostrae honestare, testimonio atque congruenti cummulare munere ultro libentique animo statuimus. Tu enim triplicem Philosophiae nempe Theologiae atque Juris Canonici lauream permagno adeptus honore, hujus Sanctae Sedis servitio maxima cum observantia ac veneratione, totum temetipsum mancipasti, tum qua Causarum Actorem apud amplissimum Sacrae Romanae Rotae Tribunal, tum in Sacra Paenitenziaria, qua Officiale, denique in Sacrorum Rituum Congregatione, qua sollertem peritumque Substitutum. Neque tamen, tot inter tantosque labores, sacerdotalium munerum oblitus, ad gloriam Dei animarumque salutem tam assidue alacriterque operam tuam impendisti impendisque, ut etiam in dominico agro optimos perceperis uberrimosque fructus. Praeterea ad efformandos sacrorum alumnos Pontificii Collegii “de Propaganda Fide” eosdemque Scholastica Philosophia et Sacra Theologia recte imbuendos impense adlaborasti. At peritia tua tuumque studium praecipue fulserunt in alterius ab Antistite Caeremoniarum Apostolicarum officio adimplendo. Cum vero mortalem hanc vitam cum immortalis inopinate commutaverit dilectus filius Carolus Respighi, omnibus desideratissimus, qui multos per annos Apostolicarum caerimoniarum Praefecti munere perquam naviter sapienterque functus est, cumque de eligendo ejus successore modo agatur. Nos in te animum convertimus Nostrum, tanto honore tantoque onere neminem te digniorem arbitantes. Quam ob rem, publicam propensae voluntatis Nostrae testificationem, quae sit etiam congruens titulis tuis praemium, tibi deferre volentes, hisce te Litteris atque Apostolica auctoritate Nostra, in **Praefectum Caerimoniarum Pontificii Sacelli Nostri** eligimus ac

deputamus, tibi ut Sacras Caerimonias in ipso Sacello, et alibi ubicumque, tam Nobis praesentibus, quam absentibus, aut Sede Apostolica Vacante, uti moris est, peragere, ac etiam in Conclavi, praedicta Sede Vacante, una cum reliquis caerimoniarum Magistris, praescripta omnia explere, atque omnibus et singulis juribus, honoribus, praerogativis, et suo tempore emolumentis quoque, nec non indultis solitis, ad tui vitam, uti ac frui licite possis ac valeas, concedimus atque indulgemus. Praeterea mandamus iisdem caerimoniarum Magistris, ut in praedicto Sacello Nostro, te ad huiusmodi officium exercendum, tum praesentibus tum absentibus Nobis, itemque Apostolica Sede Vacante, et durante Conclavi, et ubicumque opus fuerit admittant ac recipiant, omnibusque ad quos spectat ut tibi suo tempore de proventibus et emolumentis consuetis respondeant et respondere curent ac faciant. Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae, apud Sanctum Petrum, sub anulo Piscatoris, die XIII mensis Junii, anno MCMXXXVII, Pontificatus Nostri nono.

De speciali Sanctissimi mandato
Pro Domino Cardinali a Secretis Status

Dominicus padas
a Brevibus Apostolicis

Dilecto filio
Henrico Dante
Antistite Urbano

DOKUMENT III – ANEKS DO NOMINACJI NA PREFEKTA CEREMONII PAPIESKICH

W dniu nominacji na Prefekta Papieskich Ceremonii, Enrico Dante otrzymał również notatkę z Sekretariatu Stanu (podpisaną przez przyszłego Papieża - Pawła VI, będącego w tamtym czasie *Substitutum* Sekretariatu Stanu), zawiadamiającą go o papieskiej decyzji oraz nawołującą do odbioru dekretu w kancelarii *dei Brevi Apostolici*. Oto transkrypcja dokumentu:

[ACP, sc 0255]

SEGRETERIA DI STATO

DI SVA SANTITÀ

La Santità di Nostro Signore

si è benignamente segnata di nominare Prefetto delle Cerimonie Pontificie l'Illustrissimo e Reverendissimo Monsignor

Enrico Dante.

Tanto si partecipa al medesimo Monsignor Dante, perebè voglia compiacersi di dare le opportune disposizioni per il ritiro del relativo Breve di nomina presso la Cancelleria dei Brevi Apostolici.

Dal Vaticano, 13 Giugno 1947

GBattista Montini

Sostituto

La Santità di Nostro Signore

*si è benignamente degnata di nominare Prefetto delle
Cerimonie Pontificie l' Illustrissimo e Reverendissimo
Monsignor*

Enrico Dante.

*Tanto si partecipa al medesimo Monsignor Dante,
perchè voglia compiacersi di dare le opportune disposizioni
per il ritiro del relativo Breve di nomina presso la
Cancelleria dei Brevi Apostolici.*

Dal Vaticano, 13 Giugno 1947

G. Battista Montini
Sostituto

DOKUMENT IV – PRZYRZECZENIE KARDYNALSKIE

Dawniej każdy z nowowykreowanych (mówi się o „kreacji” kardynalskiej – *creatio cardinalium*) kardynałów, tuż przed otrzymaniem kapelusza kardynalskiego (tzw. *galero*), składał uroczystą przysięgę na wierność panującemu papieżowi oraz jego następcom. Działo się to na początku każdego Konsystorza publicznego: starsi kardynałowie zajmowali swe miejsce w absydzie Bazyliki Watykańskiej wokół Namiestnika Chrystusowego, nowi zaś byli zgromadzeni w kaplicy św. Petronelli, gdzie składali przy ołtarzu przysięgę przewidzianą przez Prawo Kanoniczne. Gdy już wybrzmiały słowa ostatniej przysięgi, po nowych kardynałach przychodzili kardynałowie z porządku diakonów, by ich zaprowadzić przed oblicze papieża.

W ACP (sc 0293, n. 23) znajdują się różnego rodzaju notatki, wytyczne oraz projekty ceremonii konsystorza i kreacji kardynalskiej; ceremonii znacznie uproszczonych w porównaniu z tymi, które dotychczas sprawowano (zlikwidowano m. in. nałożenie *galero*). Wśród wielu dokumentów można odnaleźć liczne maszynopisy z poprawkami i notatkami naniesionymi odręcznie przez mons. Salvatore Capoferriego (ceremoniarz papieski), a także gotowy i zreformowany obrzęd zatytułowany *Ordo ad novos Cardinales creandos* („Porządek kreacji nowych kardynałów”), na którego stronie tytułowej czytamy: *Praesens ordo, auctoritate Domini Nostri Pauli PP. VI confectus, ad experimentum adhibendus est die 25 februarii 1965* („Porządek ten, uczyniony mocą autorytetu Naszego Pana Pawła VI, jest przyjęty do użytku *ad experimentum* dnia 25 lutego 1965”).

Enrico Dante został mianowany kardynałem przez Papieża Pawła VI właśnie na Konsystorzu publicznym, który odbył się dnia 22 lutego 1965 roku w Bazylice Watykańskiej. Ze względu na to, że był to już czas wprowadzania reform, które zrywały z wielowiekowymi tradycjami, Dante nie mógł cieszyć się bogactwem i splendorem, które zawierały dawne – tak dobrze mu znane – obrzędy. Oto tekst przysięgi, jaką – wraz z pozostałymi purpuratami – złożył kardynał Enrico Dante (opuszczono akcenty łacińskie):

[ACP, sc 0293, n. 21]

FORMULA IURAMENTI
A NOVIS CARDINALIBUS
PRÆSTANDI

EGO Henricus

Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis

Dante

promitto et iuro, me ab hac ora deinceps, quamdiu vixero, fidelem Christo eiusque Evangelio et obedientem Beato Petro, Sanctæque Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ ac Sanctissimo Domino nostro PAULO PP. VI, eiusque Successoribus canonice legitimeque electis, futurum: nullum consilium, aut consensum, vel auxilium adversus Pontificiam Maiestatem, aut Personam præstiturum : consilia mihi ab eis per Se, aut Nuncios, aut per litera credita, nemini unquam scientem, prudentemque in eorum damnum, vel dedecus enunciaturum.

Sic me Deus adiuvet.

Henricus Card. Dante

FORMULA IURAMENTI
A NOVIS CARDINALIBUS
PRÆSTANDI

EGO

Henricus

Sanctæ Romænæ Ecclesiæ Cardinális

Dei

promitto et iuro, me ab hac hora deinceps, quám-
diu víxero, fidélem Christo eiúsque Evangélio et
obediéntem Beáto Petro, Sanctæque Apostólicæ
Romænæ Ecclesiæ ac Sanctíssimo Dómino nostro
PAULO PP. VI, eiúsque Successóribus canónice
legitiméque eléctis, futúrum: nullum consílium, aut
consénsum, vel auxílium advérsus Pontificiam Ma-
iestátem, aut Persónam præstitúrum: consília mihi
ab eis per Se, aut Núncios, aut per líteras crédita,
némini unquam sciéntem, prudentémque in eórum
damnum, vel dédecus enuntiáturum.

Sic me Deus ádiuvet.

Henricus Card. Sanctæ

DOKUMENT V – WATYKAŃSKIE *ROGITO MORTE*

Po śmierci kardynałów, którzy tworzą swego rodzaju „kapitułę” papieża, gdyż z urzędu są proboszczami rzymskich parafii, każdorazowo sporządzany jest dokument zwany *Rogito morte* – swoiste *in memoriam* upamiętniające najwyrazistsze cnoty oraz największe osiągnięcia zmarłego księcia Kościoła.

W przypadku Enrico kard. Dantego jest to czterostronicowy maszynopis podpisany przez ponad dwudziestu urzędników Kurii Rzymskiej (w większości prawdopodobnie są to ceremoniarze papiescy; na końcu znajduje się – wyraźnie wyróżniony – podpis następcy Dantego¹). Oto transkrypcja dokumentu:

¹ Po swej kreacji kardynalskiej (22 lutego 1965) Dante musiał zrezygnować z funkcji Prefekta Ceremonii Papieskich, jednakże nominacja nowego Mistrza nie była natychmiastowa. Papież Paweł VI, ze względu na postanowienia soborowej konstytucji *Sacrosanctum Concilium* oraz podjętych już starań nad reformą liturgii i Dworu papieskiego, zdecydował się nominować Komisarza, który zarządzałby Prefekturą *ad interim* do czasu nadania jej nowej i uwspółcześnionej formy. Został nim Annibale Bugnini, sekretarz *Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia*, który jednak nie mógł osobiście kierować Prefekturą Ceremonii. Z tego względu został on delegatem (1967-1970) do spraw ceremonii papieskich, zaś funkcję zarządcy pełnili Salvatore Capoferri (1965-1968) oraz Adone Terziarol (1968-1970). Ta przejściowa sytuacja trwała do dnia 9 stycznia 1970 roku, kiedy to Mistrzem nowo utworzonego Urzędu Ceremonii Papieskich został Virgilio Noè (późniejszy kardynał).

[ACP, sc 072]

IN NOMINE DOMINI, AMEN !

Noverint omnes, praesens instrumentum lecturi, HENRICUM tituli Sanctae Agatae Gothorum Presbyterum Cardinalem DANTE, in osculo Domini diem supremum obiisse die vigesima quarta aprilis anno millesimo nongentesimo sexagesimo septimo, eiusque corpus duplici arca clausum esse.

Hoc autem elogium desideratissimi Viri laudes dicat, tueatur memoriam.

HENRICUS Cardinalis DANTE in Urbe die quinta julii anno millesimo octingentesimo octogesimo quarto ortus est. Lutetiae Parisiorum in humanitatis studia alacri animo incubit. Dein Romae in Almo Collegio Capranica receptus, pietate in exemplum condiscipulis praeluxit; philosophicis ac theologicis disciplinis in Universitate Gregoriana impense vacavit.

Die tertia julii anno millesimo nongentesimo decimo Romae in Diaconia Sancti Apollinaris sacerdotio insignitus est. In praefata Universitate ad altiora studia ecclesiastica se contulit et Doctoris laureas in Philosophia, Theologia et Iure Canonico adeptus est, necnon titulum advocati rotalis apud Studium illius Sacri Tribunalis.

Inter haec ad ministerium pastorale, praesertim in paroeciis Urbis, tunc suburbanis, animum intendit; et opera apostolatus curavit etiam tempore quo ad docendum in Universitate Urbaniana de Propaganda Fide et apud Dicasteria Romanae Curiae est accersitus. Magister scientiae, vitae et amoris erga Ecclesiam et Summum Pontificem fuit pro discipulis.

Praesertim in Sacra Congregatione Rituum suam praestavit operam et anno millesimo nongentesimo vigesimo tertio nominatus est Substitutus et dein anno millesimo nongentesimo quinquagesimo nono Secretarius eiusdem Sacrae Congregationis. Hoc in officio alacritate animi, scientia ac regiminis vigore, magis in die claruit. Operam maximam dedit tum ad reformationem liturgicam tunc temporis, tum ad causas Beatificationis et Canonizationis Sanctorum. Fuit Consiliarius Commissionis Centralis Praeparatoriae Concilii Oecumenici Vaticani secundi et dein Membrum Commissionis "de Sacra Liturgia" eiusdem Concilii.

Suam sollertem operam Summis Pontificibus, Pio decimosecundo, Joanni vigesimo tertio et Paulo sexto feliciter regnanti, navavit ut Praefectus Caeremoniis Apostolicis et vere Rituum Apostolicae Sedis custos fuit. Inter alios memorantur edictio dogmatis de Assumptione Beatae Mariae Virginis in coelum, celebratio maximi Jubilaei anno millesimo nongentesimo quinquagesimo et demum Concilii Oecumenici Vaticani secundi.

Munere Magistri Caeremoniarum Apostolicarum functus est ab anno millesimo nongentesimo decimo quarto et ab anno millesimo nongentesimo quadragesimo septimo usque ad annum millesimum nongentesimum sexagesimum quintum munere Praefecti Caeremoniis Apostolicis.

Sollicitudine ac sollertia in exercitio suorum munerum semper maxime enituit; et anno millesimo nongentesimo sexagesimo secundo, die duodetrigesima augusti Summus Pontifex Joannes vigesimustertius ad episcopatum, titulo pro illa vice Archiepiscopali Ecclesiae Carpasiensis, promovit, et die vigesima prima septembris eiusdem anni ipse Summus Pontifex consecravat. Hoc modo adnumeratus est inter Patres Concilii Oecumenici Vaticani secundi, cui assidue participavit.

Praeclaris et egregiis erga Ecclesiam rite perspectis, fidelem et indefatigatum Ecclesiae servum et operarium Summus Pontifex, feliciter regnans, ad Purpuratorum Patrum dignitatem die vigesima secunda februarii anno millesimo nongentesimo sexagesimo quinto evexit, titulo, pro illa vice, presbyterali Sanctae Agatae Gothorum assignato. Adlectus in Sacras Congregationes de Propaganda Fide et Rituum fuit.

Decor et splendor cultus divini et Rituum Sanctae Romanae Ecclesiae velut insigne totius eius vitae fuit.

Haec sunt summis labiis recensita praecipua acta et opera clarissimi Cardinales HENRICI DANTE; permulta alia, laude dignissima, soli Deo nota sunt.

Vale in Christo anima desideratissima et memor esto de coeli sedibus eorum quos hic lugentes reliquisti: pro universo Sacerdotum et fidelium coetu dignanter exora.

Super quibus omnibus ego infrascriptus SS.mi Domini Nostri Papae et Apostolicae Sedis Caeremoniarum Magister, Protonotarius ex officio rogatus, instrumentum hoc confeci, meoque sigillo munivi, infrascriptis testibus adhibitis atque rogatis.

Datum Romae, die vigesima sexta aprilis anno millesimo nongentesimo sexagesimo septimo.

[Następują podpisy]

IN NOMINE DOMINI, AMEN !

Noverint omnes, praesens instrumentum lecturi, HENRICUM tituli Sanctae Agatae Gothorum Presbyterum Cardinalem DANTE, in osculo Domini diem supremum obiisse die vigesima quarta aprilis anno millesimo nongentesimo sexagesimo septimo, eiusque corpus duplici arca clausum esse.

Hoc autem elogium desideratissimi Viri laudes dicat, tueatur memoriam.

HENRICUS Cardinalis DANTE in Urbe die quinta julii anno millesimo octingentesimo octogesimo quarto ortus est. Lutatiae Parisiorum in humanitatis studia alacri animo incubuit. Dein Romae in Almo Collegio Capranica receptus, pietate in exemplum condiscipulis praeluxit; philosophicis ac theologicis disciplinis in Universitate Gregoriana impense vacavit.

Die tertia julii anno millesimo nongentesimo decimo Romae in Diaconia Sancti Apollinaris sacerdotio insignitus est. In praefata Universitate ad altiora studia ecclesiastica se contulit et Doctoris laureas in Philosophia, Theologia et Iure Canonico adeptus est, necnon titulum advocati rotalis apud Studium illius Sacri Tribunalis.

2.-

Inter haec ad ministerium pastorale, praesertim in paroeciis Urbis, tunc suburbanis, animum intendit; et opera apostolatus curavit etiam tempore quo ad docendum in Universitate Urbaniana de Propaganda Fide et apud Dicasteria Romanae Curiae est accersitus. Magister scientiae, vitae et amoris erga Ecclesiam et Summum Pontificem fuit pro discipulis.

Praesertim in Sacra Congregatione Rituum suam praestavit operam et anno millesimo nongentesimo vigesimo tertio nominatus est Substitutus et dein anno millesimo nongentesimo quinquagesimo nono Secretarius eiusdem Sacrae Congregationis. Hoc in officio alacritate animi, scientia ac regiminis vigore, magis in die claruit. Operam maximam dedit tum ad reformationem liturgicam tunc temporis, tum ad causas Beatificationis et Canonizationis Sanctorum. Fuit Consiliarius Commissionis Centralis Praeparatoriae Concilii Oecumenici Vaticani secundi et dein Membrum Commissionis "de Sacra Liturgia" eiusdem Concilii.

Suam sollertem operam Summis Pontificibus, Pio decimo-seculo, Joanni vigesimo tertio et Paulo sexto feliciter regnanti, navavit ut Praefectus Caeremoniis Apostolicis et vere Rituum Apostolicae Sedis custos fuit. Inter alios memorantur edictio dogmatis de Assumptione Beatae Mariae Virginis in coelum, celebratio maximi Jubilaei anno millesimo nongentesimo quinquagesimo et demum Concilii Oecumenici Vaticani secundi.

Munere Magistri Caeremoniarum Apostolicarum functus est ab anno millesimo nongentesimo decimo quarto et ab anno millesimo nongentesimo quadragésimo septimo usque ad annum millesimum nongentesimum sexagesimum quintum munere Praefecti Caeremoniis Apostolicis.

Sollicitudine ac sollertia in exercitio suorum munerum semper maxime enituit; et anno millesimo nongentesimo sexagesimo secundo, die duodetrigesima augusti Summus Pontifex Joannes vigesimustertius ad episcopatum, titulo pro illa vice Archiepiscopali Ecclesiae Carpasiensis, promovit, et die vigesima ^{septembris} prima^{ve} eiusdem anni ipse Summus Pontifex consecravit. Hoc modo adnumeratus est inter Patres Concilii Oecumenici Vaticani secundi, cui assidue participavit.

Praeclaris et egregiis erga Ecclesiam rite perspectis, fidellem et indefatigatum Ecclesiae servum et operarium Summus Pontifex, feliciter regnans, ad Purpuratorum Patrum dignitatem die vigesima secunda februarii anno millesimo nongentesimo sexagesimo quinto evexit, titulo, pro illa vice, presbyterali Sanctae Agatae Gothorum assignato. Adlectus in Sacras Congregationes de Propaganda Fide et Rituum fuit.

Decor et splendor cultus divini et Rituum Sanctae Romanae Ecclesiae velut insigne totius eius vitae fuit.

Haec sunt summis labiis recensita praecipua acta et opera clarissimi Cardinalis HENRICI DANTE; permulta alia, laude dignissima, soli Deo nota sunt.

Vale in Christo anima desideratissima et memor esto de

$$4_0 =$$

coeli sedibus eorum quos hic lugentes reliquisti: pro uni-
verso Sacerdotum et fidelium coetu dignester exora.

Super quibus omnibus ego infrascriptus SS.mi Domini No-
stri Papae et Apostolicae Sedis Caeremoniarum Magister,
Protonotarius ex officio rogatus, instrumentum hoc confeci,
meoque sigillo munivi, infrascriptis testibus adhibitis at-
que rogatis.

Datum Romae, die vigesima sexta aprilis anno millesimo non-
gesimo sexagesimo septimo.

V. Leopoldo Camacho G88
franco malochino? utro del toll; Capriccio
P. Lodovico Nicolosi: Sopr. Gen. degli Strumenti
Jose Sebastian Labor
Renato Zaccarelli, Censuratore Pontificia
Sopr. Mario Alfieri Pontini
Crescenzio Vennetti Cappellano
Luigi Maitalova
Luigi Lora
G. Ferruccio Resanaj

Sae Luigi Stas

Acc. Giuseppe Venturini I. S. D.

Sae. James Croi Lellojia Caparica

Mauro Proust lim. Port. f.

Mons. Sesto Galeotti. Segret. V.

Salvatore Caporali

^{regener. apr}
Ora filio Dante

Dott. Enrico Dante

~~Tommaso Sgarbi~~

Michel de Lattre.

Leio F. Pompeio

di Fucini: c. h. f.

d. Adone Targatù

Baronny R. Bico

Leum. Sport. Registe

Intestazione a Officio

DOKUMENT VI – DO MYCH NAJDROŻSZYCH KOLEGÓW CEREMONIARZY

W 1954 roku zostały zainaugurowane nowe pomieszczenia Prefektury Ceremonii Papieskich oraz przyłączonego do niej archiwum. W dwa lata później, ówczesny *Magister Caeremoniarum Apostolicarum*, Enrico Dante, zakończył pierwszą część pracy trwającej lata: *Catalogo dell'Archivio della Prefettura delle Ceremonie Apostoliche* (do dziś katalog ten, spisany w całości odręcznie, służy archiwistom i badaczom). Oto treść dwuczęściowej przedmowy zatytułowanej *Do mych najdroższych kolegów ceremoniarzy*:

Ai miei carissimi Colleghi
Cerimonieri Pontifici.

Prefazione

Il giorno 11 marzo dell'anno 1954
furono inaugurati i locali della Prefet-
tura e dell'archivio dei Cerimonieri
Pontifici.

Chi visita oggi detti locali non può
aver la minima idea di quelle che
erano prima. I sontuosi e radicali re-
stauri fatti dalla munifica liberalità
del Sommo Pontefice Pio XII hanno
infatti del tutto trasformato il locale

Il lavoro di restauro del tutto radicale del Palazzo, ha portato ad un solo piano e l'Archivio e la Prefettura, confinando nel piano inferiore alcune camere per una eventuale abitazione.

Durante i lavori di restauro, tutto il materiale dell'Archivio fu ammassato in alcune camere dell'appartamento privato del Segretario di Stato, allora disabitato.

Allora sorse in me l'idea di riordinare completamente e razionalmente tutto l'Archivio.

Esso era composto di due parti ben distinte. Una di volumi, per lo più manoscritti, e l'altra di una grande quantità di fogli, raccolti alla rinfusa in tante cartelle, senza un ordine, o una divisione, né cronologica, né per materia.

Se era facile disporre materialmente i volumi, anche perché forniti di una numerazione successiva, non altrettanto agevole, anzi direi quasi impossibile, era ordinare tutte quelle carte sciolte.

Per i volumi ho seguito più o meno l'ordine numerico datogli dal P. Palmieri nel suo catalogo fatto nel 1893, utilizzando il catalogo di Mons. Diini e di Mons. Fornici. Per la storia del nostro archivio rimando quindi il lettore a quanto ha stampato il P. Palmieri nella prefazione al suo catalogo.

Vi è solo da lamentare che il P. Palmieri sul dorso dei volumi, lasciando antiche numerazioni, ha posto anche la sua, così che ora i volumi sul dorso hanno spesso tre o quattro numerazioni.

Una volta che per l'Archivio avevo fatto destinare tutto un salone dell'appartamento della Prefettura, e che tutta una nuova scaffalatura di ferro era stata posta lungo le pareti di detto salone, fu cosa facile sistemare almeno materialmente detti volumi.

Rimaneva di sistemare, sempre materialmente, la seconda metà dell'Archivio, composta, come ho detto, di numerose cartelle.

Per conservarle meglio, mi venne l'idea di metterle in altrettante scatole, che feci fare appositamente, e così sistemarle anch'esse negli scaffali.

Questo per la riordinazione materiale. Restava però di riordinarle in modo che si sapesse cosa contenessero tutte quelle scatole. Allora pensai di fare un nuovo catalogo generale comprendente, non solo i volumi, ma anche tutto il materiale contenuto.

nelle scatole. Non solo, ma ideai di compilare uno schedario di tutta la materia contenuta nel nostro archivio.

Nella seconda parte di questo catalogo ho spiegato come mi sia regolato, tanto per il catalogo, quanto per le schede di questa seconda parte; che ho cominciato prima ed ora ho già finito.

Nella prima parte, come ho detto, è contenuto tutto il catalogo dei volumi. Se è relativamente facile compilare ora detto catalogo, non altrettanto lo è per le schede.

In genere ho seguito questo criterio.

Il catalogo è compilato come un indice generale di ogni volume.

Per le schede ho cercato di indicare la parola principale, per facilitare così la ricerca dell'indicazione voluta. Può essere che bisognerà cercarla sotto altra

l'indicazione, contenuta però sempre nel
rispettivo numero o pagina del catalogo.

Da notare che i volumi stessi, molte volte,
sono composti da vari fogli messi insieme
trattanti materie anche diverse.

Nello schedario oltre l'indicazione della
casella, si trova anche l'indicazione del
volume, seguita o da un numero della
pagina in cui trovasi la voce indicata,
o da un numero progressivo. Sono in fatti
stato costretto, in quei volumi che non hanno
una numerazione delle pagine, di dare
un numero scritto con lapis a quel foglio
o fogli che trattano la stessa materia.

Così sarà molto facile trovare la notizia
che si desidera, cercando prima la casella,
poi il volume, e del volume la pagina o
il numero.

Ho cominciato in primo tempo, col
catalogare e compilare le schede delle

carte sparse. Ciò l'ho dovuto fare perché era necessario conoscere quanto si conteneva in quelle scatole, delle quali non si aveva alcuna indicazione e catalogo.

Detto lavoro mi ha occupato due anni dal 1954 al 1956 ed ora, al momento che scrivo questa prefazione alla prima parte del catalogo, è terminato.

Ho cominciato ora a fare il catalogo e lo schedario dei volumi. Prevedo che mi ci vorranno alcuni anni, atteso il poco tempo disponibile che ho. Se non potrò terminare detto lavoro il mio successore potrà continuarlo con gli stessi criteri da me seguiti.

Crede di aver fatto un'opera veramente utile per tutti i miei colleghi, e per quanti vorranno attingere notizie al nostro archivio.

Vaticano 1 ottobre 1956

Corrado Vivanti

Prefetto

[CZĘŚĆ II:]

Catalogo dell' Archivio
della
Prefettura delle Ceremonie Apostoliche

Parte II. Volume I.

Ai miei carissimi Colleghi
 Cerimonieri Pontifici

✓

Questa seconda parte del Catalogo dell'Archivio dei Cerimonieri Pontifici comprende tutte quelle carte, fascicoli, brochures etc. che attualmente sono contenute nelle scatole. Prima erano riunite alla rinfusa in tante scatole senza alcun ordine.

Quando, dopo i restauri eseguiti nella sede della Prefettura, si dovette tornare al nuovo Archivio dalla residenza nell'appartamento del Segretario di Stato,

e per la verità dalla cucina e sola da prauo, ove durante i lavori fummo con-
finati) si presentò subito l'arduo pro-
blema di mettere un po' di ordine nel
nostro archivio. Primo pensiero fu quello
di riunire tutte le sparse carte in tante
scatole, per proteggerle dalla polvere e
conservarle così più comodamente.

Ma la questione più grave era di
ordinarle e catalogarle in modo che se
ne dovessero l'esistenza e fosse facile
rintracciarle; poiché di tutte queste carte,
che formano quasi la metà del nostro
archivio, non vi era catalogo di sorta.

È noto infatti che il P. Palumieri si è
limitato a fare il catalogo dei 'Libri' e
dei 'Libri' del nostro archivio, ma non delle
carte.

Per dare quindi ordine a queste carte,
due erano i criteri che si potevano seguire

o seguire l'ordine cronologico, o quello per materia. Ma tanto l'uno che l'altro di questi criteri, quantunque in sé migliori e rigorosamente scientifici, in pratica mi sembrarono di difficilissima attuazione, sia per mancanza assoluta di tempo a mia disposizione, sia anche perché non avevo alcun aiuto per tale laborioso lavoro.

Pensai quindi di risolvere il problema altrimenti. In un primo tempo, riempii le scatole di tutte le carte, siccome erano già raggruppate nelle varie cartelle. Poi, numerando le singole scatole progressivamente partendo da 01 (per non confondere questa seconda parte con la prima numerata direttamente) ho esaminato carta per carta di ogni scatola, elencandola nel presente catalogo, dandole un numero progressivo, e in pari tempo

compilando di ognuna di esse la relativa scheda. Sul dorso di ogni scatola oltre il numero progressivo ho annotato per sommi capi il contenuto.

Questo lavoro, durato quasi tre anni, è stato felicemente portato a termine proprio in questi giorni. Così si può dire che, con il catalogo di P. Valmieri, e col catalogo e lo schedario da me compilato finalmente l'Archivio è in ordine.

L'aver compilato una scheda per ogni singola carta o quercuola, se ha portato con se il ripetersi più volte dello stesso denominativo perchè contenuto in varie scatole, ha portato con se il vantaggio di riunire per materia tutta la dotazione di carte posseduta dal nostro Archivio. Sono infatti più di 5.000 le schede da me sino ad oggi compilate. Sarà facile in seguito completare mano a mano e il presente catalogo e il re-

lativo schedario.

Abbia intenzione e' di rivedere tutto il catalogo del P. Palumieri. Di ogni singolo libro ho intenzione di trascriverlo facendo un catalogo simile al presente, e compilando per ogni cosa la relativa scheda. Per questo ho chiamato Parte II^a questo catalogo, essendo la Parte I^a quella riservata ai vari volumi già elaborati da P. Palumieri.

Se il Signore non mi concederà di portare a termine l'opera iniziata, passerà il mio successore a completarla, pregandolo di seguire i criteri da me adoperati per dare unità perfetta al lavoro.

Per me sono contento di aver portato questo tenue contributo alla Prefettura delle Cerimonie Apostoliche.

Vaticano 1 aprile 1956 Pasqua di Risurrezione

Enrico Berni da Dintin
Prefetto delle Cerim. Apost.

CZEŚĆ III

GALERIE

I. ŚWIĘCENIA BISKUPIE ENRICO DANTEGO

1. WPROWADZENIE

Enrico Dante otrzymał nominację biskupią dnia 28 sierpnia 1962 roku decyzją bł. Papieża Jana XXIII. Święceń episkopatu udzielił mu sam Biskup Rzymu w Bazylice św. Jana na Lateranie, dnia 21 września 1962. Wraz z nim sakrę otrzymali: Giovanni Battista Scapinelli di Leguigno z Brescii, Cesare Zebra z Castel-nuovo Scrivia w Aleksandrii, Pietro Palazzini z Piobbico w Pesaro, Paul Philippe z Paryża oraz Beniamino Nardone z Gravina di Puglia w Bari.

Wielowiekowa tradycja przyznająca Najwyższemu Pasterzowi przywilej dokonywania konsekracji biskupów samemu (tzn. bez współkonsekratorów) i w tym razem nie znalazła zastosowania: współkonsekratorami Dantego byli arcybiskupi Francesco Carpino oraz Pietro Parente. Według tej samej tradycji Biskup Rzymu posiada prawo do udzielania sakry biskupiej podczas cichej Mszy świętej sprawowanej zwyczajowo przy ołtarzu Katedry św. Piotra (z zachowaniem pewnych elementów liturgii pontyfikalnej), co miało miejsce¹.

W Archiwum ACP, w skrzyni 0282, w teczce 9 znajdujemy materiały z tej ceremonii, m. in.: książeczkę celebracyjną w języku francuskim dla korpusu dyplomatycznego zatytułowaną *Consécrations Episcopales à Saint Jean de Latran par Sa Sainteté Jean XXIII le 21 septembre 1962* (dwujęzyczny tekst obrzędów z krótkimi komentarzami); biogramy purpuratów *Liste des évêques consacrés par Sa Sainteté le Pape Jean XXIII à Saint Jean de Latran le 21 septembre 1962*, gdzie czytamy, iż biskup Dante: „narodził się w Rzymie dnia 5 lipca 1884 roku. Po odbyciu średnich studiów w Paryżu u Ojców z Syjonu, wstępuje do rzymskiego Kolegium Capranica i zostaje wyświęcony na kapłana 3 lipca 1910 roku. Otrzymuje doktorat z filozofii, teologii i prawa kanonicznego, jak i dyplom adwokata rotalnego; zostaje mianowany profesorem Kolegium *Propaganda* [tzn. Krzewienia Wiary], gdzie naucza filozofii do 1930 roku, później zaś teologii - do 1947 roku. W 1913 zostaje członkiem Penitencjarii i w 1914 Kolegium Ceremoniarzy Papieskich. W 1923 otrzymuje nominację na *Substitutum* Kongregacji Rytów. W 1947 zostaje Prefektem Urzędu Ceremonii Papieskich i 5 stycznia 1960 Sekretarzem Kongregacji Rytów. 19 sierpnia 1962 roku otrzymuje nominację na arcybiskupa tytularnego Carpasii”².

W linii sukcesji apostolskiej kardynała Dantego znajdują się: Papież Jan XXIII (Angelo Giuseppe Roncalli, 1965³); Giovanni kard. Tacci Porcelli (1895), kardynał-kapłan *Santa Maria in Trastevere*; Amilcare kard. Malagola (1876), arcybiskup Fermo; Filippo kard. de Angelis (1826), arcybiskup Fermo; Pietro Francesco kard. Galleffi (1819), kardynał-biskup Albano; Alessandro kard. Mattei (1777), kardynał-biskup Ostii (*e Velletri*); Bernardino kard. Giraud (1767), kardynał-kapłan *Santissima Trinità al Monte Pincio*; Papież Klemens XIII (Carlo della Torre

¹ Przywilej potwierdzony już w X w. przez *Ordo Romanus XXXV* został „porzucony” około 200 lat później przez papieży pragnących jednolitości zwyczaju, zob. J. Nabuco, *Ius Pontificalium*, s. 4, n. 7; idem, *Pontificalis Romani expositio iuridico-practica. Functiones pontificales extraordinariae*, Desclée & Socii, Parisiis – Tornaci – Romae – Neo-eboraci, 1962, s. 182, n. 211, p. 2; s. 221, n. 16, p. 1; s. 257, p. 1. Obecnie Najwyższy Pasterz dokonuje sakry biskupiej posługując się Pontyfikałem Rzymskim, tak jak wszyscy inni biskupi.

² S. E. R. Monseigneur ENRICO DANTE est né à Rome le 5 juillet 1884. Après ses études secondaires à Paris chez les Pères de Sion, il entre au Collège Capranica de Rome, et est ordonné prêtre le 3 juillet 1910. Il obtient le doctorat en philosophie, en théologie, et en droit, ainsi que le diplôme d’avocat rotal, et est nommé professeur au Collège de Propaganda, où il enseigne la philosophie jusqu’en 1930 et la théologie jusqu’en 1947. En 1913, il entre à la Pénitencerie, et, en 1914, dans le collège des cérémoniaires. En 1923, il est nommé Substitut de la Congrégation des Rites. En 1947, il devient Préfet des cérémonies, et, le 5 janvier 1960, Secrétaire de la Congrégation des Rites. Le 19 août 1962, il a été nommé archevêque titulaire de Carpasia.

³ W nawiasach podane są daty święceń biskupich.

Rezzonico, 1743); Papież Benedykt XIV (Prospero Lorenzo Lambertini, 1724); Papież Benedykt XIII (Pietro Francesco [Vincenzo Maria] Orsini de Gravina, 1675); Paluzzo kard. Paluzzi Altieri Degli Albertoni (1666), Kamerling Kamery Apostolskiej; Ulderico kard. Carpegna († 1630), kardynał-kapłan *Santa Maria in Trastevere*; Luigi kard. Caetani (1622), kardynał-kapłan *Santa Pudenziana*; Ludovico kard. Ludovisi (1621), arcybiskup Bolonii; arcybiskup Galeazzo Sanvitale (1604), arcybiskup emeryt Bari (-Canosa); Girolamo kard. Bernerio (1586), kardynał-biskup Albano; Giulio Antoni kard. Santorio (†1566), kardynał-kapłan *San Bartolomeo all'Isola*; Scipione kard. Rebiba (?), kardynał-kapłan *Sant'Anastasia*.

2. GALERIA

Fot. 1. Współkonsekratorzy oraz *episcopi electi* (siedzący po stronie Ewangelii na *scabellum*) oczekujący przybycia Papieża (głównego konsekratora).

Fot. 2. Podobnie jak wyżej.

Fot. 3. Przybycie Papieża (konsekratora) do ołtarza. Jest on witany przez współkonsekratorów (w mitrach) i elektów na stojąco, którzy na papieskie pozdrowienie odpowiadają głębokim pochylem głowy.

Fot. 4. Modlitwy u stopni ołtarza. *Episcopi electi* ustawiają się w linii po prawej (godniejsi) i po lewej Papieża, by odpowiadać na modlitwy.

Fot. 5. Śpiew Litanii do Wszystkich Świętych. *Episcopi electi* padają na twarz przed ołtarzem według porządku godności (począwszy od strony Epistoły), z asystą współkonsekratorów (w mitrach, podobnie jak Papież przy faldistorium na *suppedaneum*).

Fot. 6. Śpiew Litanii do Wszystkich Świętych. Papież w asyście dwóch ceremoniarzy; widoczna *sedia gestatoria* służąca za papieski tron w czasie ceremonii.

Fot. 7. Po odśpiewaniu Litanii do Wszystkich Świętych, tuż po *Complementum litaniarum* (u stóp elektów znajdują się jeszcze *pulvinaria*, które winny być usunięte przez akolitów).

Fot. 8. Ceremonie konsekracyjne. Po nałożeniu przez Papieża (przy pomocy współkonsekratorów) na głowy i ramiona elektów księgi Ewangelii¹ (otwartej na perykopie opowiadającej Wniebowstąpienie Pańskie), czekają oni na klęczkach przed ołtarzem na nałożenie rąk, którego dokonuje się *singulis singulariter*, po czym odśpiewuje się prefację konsekracyjną. Na głowach elektów widoczne są wstęgi (*vittae*), które zawiązuje jeden z subdiakonów apostolskich po odśpiewaniu w tonie ferialnym pierwszej części prefacji (aż do słów *caelestis unguenti rore sanctifica* wypowiedzianych po cichu przez współkonsekratorów), tuż przed namaszczeniem głów².

¹ Według badaczy i historyków liturgii tzw. *ritus impositionis libri evangeliorum* na głowie i ramionach elektów należy do jednych z najbardziej starożytnych obrzędów, gdyż może poszczycić się korzeniami apostołskimi.

² Przerwanie prefacji konsekracyjnej pojawiło się w około X w., zaś zadomowiło się na stałe w rycie rzymskim w XIII w. dzięki Durandowi z Mende. Świadkiem starożytnego rzymskiego rytu namaszczenia głowy jest np. *Pontyfikał Mediolański* z IX w. (ed. Magistretti).

Fot. 9. Podobnie jak wyżej. Po namaszczeniu głów oraz odśpiewaniu drugiej części prefacji (której konkluzja jest czytana *submissa voce* przez konsekratora i współkonsekratorów) odbywa się namaszczenie rąk.

Fot. 10. Ofiarowanie i *traditio donorum*. Po odczytaniu antyfony na Ofiarowanie przez Papieża, nowowyświęceni biskupi (w asyście kapelanów) składają mu dary w podziękę za święcenia: świece, chleby i baryłki. W przypadku konsekracji biskupich dokonywanych przez Papieża, na darach tych umieszcza się herb panującego Biskupa Rzymu.

Fot. 11. Nowokonsekrowani biskupi po otrzymaniu mitry oraz rękawiczek (*chirothecae*), co odbywa się w ramach intronizacji i rytów końcowych ceremonii, po zakończeniu Mszy świętej i udzieleniu odpustu.

Fot. 12. *Ritus inthronizationis*. Nowokonsekrowani biskupi przed ołtarzem na faldystorzach z mitrą i pastorałem w ręce. Charakterystyczne dla tego obrzędu jest to, że współkonsekratorzy tworzą jedną linię wraz z głównym konsekratorem (Papieżem) po stronie Ewangelii.

Fot. 13. Podobnie jak wyżej (inne ujęcie). Przy konsekracjach biskupich dokonywanych przez Biskupa Rzymu, intronizacja nowokonsekrowanych odbywa się wyłącznie przy faldistorium (Papież dokonuje jej od małego tronu umieszczonego na *suppedaneum* po stronie Ewangelii).

Fot. 14. Ryty końcowe. Dobrze widoczny ołtarz nowokonsekrowanych biskupów, przy którym koncelebrowali oni Mszę świętą wraz z Papieżem.

Fot. 15. Enrico Dante całuje rękę Papieża przed otrzymaniem od niego pastorału przy rycie intronizacji (pastorał konsekратор przekazuje z prawej ręki do lewej ręki nowokonsekrowanego biskupa).

Fot. 16. Biskup Enrico Dante składa hołd Papieżowi zasiadającemu na *sedia gestatoria*.

Fot. 17. Po ceremonii konsekracji biskupiej w salach Pałacu Apostolskiego. Enrico Dante składa podziękowania Papieżowi Janowi XXIII (obaj w stroju chórowym).

II. KONSEKRACJA BISKUPIA W RYCIE GRECKIM

1. WPROWADZENIE

Enrico Dante, jako pierwszy Mistrz Papieskich Ceremonii w historii, przygotował liturgię święceń biskupich w rycie bizantyjskim (zwanym także greckim), którą sprawował w Kaplicy Sykstyńskiej sam Namiestnik Chrystusowy w osobie bł. Papieża Jana XXIII. Było to wydarzenie bezprecedensowe i jak dotąd jedyne w swoim rodzaju (dopiero kilkadziesiąt lat później bł. Papież Jan Paweł II będzie przewodniczył koncelebrowanej liturgii św. Jana Chryzostoma w Bazylice Watykańskiej, sprawowanej w 1996 roku z okazji 400. rocznicy Unii Brzeskiej¹).

Na tę okazję przygotowane zostało specjalne i wyjątkowe *Ordo* oraz książeczka celebracyjna przeznaczona do użytku korpusu dyplomatycznego, biorącego udział w ceremonii². Odpowiedzialność za powyższe prace spadała na *maestro* Dantego, który osobiście sprawował pieczę nad odpowiednim przebiegiem obrzędów.

W tym miejscu warto powiedzieć także kilka słów o uczestnictwie Papieskiego Kolegium Greckiego (*Pontificio Collegio Greco*) w liturgiach papieskich sprawowanych w ciągu wieków³. Tradycja ta sięga pontyfikatu Papieża Sykstusa V (1585-1590), który powierzył Kolegium Greckiemu śpiew Epistoły oraz Ewangelii w języku greckim podczas solennych Mszy papieskich (sam zwyczaj uważany jest jednak za bardziej starożytny). Ten sam papież usunął urzędy kurialne diakona oraz subdiakona greckiego, powierzając troskę o spełnianie ich funkcji właśnie studentom Kolegium Greckiego. W 1724 roku Papież Benedykt XIII powrócił do antycznego zwyczaju lektury niektórych Lekcji w języku greckim, jak na przykład pierwszego Proroka (pierwszego czytania z Proroków Starego Testamentu) w Wielką Sobotę. Z mandatu samego Biskupa Rzymu członkowie Kolegium posługiwali w szatach liturgicznych swojego własnego rytu. Jednakże dopiero od 1896 roku, kiedy to za pontyfikatu Papieża Leona XIII do Kolegium Greckiego w Rzymie przybyli benedyktyni, seminarzyści tegoż kolegium byli regularnie obecni na liturgiach papieskich. Do XX wieku stałą praktyką były m. in.: śpiew Epistoły i Ewangelii w języku greckim przez seminarzystów Kolegium Greckiego w czasie wielkoczwartkowej liturgii *In Coena Domini*, śpiew Ewangelii w języku greckim w czasie liturgii związanych z kanonizacją świętych, śpiew *Trisagion* podczas ceremonii pogrzebowych papieży, jak i Mszy koronacyjnych.

¹ Szesnaście lat później, z okazji 416. rocznicy Unii Brzeskiej, Biuro Prasowe Kościoła Greckokatolickiego na Ukrainie udostępniło nagranie całości tej liturgii, podobnie jak i nagrania liturgii sprawowanych w obecności Papieża Jana Pawła II w czasie jego pielgrzymki do Lwowa w 2001 roku.

² W Archiwum ACP, w skrzyni 0279, w teczce numer 14 znajdują się dwa *Ordo* dwujęzyczne (grecko-łacińskie) wydrukowane w formie Mszału (wyłącznie rubryki i nigryki, bez wprowadzenia i komentarzy), zatytułowane po prostu

Η ΦΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ – DIVINA LITURGIA SANCTI PATRIS NOSTRI JOANNIS CHRYSOSTOMI - zawierają one pełen tekst Boskiej Liturgii przystosowanej do *Cappella Papale* (tzn. „kaplicy papieskiej”) podając np. w rubrykach wyrażenie odnoszące się bezpośrednio do Papieża: *Summus Pontifex* (reprodukcję tej unikatowej księgi umieszczamy w ramach komentarza do publikowanych fotografii). Książeczka celebracyjna, która także znajduje się w podanej skrzyni oraz teczce, nosi tytuł *La Divine Liturgie en rite grec célébrée par Sa Sainteté N. S. le Pape Jean XXIII à l'occasion du sacre de Mons. Gabriel Acace Coussa, O. S. B. M., Assesseur de la Sacrée Congrégation pour l'Eglise Orientale 16 avril 1961* (na 63 stronach znajduje się w zasadzie francuskie tłumaczenie całej liturgii). W tym samym miejscu Archiwum przechowywane są fotografie z tamtej ceremonii, w liczbie około 50, których wybór po raz pierwszy publikujemy w tym miejscu.

³ Opieram się na: Manel Nin, *La partecipazione del Collegio Greco di Roma*, [w:] Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontefice, *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2006, s. 239-244 (zwłaszcza s. 241-244 - część zatytułowana „Note storiche sulla partecipazione del Pontificio Collegio Greco alle celebrazioni papali”).

Poza tymi zwyczajnymi okazjami, ubiegły wiek przyniósł kilka nadzwyczajnych celebracji w latach 1908-1925. W roku 1908, w obecności świętego Papieża Piusa X, sprawowana była *Cappella Papale e messa pontificale in rito greco* w auli delle beatificazioni, z okazji 1500. rocznicy śmierci św. Jana Chryzostoma; liturgia ta była sprawowana przez greckiego Patriarchę Melchickiego Antiochii, Cyryla VIII Geha (w asyście oraz w chórze obecni byli członkowie Kolegium Greckiego w Rzymie). Tekst tej liturgii był przygotowany w 1907 roku przez jednego z profesorów rezydentów Kolegium, ojca Placido De Meester O. S. B.

Druga z celebracji miała miejsce 15 listopada 1925 roku z okazji XVI-wieczna Soboru Nicejskiego, który odbył się w 325 roku. Była to również *Cappella Papale e messa pontificale in rito greco*. Tym razem w liturgii sprawowanej przez Patriarchę Melchickiego Antiochii Dimitrios Cadi uczestniczył Papież Pius XI. Podobnie jak w 1908 roku, liturgia była sprawowana w Bazylice Watykańskiej na „wyizolowanym” ołtarzu umieszczonym przed ołtarzem papieskim Konfesji św. Piotra.

W tych dwóch przypadkach Biskupi Rzymu przewodniczyli obrzędom od tronu (katedry), przybrani w szaty właściwe Najwyższemu Pasterzowi wraz z tiarą; w czasie celebracji udzielali oni błogosławieństw w języku greckim. Podobnie w obydwu przypadkach, w momencie przybycia oraz powrotu od ołtarza Następców św. Piotra, chór grecki wykonywał śpiew zwany *polychronion*, zwyczajowo śpiewany, by przyjąć i pozdrowić przybywającego biskupa w liturgii bizantyjskiej, wypraszając także dla niego błogosławieństwo Boga oraz długich lat życia.

W czasie obrad Soboru Watykańskiego II (1962-1965), Papieskie Kolegium Greckie brało aktywny udział w różnego rodzaju celebacjach. Jednakże na rok przed rozpoczęciem tego wydarzenia Papież Jan XXIII, jako pierwszy z wszystkich Następców św. Piotra, udzielił święceń biskupich według obrzędów i ceremonii rytu bizantyjskiego (w Kaplicy Sykstyńskiej). Był to także pierwszy Papież, który liturgię grecką sprawował w osobie głównego celebransa (Jan XXIII był ubrany w strój wschodni z elementami łańskie „garderoby liturgicznej”, jak np. fanon, paliusz oraz tiara). W czasie tej ceremonii sakrę biskupią z rąk Papieża przyjął biskup grecko-melchicki, Gabriel Acaccio Coussa (arcybiskup tytularny Hierapolis w Syrii).

Papieskie Kolegium Greckie w Rzymie do dziś bierze aktywny udział w papieskich liturgiach, przykładowo: w pogrzebie bł. Papieża Jana Pawła II, Mszach na rozpoczęcie pontyfikatu Benedykta XVI oraz Franciszka I, czy innych uroczystościach wysokiej rangi w ciągu roku liturgicznego.

2. GALERIA

Fot. 1

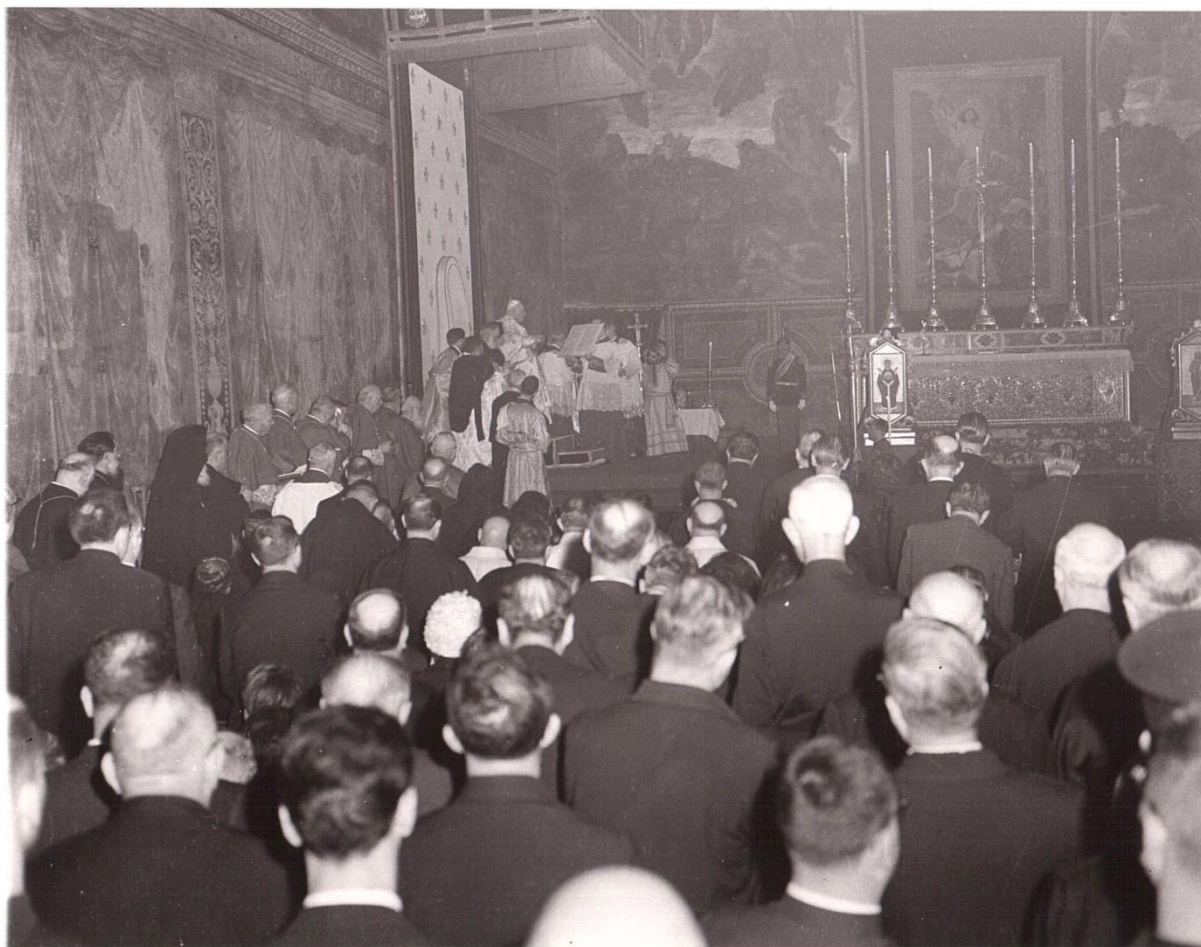
Fot. 2

Fot. 3

Fot. 4

Fot. 5

Fot. 6

Fot. 7

Fot. 8

Fot. 9

Fot. 10

Fot. 11

Fot. 12

Fot. 13

Fot. 14

Fot. 15

Fot. 16

Fot. 17

Fot. 18

Fot. 19

Fot. 20

Fot. 21

Fot. 22

Fot. 23

Fot. 24

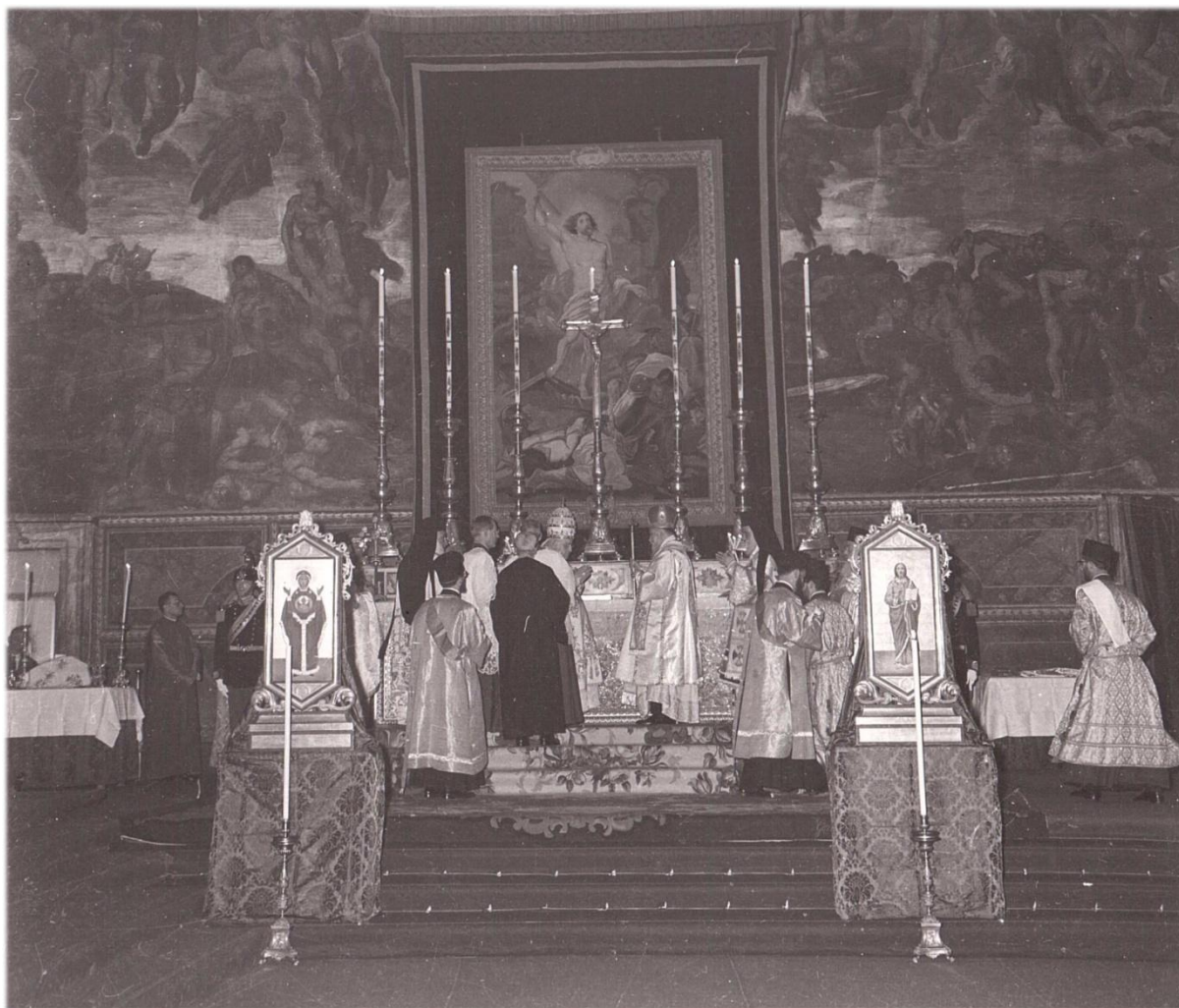
Fot. 25

Fot. 26

Fot. 27

Fot. 28

Fot. 29

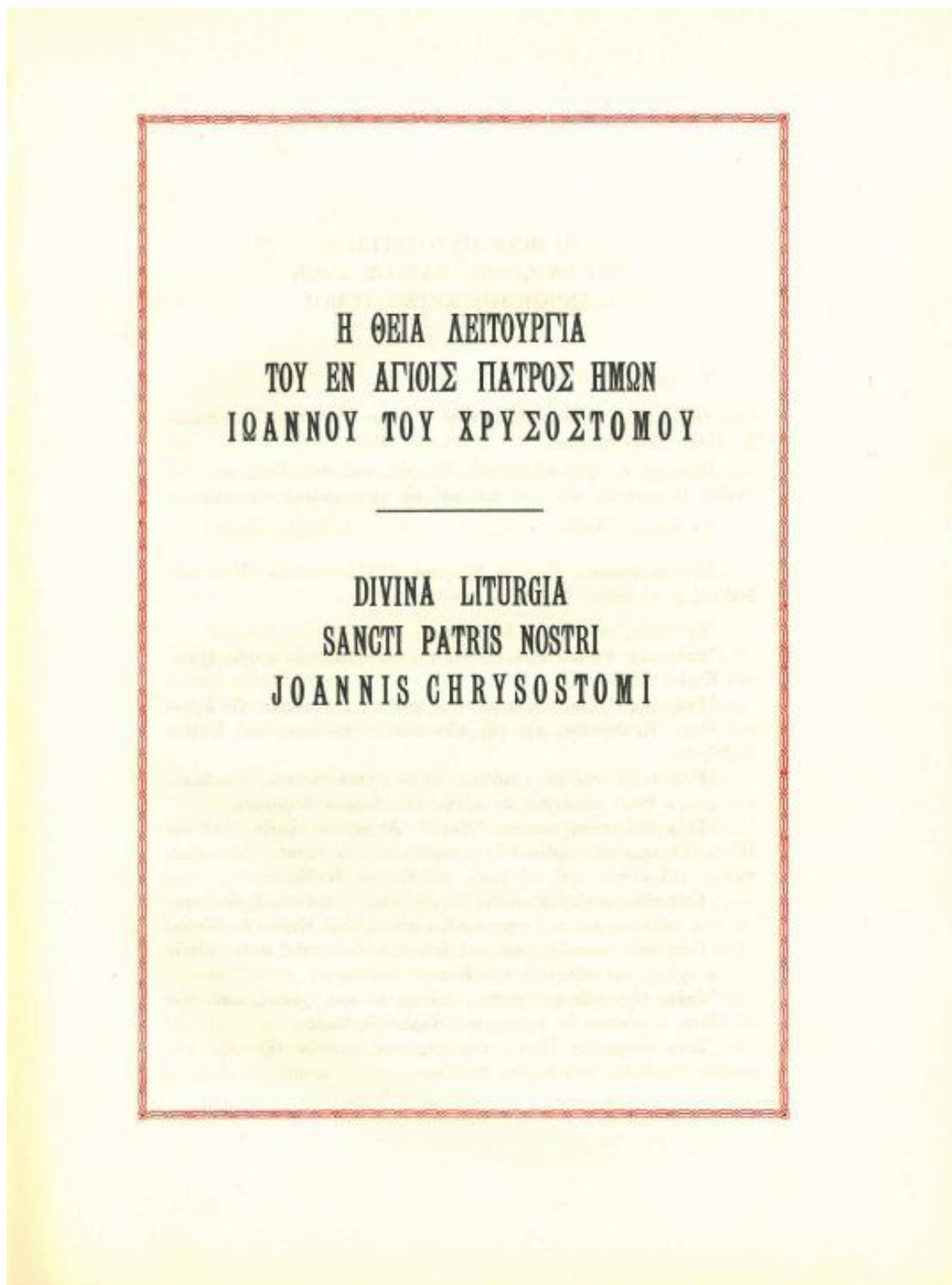

Fot. 30

Fot. 31

3. MSZAŁ – *ORDO*

Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ
ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Ὁ Διάκονος· Εὐλόγησον, Δέσποτα.

Ὁ Ἱερεὺς, ἐκφώνως, ὑψῶν ἅμα τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, καὶ ποιῶν δι' αὐτοῦ τύπον σταυροῦ.

Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορός· Ἀμήν.

Εἴτα ὁ Διάκονος λέγει τὰ Εἰρηνικά, ψαλλόντων τῶν δύο Χορῶν ἐναλλάξ μετὰ πᾶσαν δέξιν τὸ Κύριε, ἐλέησον.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπεὶ τῆς ἀνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπεὶ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπεὶ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου, καὶ τῶν μετὰ πίστεως, εὐλαβείας, καὶ φόβου Θεοῦ εἰσιόντων ἐν αὐτῷ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπεὶ τοῦ παναγιωτάτου Ἀκροῦ Ἀρχιερέως ἡμῶν Ἰωάννου Πάπα Ῥώμης, τοῦ τιμίου Πρεσβυτερίου, τῆς ἐν Χριστῷ Διακονίας, παντὸς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπεὶ τῶν εὐλαβεστάτων καὶ θεοφυλάκτων Ἀρχόντων ἡμῶν, παντὸς τοῦ παλατιοῦ καὶ τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπεὶ τοῦ συμπολεμῆσαι καὶ ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπεὶ τῆς πόλεως ταύτης, πάσης πόλεως, χώρας, καὶ τῶν ἐν πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπεὶ εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς, καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

DIVINA LITURGIA
SANCTI PATRIS NOSTRI
JOANNIS CHRYSOSTOMI

Diaconus: Benedic, Domine.

Sacerdos elevans simul sanctum Evangelium et faciens cum illo signum crucis, elata voce, dicit:

Benedictum regnum Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, nunc et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Dehinc Diaconus dicit irenica (litanias), dum Chorus cantat alternatim: Domine, miserere.

In pace Dominum deprecemur.

Pro pace, quae sursum est, et salute animarum nostrarum Dominum deprecemur.

Pro pace totius mundi, stabilitate Sanctarum Dei Ecclesiarum, et pro omnium unitate, Dominum deprecemur.

Pro sancta Domo ista, et pro his, qui cum fide, pietate et timore Dei ingrediuntur in ipsam, Dominum deprecemur.

Pro Sanctissimo Summo Pontifice nostro Joanne, Papa Romae, venerandis Presbyteris, in Christo Diaconis, universo Clero, et populo, Dominum deprecemur.

Pro piissimis et a Deo custoditis Rectoribus nostris, toto palatio, et exercitu, Dominum deprecemur.

Ut debellet et subiciat sub pedes ipsorum omnem inimicum et hostem, Dominum deprecemur.

Pro hac Urbe, et omni urbe et regione et pro cum fide habitantibus in ipsis, Dominum deprecemur.

Pro salubritate aëris, fertilitate fructuum terrae, et temporibus pacificis, Dominum deprecemur.

Ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσούντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ σῇ χάριτι.

Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν Ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὁ Χορός: Σοί, Κύριε.

Εὐχή Ἀντιφώνου α'. Μυστικῶς.

Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, οὗ τὸ κράτος ἀνείκαστον καὶ ἡ δόξα ἀκατάληπτος, οὗ τὸ ἔλεος ἀμέτρητον καὶ ἡ φιλανθρωπία ἀφατος· αὐτός, Δέσποτα, κατὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν σου ἐπίβλεψον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον οἶκον τοῦτον, καὶ ποίησον μεθ' ἡμῶν καὶ τῶν συνευχομένων ἡμῖν, πλοῦσια τὰ ἐλέη σου καὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου.

Ἐκφώνησις: Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, τῷ Πατρί, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορός: Ἀμήν.

Καὶ ψάλλεται παρὰ τῶν Ψαλτῶν τὸ πρῶτον Ἀντίφωνον, οὗ ψαλλομένου, ὁ Διάκονος προσκυνήσας, μεθίσταται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ ἀπελθὼν ἵσταται ἐνώπιον τῆς Εἰκόνος τῆς Θεοτόκου, βλέπων πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ Εἰκόνα, κρατῶν καὶ τὸ Ὠράριον τοῖς τρισὶ δακτύλοις τῆς δεξιᾶς χειρὸς.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Ἀντιφώνου, ἐλθὼν ὁ Διάκονος, καὶ στὰς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ καὶ προσκυνήσας, λέγει·

Ἐτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Χορός: Κύριε, ἐλέησον.

Pro navigantibus, viatoribus, aegrotis, laborantibus, captivis, et salute ipsorum, Dominum deprecemur.

Ut liberet nos ab omni tribulatione, ira, periculo, et necessitate, Dominum deprecemur.

Suscipe, salva, miserere, et custodi nos, Deus, tua gratia.

Chorus: Domine, miserere.

Diaconus: Sanctissimae, intemeratae, plusquam benedictae, gloriosae Reginae nostrae Deiparae et semper Virginis Mariae, cum omnibus Sanctis memoriam recolentes, nosmetipsos, et invicem, et omnem vitam nostram Christo Deo committamus.

Chorus: Tibi, Domine.

Oratio Antiphonae primae, secreto.

Domine Deus noster, cujus potentia imaginationem exsuperat, et gloria incomprehensibilis est, cujus misericordia immensa, atque in homines amor ineffabilis; Ipse, Domine, per viscera misericordiae tuae respice super nos, et super sanctam Domum hanc, et fac nobiscum, et orantibus nobiscum opus misericordiae tuae, et miserationes.

Sacerdos, cum voce elata: Quoniam decet Te omnis gloria, honor, et veneratio, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, nunc et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Post litanias, Chorus cantat primam Antiphonam. Post cantum Antiphonae Diaconus cum voce elata dicit parvam litaniam: Item, et item Dominum in pace deprecemur.

Chorus: Domine, miserere.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ σῇ χάριτι.

Ὁ Χορός: Κύριε, ἐλέησον.

Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν Ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὁ Χορός: Σοί, Κύριε.

Εὐχὴ Ἀντιφώνου β'. Μυστικῶς.

Κύριε, ὁ Θεός ἡμῶν, σῶσον τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου· τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας σου ἐν εἰρήνῃ διαφύλαξον· ἀγίασον τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου· σὺ αὐτοὺς ἀντιδόξασον τῇ θεϊκῇ σου δυνάμει, καὶ μὴ ἐγκαταλίπῃς ἡμᾶς, ὁ Θεός, τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σέ.

Ἐκφώνησις: Ὅτι σὸν τὸ κράτος, καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορός: Ἀμήν.

Καὶ ψάλλεται ὁμοίως παρὰ τῶν Ψαλτῶν τὸ β'. Ἀντίφωνον.

Καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ Ἀντιφώνου, ἐπισυνάπτεται τό·

Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀθάνατος ὑπάρχων, καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας, σταυρωθεὶς τε, Χριστὲ ὁ Θεός, θανάτῳ θάνατον πατήσας, εἰς ὧν τῆς ἁγίας Τριάδος, συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, σῶσον ἡμᾶς.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Ὕμνου Ὁ μονογενὴς, λέγει ὁ Διάκονος τὴν μικρὰν συναπτὴν·

Ἐτι καὶ ἔτι, ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθώμεν.

Ὁ Χορός: Κύριε, ἐλέησον.

Suscipe, salva, miserere, et custodi nos, Deus, tua gratia.

Chorus: Domine, miserere.

Sanctissimae, intemeratae, plusquam benedictae, gloriosae Reginae nostrae Deiparae, et semper Virginis Mariae, cum omnibus Sanctis, memoriam recolentes, nosmetipsos, et invicem, et omnem vitam nostram Christo Deo committamus.

Chorus: Tibi, Domine.

Oratio Antiphonae secundae, secreto.

Domine, Deus noster, salva populum tuum, et benedic haereditati tuae: plenitudinem Ecclesiae tuae in pace custodi, sanctifica diligentes decorem Domus tuae, tu ipsos vicissim glorifica divina tua potentia, et ne derelinquas nos sperantes in te.

Sacerdos, cum voce: Quoniam tua est potentia, et tuum est Regnum, et Potestas, et Gloria, Patris et Filii et Spiritus Sancti, nunc et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Et cantatur similiter a psaltis, secunda Antiphona.

In fine cantus antiphonae cantatur:

Unigenite Fili et Verbum Dei, qui immortalis es et dignatus es propter nostram salutem incarnari ex sancta Dei Genitrice et semper Virgine Maria, sine mutatione homo factus, crucifixus autem, Christe Deus, morte mortem conculcans, unus existens sanctae Trinitatis, conglorificatus cum Patre et Sancto Spiritu, salva nos.

Post hymni finem, Diaconus cum voce dicit:

Item, et item Dominum in pace deprecemur.

Chorus: Domine, miserere.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ σῇ χάριτι.

Ὁ Χορός: Κύριε, ἐλέησον.

Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὁ Χορός: Σοί, Κύριε.

Εὐχὴ Ἀντιφώνου γ'. Μυστικῶς.

Ὁ τὰς κοινὰς ταύτας καὶ συμφώνους ἡμῖν χαρισάμενος προσευχάς, ὁ καὶ δύο καὶ τρισὶ συμφωνοῦσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου, τὰς αἰτήσεις παρέχειν ἐπαγγεϊλάμενος· αὐτὸς καὶ νῦν τῶν δούλων σου τὰ αἰτήματα πρὸς τὸ συμφέρον πλήρωσον, χορηγῶν ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι τὴν ἐπίγνωσιν τῆς σῆς ἀληθείας, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον χαριζόμενος.

Ἐκφώνησις: Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλόθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρί, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορός: Ἀμήν.

Ψαλλομένου δὲ παρὰ τῶν Ψαλτῶν τοῦ τρίτου Ἀντιφώνου, ὅταν ἔλθωσιν εἰς τὸ Δόξα, ὁ Ἱερεὺς καὶ ὁ Διάκονος, στάντες ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης, ποιοῦσι προσκυνήματα τρία.

Εἷτα λαβὼν τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, δίδωσιν αὐτὸ τῷ Διακόνῳ. Καὶ οὕτως ἐξελθόντες διὰ τοῦ βορείου μέρους, προπορευομένων αὐτῶν λαμπάδων, ποιοῦσι τὴν μικρὰν Εἴσοδον. Ἐρχεται ὁ Διάκονος εἰς τὸν θρόνον πρὸς τὸν Ἀρχιερέα.

Καὶ τοῦ Διακόνου εἰπόντος ἡρέμα· Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, λέγει ὁ Ἀρχιερεὺς τὴν Εὐχὴν ταύτην τῆς Εἰσόδου. Μυστικῶς.

Δέσποτα Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καταστήσας ἐν οὐρανοῖς τάγματα καὶ στρατιάς Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων εἰς λειτουργίαν τῆς σῆς δόξης, πόησον σὺν τῇ εἰσόδῳ ἡμῶν, εἴσοδον ἁγίων Ἀγγέλων

Suscipe, salva, miserere, et custodi nos, Deus, tua gratia.

Chorus: Domine, miserere.

Sanctissimae intemeratae, plusquam benedictae gloriosae Reginae nostrae Deiparae, et semper Virginis Mariae, cum omnibus Sanctis, memoriam recolentes, nosmetipsos, et invicem, et omnem vitam nostram Christo Deo committamus.

Chorus: Tibi, Domine.

Oratio Antiphonae tertiae, secreto.

Tu qui communes et concordēs nobis has largitus es supplicationes, et qui duobus, aut tribus convenientibus in nomine tuo, petitiones tribuere pollicitus es, Ipse et nunc servorum tuorum petitiones ad utilitatem expleas, tribuens nobis in praesenti saeculo cognitionem tuae veritatis, et in futuro vitam aeternam concedens.

Sacerdos, cum elata voce: Quoniam bonus et hominum amator, Deus, es, et tibi gloriam damus, Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Dum Chorus cantat tertiam Antiphonam, cum pervenerit Chorus ad: Gloria Patri, Sacerdos, et Diaconus ante sanctam Mensam faciunt venerationes tres. Dehinc capiens Presbyter sanctum Evangelium porrigit Diacono, et sic egredientes parvum per Ostium borealis partis, praecedentibus lampadibus faciunt sanctum ingressum. Veniens ad thronum, ubi est Summus Pontifex, Diaconus inclinat caput et dicit submisce: Dominum deprecemur.

Summus Pontifex, secreto, dicit hanc Ingressus orationem:

Domine, Deus noster, qui constituisti in Coelis Ordines, et Exercitus Angelorum, et Archangelorum ad ministerium tuae gloriae, fac cum ingressu nostro ingressum fieri sanctorum Angelo-

γενέσθαι, συλλειτουργούντων ἡμῶν, καὶ συνδοξολογούντων τὴν σὴν ἀγαθότητα.

Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τῆς Εὐχῆς δὲ τελεσθείσης, λέγει ὁ Διάκονος πρὸς τὸν Ἀρχιερέα·
Εὐλόγησον, Δέσποτα, τὴν ἀγίαν Εἰσοδον.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς εὐλογῶν, λέγει μυστικῶς·

Εὐλογημένη ἡ Εἰσοδος τῶν Ἀγίων σου, πάντοτε, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Εἰθ' οὕτως ὁ Διάκονος προσφέρει τῷ Ἀρχιερεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἀσπάζεται τοῦτο ὁ Ἀρχιερεὺς, τοῦ δὲ Διακόνου ἅμα ἀσπαζομένου τὴν δεξιὰν τοῦ Ἀρχιερέως.

Καὶ ἔρχεται ὁ Διάκονος εἰς τὸ μέσον, καὶ στὰς ἔμπροσθεν τοῦ Ἀρχιερέως, ἀνυψοῖ μικρὸν τὰς χεῖρας, δεικνύων τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, καὶ ποιῶν δι' αὐτοῦ τύπον σταυροῦ, λέγει μεγαλοφώνως·

Σοφία· ὀρθοί.

Καὶ ψάλλεται τὸ Εἰσοδικὸν παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως, ἔχοντος εἰς τὰς χεῖρας τὰ δικηροτρίκηρα·

Δεῦτε, προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ· σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς σοι· Ἀλληλούϊα.

Εἴτα προσκυνήσας αὐτός τε καὶ πάντες κατόπισθεν αὐτοῦ, εἰσέρχονται εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα διὰ τῶν Πυλῶν Βασιλικῶν, καὶ ὁ μὲν Διάκονος ἀποτίθῃ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης.

Οἱ δὲ Ψάλται λέγουσι τὰ συνήθη τροπάρια.

Ὁ Ἀρχιερεὺς θυμιᾷ τὸ τε ἱερατεῖον, τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ τὸν ναὸν ὅλον· εἰσέρχεται δὲ αὖθις εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα, καὶ θυμιάσας τὴν ἁγίαν Τράπεζαν καὶ τοὺς Συλλειτουργοῦντας, ὑπὸ τοῦ Διακόνου θυμιᾶται καὶ αὐτός.

Εἴτα ὑπὸ τῶν Συλλειτουργούντων καὶ τῶν χορῶν γίνεται τὰ ἐφύμνια.

Ὁ Ἀρχιερεὺς εὐλογεῖ μετὰ τοῦ δικηρίου πάντας.

Καὶ ὅταν οἱ ψάλται ἔλθωσιν εἰς τὸ ὑστερον ἐφύμνιον λέγει ὁ

rum percelebrantium nobiscum, et simul glorificantium tuam bonitatem.

Quoniam decet te omnis gloria, honor et veneratio, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, nunc et in saecula saeculorum. Amen.

Oratione completa, dicit Diaconus Pontificem versus:

Benedic, Domine, sanctum Ingressum.

Summus Pontifex benedicens dicit secreto:

Benedictus Ingressus Sanctorum tuorum, ubique, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Dehinc Summus Pontifex osculatur Evangelium et Diaconus manum Summi Pontificis; ingreditur Diaconus in medium, et ostendens sanctum Evangelium, facit cum ipso signum crucis et dicit summa voce:

Sapientia: Recti!

Summus Pontifex cum dicere et tricare in manibus cantat:

Venite, adoremus et procidamus Christo; salva nos, Fili Dei, qui de mortuis resurrexisti, tibi canentes: Alleluia.

Dehinc venerationem peragens, ipse et omnes post eum, ingrediuntur in Sanctuarium (Vima), et Diaconus deponit Sanctum Evangelium in sancta Mensa.

Cantores dicunt consueta troparia.

Summus Pontifex incensat Altare, dominicas imagines, templum totum; deinde ingreditur iterum in Sanctuarium (Vima) et incensat sanctam Mensam et omnes Concelebrantes, et a Diacono et ipse incensatur.

A Concelebrantibus et a Choro fiunt acclamationes.

Pontifex omnes benedicit cum dicere a Porta sancta.

Quando cantores perveniunt ad ultimam acclamationem, Dia-

Διάκονος πρὸς τὸν Ἀρχιερέα, κλίνων ἅμα τὴν κεφαλὴν, κρατῶν καὶ τὸ Ὠράριον ἐν τῇ χειρὶ τοῖς τρισὶ δακτύλοις·

Εὐλόγησον, Δέσποτα τὸν καιρὸν τοῦ Τρισαγίου.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς, σφραγίζων αὐτόν, ἐκφωνεῖ·

“Ὅτι ἅγιος εἷ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ αἰεὶ.

Καὶ ἔρχεται ὁ Διάκονος ἐγγὺς τῶν ἁγίων Θυρῶν, καὶ ἐπάγει, λέγων πρὸς τοὺς ἐκτὸς μεγαλοφώνως·

Καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορὸς· Ἀμήν.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς λέγει τὴν Εὐχὴν ταύτην.

Εὐχὴ τοῦ Τρισαγίου Ὑμνου. Μυστικῶς.

Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ ἐν Ἀγίοις ἀναπαύμενος, ὁ τρισαγίῳ φωνῇ ὑπὸ τῶν Σεραφίμ ἀνυμνούμενος, καὶ ὑπὸ τῶν Χερουβὶμ δοξολογούμενος, καὶ ὑπὸ πάσης ἐπουρανίου Δυνάμεως προσκυνούμενος· ὁ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τὰ σύμπαντα, ὁ κτίσας τὸν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα σὴν καὶ ὁμοίωσιν, καὶ παντὶ σου χαρίσματι κατακοσμήσας, ὁ διδοὺς αἰτοῦντι σοφίαν καὶ σύνεσιν, καὶ μὴ παρορῶν ἁμαρτάνοντα, ἀλλὰ θέμενος ἐπὶ σωτηρίᾳ μετάνοιαν, ὁ καταξιώσας ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀναξίους δούλους σου, καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ στήναι κατενώπιον τῆς δόξης τοῦ ἁγίου σου Θυσιαστηρίου, καὶ τὴν ὀφειλομένην σοὶ προσκύνησιν καὶ δοξολογίαν προσάγειν· αὐτός, Δέσποτα, πρόσδεξαι καὶ ἐκ στόματος ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὸν τρισάγιον ὕμνον, καὶ ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ἐν τῇ χρηστότητί σου. Συγχώρησον ἡμῖν πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον. Ἀγιάσον ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα· καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ὁσιότητι λατρεῖν σοὶ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν, πρεσβείαις τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν Ἀγίων τῶν ἀπ’ αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων.

Ἐκφωνήεις· “Ὅτι ἅγιος εἷ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ.

Ὁ Διάκονος· Καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

conus horarium in manu continens, dicit versus Summum Pontificem:

Benedic, Domine, tempus Trisagii.

Pontifex, cum voce elata, dicit :

Quoniam sanctus es, Deus noster ; et gloriam tibi damus, Patri et Filio, et Spiritui Sancto, nunc et semper...

Diaconus prope sanctum ostium, dicit cum magna voce:

Et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Summus Pontifex dicit hanc orationem.

Oratio Trisagii, secreto:

Deus Sanctus, qui in Sanctis requiescis, qui ter sancta voce a Seraphim celebraris, et a Cherubim glorificaris, et ab omni supercoelesti potestate adoraris, qui ex non ente ad esse produxisti universa, qui creasti hominem ad imaginem tuam, et similitudinem, et omni tua gratia decorasti, qui das petenti sapientiam et prudentiam, et non despicias peccantem, sed constituens ad salutem poenitentiam, qui dignatus es nos humiles, et indignos famulos tuos, etiam in hora hac assistere in conspectu gloriae sancti tui Altaris, et debitam tibi venerationem, et glorificationem proferre. Tu, Domine, suscipe etiam ex ore nostro, qui peccatores sumus, ter sanctum Hymnum, et respice nos in bonitate tua; remitte nobis omne delictum voluntarium, et involuntarium; sanctifica nostras animas, et corpora, et concede nobis in aequitate tibi servire omnibus diebus vitae nostrae, precibus sanctissimae Deiparae, et omnium Sanctorum, qui a saeculo tibi complacuerunt.

Summus Pontifex cum voce: Quoniam Sanctus es, Deus noster, et tibi gloriam damus Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, nunc, et semper.

Diaconus : Et in saecula saeculorum.

Καὶ ψάλλεται τὸ· Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἀλληλούϊα· Τρίς.

Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῷ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἀλληλούϊα.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς μετὰ τοῦ δικηροτρικηρίου ἔρχεται εἰς τὴν ἁγίαν πύλην, καὶ λεγόντων τῶν Συλλειτουργῶν· Ὅσοι εἰς Χριστὸν... ψάλλει ἐκφώνως, αἶρων τὰς χεῖρας·

Κύριε, Κύριε ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε, καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην καὶ κατάρτισαι αὐτήν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου (ἐκ τρίτου πρὸς μέρη διάφορα).

Καὶ εἰς τέλος ὁ Διάκονος· Δύναμις.

Ὁ Χορὸς, τὸ αὐτὸ πάλιν· Ὅσοι εἰς Χριστὸν...

Ἐνταῦθα ἄρχεται ἡ Χειροτονία τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι.

Μετὰ τὴν τοῦ Τρισαγίου συμπλήρωσιν, ἀνεισιν ὁ Ἀρχιερεὺς εἰς τὴν κρηπίδα τὴν πρὸ τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ προσάγεται τούτῳ παρὰ τῶν συμπαρόντων Ἀρχιερέων ὁ χειροτονεῖσθαι μέλλων, ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους, ὃς ἀσπασάμενος τὴν δεξιὰν τοῦ Ἀκροῦ Ἀρχιερέως μετὰ τῶν συγχειροτονοῦντων Ἐπισκόπων κυκλοῦσι τρίς τὴν ἁγίαν Τράπεζαν ψάλλοντες καὶ τό· Ἅγιοι Μάρτυρες... Ὅταν ἔρχωνται ἔμπροσθεν τοῦ Ἀκροῦ Ἀρχιερέως ὁ χειροτονοῦμενος ἀσπάζεται τὸ γόνυ αὐτοῦ ἐπάνω τοῦ Ὡμοφορίου. Ὁ δὲ Ἀκρὸς Ἀρχιερεὺς ἀνιστάμενος, προσέρχεται αὐτῷ ὁ χειροτονοῦμενος καὶ σφραγίζεται τὴν κεφαλὴν παρ' αὐτοῦ. Καὶ ἐρείσας τὸ μέτωπον τῇ ἁγίᾳ Τραπέζῃ κλίνει ἄμφω τὰ γόνατα.

Καὶ ἐκφωνοῦντος τοῦ Διακόνου. Πρόσχωμεν,

Ὁ Ἀρχιερεὺς ἔχων τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ Χειροτονομένου λέγει·

Ἡ Θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα, καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται Γαβριὴλ-Ἀχάκιον τὸν θεοφιλέ-

Interea Chorus cantat : Amen. Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis. Alleluia. (ter).

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto; et nunc, et semper et in saecula saeculorum. Amen.

Christum induistis. Alleluia

Postea Summus Pontifex cum tricereo et dicere venit ad sanctam Portam et dum Concelebrantes cantant : Quotquot in Christo... psallit, brachiis elevatis :

Domine, Domine, respice de coelo et vide et visita vineam hanc et dirige eam quam plantavit dextera tua (ter, in partes diversas).

Et in fine Diaconus : Potestas.

Et Chorus repetit integrum : Quotquot in Christo...

Hic initium habet Chirotonia novi Episcopi.

Expleto hymno Trisagio sedet Summus Pontifex ad latus Sanctae Mensae et introducitur ad Illum a coordinantibus Episcopis novus Consacrandus Episcopus a dextera parte, qui osculatus dexteram Summi Pontificis simul cum Episcopis coordinantibus circum-eunt ter Sanctam Mensam psallentes : Sancti Martyres, qui bene decertastis... Quando veniunt coram Summo Pontifici novus Ordinandus Episcopus osculatur genu eius super Omophorium. Ad Summum Pontificem surgentem introducitur novus Ordinandus et Summus Pontifex signat illum in capite, qui applicans frontem suam Sanctae Mensae genuflectit.

Et dicto a Diacono : Attendamus !

Summus Pontifex tenens manum suam super caput Ordinandi (qui est genuflexus ante altare) dicit :

Divina gratia, quae semper infirma curat, et ea quae desunt

στατον Πρεσβύτερον, Ἐπίσκοπον τῆς θεοσώστου πόλεως Ἱεραπόλεως τῆς Συρίας· εὐξόμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος.

Καὶ οἱ τοῦ Βήματος, καὶ οἱ ἐκτὸς τό· Κύριε ἐλέησον Ὑ'.

Ἀναπτύσσει τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Ἀρχιερεὺς, καὶ ἐπιτίθῃ τῇ κεφαλῇ, καὶ τῷ τραχήλῳ τοῦ χειροτονουμένου, συνεπαπτομένων καὶ τῶν ἄλλων Ἀρχιερέων. Ἐῖτα ποιῶν σταυροὺς τρεῖς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἔχων ἐπικειμένην αὐτῷ τὴν χεῖρα, εὐχεται οὕτως·

Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ νομοθετήσας ἡμῖν διὰ τοῦ πανευφήμου σου ἀποστόλου Παύλου, βαθμῶν καὶ ταγμάτων τάξιν εἰς τὸ ἐξυπηρετεῖσθαι, καὶ λειτουργεῖν τοῖς σεπτοῖς καὶ ἀχράντοις σου μυστηρίοις, ἐν τῷ ἁγίῳ σου θυσιαστηρίῳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους· αὐτός, Δέσποτα τῶν ἀπάντων, καὶ τοῦτον τὸν ψηφισθέντα, καὶ ἀξιωθέντα ὑπείσεσθαι τὸ Εὐαγγελικὸν ζυγόν, καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν ἀξίαν, διὰ τῆς χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ τῶν συμπαρόντων Λειτουργῶν, καὶ Συνεπισκόπων, τῇ ἐπιφοιτήσει, καὶ δυνάμει, καὶ χάριτι τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος ἐνίσχυσον, ὥς ἐνίσχυσας τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, καὶ προφήτας, ὥς ἔχρισας τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ ἀνεπίληπτον αὐτοῦ τὴν ἀρχιερωσύνην ἀπόδειξον· καὶ πάσῃ σεμνότητι κατακοσμῶν, ἅγιον ἀνάδειξον, εἰς τὸ ἅγιον γενέσθαι, τοῦ αἰτεῖν αὐτὸν τὰ πρὸς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ, καὶ ὑπακούειν σε αὐτοῦ· ὅτι ἡγίασται σου τὸ ὄνομα, καὶ δεδόξασται σου ἡ βασιλεῖα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ μετὰ τὸ Ἀμήν, λέγει τῶν συγχειροτονούντων Ἀρχιερέων εἷς, λεπτῇ φωνῇ, ὅσον ἀκούειν τοὺς συνόντας Ἀρχιερεῖς, καὶ ἀποκρίνεσθαι, τὰ διακονικὰ ταῦτα·

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. (Κύριε ἐλέησον).

Ὑπὲρ τῆς ἁνωθεν εἰρήνης καὶ τῆς σωτηρίας...

Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου...

Ὑπὲρ τοῦ παναγιωτάτου Ἀκρου Ἀρχιερέως ἡμῶν Ἰωάννου Πάπα Ῥώμης, ἱερωσύνης, ἀντιλήψεως, διαμονῆς, εἰρήνης, ὑγιείας, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Γαβριὴλ Ἀχακίου, τοῦ νυνὶ προ-

adimplet, promovet Gabrielem Acacium Deo amabilem Presbyterum, Episcopum urbis, a Deo servatae, Jerapolis, in Syria; oramus pro eo ut veniat super eum gratia Sanctissimi Spiritus.

Et qui sunt intus et extra Vima, dicunt ter: Domine, miserere.

Summus Pontifex explicat Evangelium, et imponit capiti et cervicibus Ordinandi, manum etiam admoventibus aliis Pontificibus. Mox tres cruces in eius capite exprimens et manum ei impositam tenens, precatur hoc modo:

Dominator, Domine Deus noster, qui per celeberrimum Apostolum Paulum, graduum et ordinum seriem sanxisti ad subserendum, et ministrandum venerandis et illibatis mysteriis tuis, in sancto altari tuo, constituens primo Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores: ipse, omnium Domine, hunc etiam suffragiis electum, et Evangelicum jugum, dignitatemque Pontificalem subire dignum habitum per manum meam peccatoris et circumstantium ministrorum et coëpiscoporum nimirum, adventu et virtute, et gratia Sancti tui Spiritus, corrobora; sicut sanctos Apostolos et Prophetas corrobora; sicut Pontifices sanctificasti; et irreprehensum eius Pontificatum ostende, et omni honestate illum exornans, sanctum illum renuncia, ut quae populi saluti expediunt postulet, et a te exaudiri dignus fiat.

Quia sanctificatum est nomen tuum et glorificatum est regnum Patris et Filii et Spiritus Sancti, nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

Et dicto: Amen unus ex coordinantium Episcoporum, submissa voce, a vicinis Pontificibus, ei responsuris, solummodo audienda, diaconica haec pronuntiat: In pace Dominum deprecemur...etc.

Domine, miserere.

χειριζομένου Ἐπισκόπου, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ τοῦ Κυρίου...

Ὅπως ὁ φιλόνητος Θεὸς ἡμῶν ἄσπιλον, καὶ ἀμώμητον αὐτῷ τὴν ἀρχιερωσύνην χαρίσεται τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης, πάσης πόλεως...

Καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν χρηζόντων τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας, καὶ ἀντιλήψεως τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον...

ὑπὲρ τοῦ ρυθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου, καὶ ἀνάγκης...

Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου, Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, καὶ...

Καὶ τούτων λεγομένων, ὁ Ἀρχιερεὺς ἔχων ὡσαύτως τῇ τοῦ χειροτονουμένου κορυφῇ τὴν χεῖρα ἐπικειμένην, εὐχεται οὕτως:

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν ἀνθρώπου φύσιν τὴν τῆς θεότητος ὑπενεγκεῖν οὐσίαν, τῇ σῇ οἰκονομίᾳ ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν διδασκάλους καταστήσας, τὸν σὸν ἐπέχοντα θρόνον, εἰς τὸ ἀναφέρειν σοι θυσίαν καὶ προσφορὰν ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ σου· σὺ, Κύριε, καὶ τοῦτον ἀναδειχθέντα οἰκονόμον τῆς ἀρχιερατικῆς χάριτος, ποίησον γενέσθαι μιμητὴν σου τοῦ ἀληθινοῦ Ποιμένου, τιθέντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων σου· ὁδηγὸν τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, φωστῆρα ἐν κόσμῳ· ἵνα καταρτίσας τὰς ψυχὰς τὰς ἐμπιστευθείσας αὐτῷ ἐπὶ τῆς παρούσης ζωῆς, παραστῇ τῷ βήματί σου ἀκαταισχύντως, καὶ τὸν μέγαν μισθὸν λήψῃται, ὃν ἡτοίμασας τοῖς ἀθλήσασιν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου σου· Σὺ γάρ ἐστι τὸ ἐλεεῖν καὶ σώζειν, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρί, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ μετὰ τὸ Ἀμήν, αἶρει τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τίθῃσιν εἰς τὴν ἀγίαν τράπεζαν. Καὶ οὕτως ἐπιτίθῃσι τῷ χειροτονηθέντι τὸν Σάκκον, τὸ Ὠμοφόριον, καὶ τὴν Μίτραν καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὴν Ῥάβδον λέγων· Ὁμοίως καὶ ὁ κληρὸς τὸ αὐτό.

Εἴτα τὸν χειροτονηθέντα ἀσπάζεται ὁ Χειροτονήσας, καὶ οἱ λοιποὶ Ἐπίσκοποι.

Et his dictis Summus Pontifex eodem modo impositam Ordinati vertici manum tenens, hoc facto precatur:

Domine, Deus noster, qui, quum humana natura Deitatis tuae praesentiam nullatenus ferat, tua dispensatione Doctores simili nobiscum ratione passibiles, thronum tuum obtinentes, constituisti, hostiam et oblationem pro cuncto tuo populo sacrificatos: Tu, Domine, etiam hunc pontificalis gratiae dispensatorem renunciatum, Tui veri Pastoris imitatore effice, animam pro tuis ovibus ponentem, caecorum ducem, habitantium in tenebris lucem, insipientium praeceptorem, infantium doctorem, in mundo luminare: ut animas sibi in praesenti vita creditas reparans, tribunali tuo inconfuse adstet, et magnam mercedem a te praeparatam pro Evangelii tui praedicatione decertaturis, reportet. Tuum enim est misereri, et salvare, Deus noster, et tibi gloriam damus, Patri et Filio, et Spiritui Sancto, nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

Et dicto: Amen. elevat Evangelium et in sancta Mensa deponit. Atque Ordinato Saccum imponit, Omoforium, et Mitram, et tradit ei Baculum seu Pastoralem, dicens pro singulis: Dignus, et Clerus repetit: Dignus.

Deinde Ordinatum deosculatur: sicut et reliqui Episcopi. Et Liturgia continuet.

Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς χειροτονίας τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ Διάκονος, πρὸς τὸν Ἀρχιερέα λέγει· Κέλευσον, Δέσποτα.

Ὁ Ἀρχιερεὺς· Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Ὁ δὲ Διάκονος· Εὐλόγησον, Δέσποτα, τὴν ἄνω Καθέδραν.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς· Εὐλογημένος εἰ ἐπὶ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, πάντοτε, νῦν, καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ ἀπέρχονται εἰς τὴν ἄνω Καθέδραν.

Ἐλθὼν ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων Θυρῶν, Διάκονος λέγει· Πρόσχωμεν.

Καὶ ὁ Ἀναγνώστης ἀπαγγέλλει τοὺς στίχους τοῦ Προκειμένου.

Καὶ ὁ Διάκονος αὖθις· Σοφία.

Καὶ ὁ Ἀναγνώστης λέγει τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Ἀποστόλου.

Καὶ αὖθις ὁ Διάκονος· Πρόσχωμεν.

Καὶ τοῦ Ἀποστόλου πληρωθέντος, λέγει ὁ Ἀρχιερεὺς·

Εἰρήνη σοι τῷ ἀναγινώσκοντι.

Τοῦ δὲ Ἀλληλοῦ ἀλλομένου μετὰ τῶν στίχων παρὰ τοῦ Ἀναγνώστου, λαβὼν ὁ Διάκονος τὸ Θυμιατήριον καὶ τὸ θυμίαμα, πρόσεισι τῷ Ἀρχιερεῖ, καὶ λαβὼν εὐλογίαν παρ' αὐτοῦ, καὶ χαράξας σταυρόν, θυμῷ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν γύρωθεν, καὶ τὸ Ἱερατεῖον ὅλον, τὰς Δεσποτικὰς Εἰκόνας, καὶ τοὺς Ἀρχιερεῖς. Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς, ἱστάμενος ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας Τραπεζῆς, λέγει τὴν Εὐχὴν ταύτην μυστικῶς·

Ἐλλαμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, φιλόνηρωπε Δέσποτα, τὸ τῆς σῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς, καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν διάνοιζον ὀφθαλμούς, εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν σου κηρυγμάτων κατανόησιν. Ἐνθεοὶ ἡμῶν τὸν τῶν μακαρίων σου ἐντολῶν φόβον, ἵνα τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας καταπατήσαντες, πνευματικὴν πολιτείαν μετέλθωμεν, πάντα τὰ πρὸς εὐαρέστησιν τὴν σὴν καὶ φρονούντες καὶ πράττοντες. Σὺ γὰρ εἰ ὁ φωτισμὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, Χριστέ ὁ Θεός, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρί, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ δὲ Διάκονος, τὸ Θυμιατήριον ἀποθέμενος, ἔρχεται πρὸς τὸν

Et completa Chirotonia Episcopi, Diaconus accedens ad Summum Pontificem dicit: Jube, Domine.

Summus Pontifex: Benedictus qui venit in Nomine Domini.

Diaconus: Benedic, Domine, Cathedram supernam.

Summus Pontifex: Benedictus es super Throno Glorae Regni tui, qui sedes super Cherubim, ubique, nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Et procedunt ad supernam cathedram.

Diaconus ad ostium, dicit: Attendamus.

Et Lector Epistulae incipit prochimena (graduales).

Diaconus: Sapientia.

Lector: titulum Epistulae.

Et Diaconus rursus: Attendamus.

Epistula completa, Summus Pontifex pronunciat versus Lectorem: Pax ☩ tibi Lectori.

Chorus: Alleluja...

Et Diaconus, sumpto Thuribulo ac benedictione accepta a Summo Pontifice, incensat Sanctam Mensam circum, et Sacrarium totum et Dominicas Imagines et omnem populum in Ecclesia; deinde Summum Pontificem et Concelebrantes qui circum Mensam stant. Summus Pontifex stans ante Mensam recitat secreto orationem hanc:

Illumina in cordibus nostris, Dominator, hominum amator, lumen incorruptum tuae divinae cognitionis et oculos conscientiae nostrae aperi ad intelligentiam tuarum evangelicarum annuntiationum. Infunde nobis timorem tuorum felicitum mandatorum, ut carnales concupiscentias conculcantes, spiritualem modum vivendi ingrediamur, omnia ad tuum beneplacitum cogitantes ac peragentes. Tu es enim illuminator animarum et corporum nostrorum, Christe Deus, et tibi gloriam sursum mittimus cum tuo sine initio existente Patre et tuo sanctissimo et bono et vivificante Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

Diaconus, thuribulo deposito, accedit ad Summum Pontificem

Ἀρχιερέα· καὶ ὑποκλίνας αὐτῷ τὴν κεφαλὴν, λαμβάνει ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀρχιερέως τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, κρατῶν καὶ τὸ Ὡράριον σὺν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ ἄκροις τοῖς δακτύλοις, καὶ λέγει·

Εὐλόγησον, Δέσποτα, τὸν εὐαγγελιστὴν τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς εὐλογῶν λέγει·

Ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου, ἐνδόξου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου δῶκε σοὶ ῥῆμα τῷ εὐαγγελιζομένῳ δυνάμει πολλῇ, εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ ἀγαπητοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Διάκονος εἰπὼν τὸ Ἀμήν, καὶ προσκυνήσας τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, αἶρει αὐτό. Καὶ ἐξελθὼν διὰ τῶν ἁγίων Θυρῶν, προπορευομένων αὐτοῦ λαμπάδων, ἔρχεται, καὶ ἵσταται ἐν τῷ ἁμβωνί ἢ ἐν τῷ τεταγμένῳ τόπῳ. Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς ἵσταται ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης βλέπων πρὸς δυσμάς. Ὁ δὲ δεῦτερος Διάκονος ἐκφωνεῖ·

Σοφία· ὀρθοί, ἀκούσωμεν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου.

Ὁ Ἀρχιερεὺς εὐλογῶν ·✠· Εἰρήνη πάσι.

Ὁ Χορὸς· Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Καὶ ὁ Διάκονος· Ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον, ἁγίου Εὐαγγελίου τὸ ἀνάγνωσμα.

Ὁ Χορὸς· Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι.

Ὁ Διάκονος· Πρόσχωμεν.

Καὶ πληρωθέντος τοῦ Εὐαγγελίου, λέγει ὁ Χορὸς· Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι.

Καὶ ἀπελθὼν ὁ Διάκονος ἕως τῶν ἁγίων Θυρῶν, ἀποδίδωσι τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον τῷ Ἀρχιερεῖ. Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς, δεχόμενος αὐτό, λέγει τῷ Διακόνῳ· ·✠· Εἰρήνη σοὶ τῷ εὐαγγελιζομένῳ.

Καὶ ἀσπασάμενος τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, καὶ χαράξας μετ' αὐτοῦ τύπον σταυροῦ πρὸς τὸν λαόν, ἐπιτίθουσιν αὐτὸ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης.

Ὁ δὲ Διάκονος, στὰς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, λέγει τὴν Ἑκτενῇ, ψαλλόντων τῶν δύο χορῶν ἐναλλάξ μετὰ πᾶσαν δέησιν τὸ Κύριε, ἐλέησον

et inclinans ipsi caput, accipit ab illo sanctum Evangelium, quod tenens, cum horario extremis digitis et dicit: Benedic, Domine, Evangelistam Sancti Apostoli, et Evangelistae Marci.

Et Summus Pontifex benedicens ipsum, ait: Deus, precibus Sancti gloriosi Apostoli et Evangelistae Marci, det tibi verbum ad annunciandum cum magna virtute ad implementum Evangelii dilecti Filii sui Domini nostri Jesu Christi.

Et Diaconus dicit: Amen.

Et reverentiam exhibens, devote suscipit Sanctum Evangelium; et egrediens per Sanctum Ostium, praecedentibus etiam lampadibus, venit et ascendit pulpitem, aut in statutum locum. At Summus Pontifex consistit ante Sanctam Mensam respiciens versus occidentem. Dum secundus Diaconus pronunciat:

Sapientia! recti: audiamus Sanctum Evangelium.

Et Summus Pontifex: Pax ·✠· omnibus.

Chorus: Et cum Spiritu tuo.

Diaconus: Ex secundum Marcum Sancto Evangelio Lectio.

Chorus: Gloria tibi, Domine.

Diaconus: Attendamus.

Evangelio completo, Chorus dicit rursus:

Gloria tibi, Domine.

Et Diaconus veniens usque ad Sanctam Januam, reddit Sanctum Evangelium Summo Pontifici, qui dicens Diacono: Pax ·✠· tibi, qui evangelizasti. accipit S. Evangelii librum, quem osculatus, benedicit cum ipso S. Evangelio populum et deponit illud super Sanctam Mensam.

Diaconus in consueto loco consistens incipit sic:

Omnes, ex tota anima, et ex tota mente nostra dicamus.

Chorus: Domine, miserere (alternatim).

Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν εἴπωμεν.

Κύριε παντοκράτωρ, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν, δεόμεθά σου, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον.

Ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, δεόμεθά σου, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον.

Εὐχή τῆς ἐκτενοῦς ἱκεσίας. Μυστικῶς.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὴν ἐκτενῆ ταύτην ἱκεσίαν πρόσδεξαι παρὰ τῶν σῶν δούλων· καὶ ἐλέησον ἡμᾶς κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἔλεους σου· καὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου κατὰπεμψὼν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ πάντα τὸν λαόν σου, τὸν ἀπεκδεχόμενον τὸ παρὰ σοῦ πλούσιον ἔλεος.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ παναγιωτάτου Ἀκροῦ Ἀρχιερέως ἡμῶν Ἰωάννου Πάπα Ῥώμης, τοῦ τιμίου Πρεσβυτερίου.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἱερέων, ἱερομονάχων, ἱεροδιακόνων καὶ μοναχῶν, καὶ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ ἡμῶν ἀδελφότητος.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, ὑγιείας, σωτηρίας, ἐπισκέψεως, συγχωρήσεως, καὶ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, τῶν κατοικούντων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν μακαρίων καὶ ἀειμνήστων κτιτόρων τῆς ἀγίας ἐκκλησίας ταύτης, καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν προαναπαυσασμένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἐνθάδε εὐσεβῶς κειμένων καὶ ἀπανταχοῦ, ὁρθοδόξων.

Ἔτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν καρποφορούντων καὶ καλλιεργούντων ἐν τῷ ἁγίῳ καὶ πανσέπτῳ ναῷ τούτῳ, κοπιώντων, ψαλλόντων, καὶ ὑπὲρ τοῦ περιεστῶτος λαοῦ, τοῦ ἀπεκδεχομένου τὸ παρὰ σοῦ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος.

Ἐκφώνησις: Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ Πατρί, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορός: Ἀμήν.

Ὁ Διάκονος, τῶν Χορῶν ἐναλλάξ ἀποκρινομένων τῷ Κύριε, ἐλέησον.

Domine omnipotens, Deus Patrum nostrorum, quaesumus te, exaudi, et miserere.

Miserere nostri, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, rogamus te, Domine, exaudi et miserere.

Summus Pontifex dicit Orationem hanc, secreto.

Domine, Deus noster promptam hanc supplicationem suscipe a servis tuis, et miserere nostri secundum plenitudinem misericordiae tuae, et miserationes tuas mitte super nos, et super omnem populum tuum, qui exspectat a te opes misericordiae tuae.

Adhuc precamur pro Sanctissimo Summo Pontifice nostro Joanne, Papa Romae, et pro venerandis Presbyteris.

Adhuc precamur pro fratribus nostris sacerdotibus, jeromonacis, jerodionis et monacis et omni fraternitate nostra in Christo.

Adhuc precamur pro misericordia, vita, pace, sanitate, salute visitatione, condonatione et remissione peccatorum famulorum Dei, habitantium in hac Urbe.

Adhuc precamur pro felicibus et illustribus conditoribus hujus sanctae Ecclesiae et pro omnibus iam requiescentibus patribus et fratribus nostris, qui, orthodoxi, hic pie jacent et ubique requiescunt.

Adhuc precamur pro fructus ferentibus et bona opera facientibus in hoc sancto et venerabilissimo Templo et pro laborantibus, psallentibus et pro circumstanti populo, qui a te expectat magnam et divitem misericordiam.

Sacerdos: Quoniam misericors, et clemens, Deus, es, et tibi gloriam damus Patri, et Filio et Spiritui Sancto, nunc et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Diaconus: Rogate, Catechumeni, Dominum.

Choro psallente alternatim: Domine, miserere.

Εὐξασθε οἱ κατηχούμενοι τῷ Κυρίῳ.

Οἱ πιστοί, ὑπὲρ τῶν κατηχομένων δεηθῶμεν.

Ἵνα ὁ Κύριος αὐτοὺς ἐλεήσῃ.

Κατηχήσῃ αὐτοὺς τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας.

Ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης.

Ἐνώσῃ αὐτοὺς τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ.

Σῶσον, ἐλέησον, ἀντιλαβοῦ, καὶ διαφύλαξον αὐτούς, ὁ Θεός, τῇ σῇ χάριτι.

Οἱ κατηχούμενοι, τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνετε.

Ὁ Χορός: Σοί, Κύριε.

Εὐχὴ Κατηχομένων, μυστικῶς λεγομένη πρὸ τοῦ ἀπλῶσαι τὸ Εἰλητόν.

Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν, ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν, ὁ τὴν σωτηρίαν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐξαποστείλας τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν καὶ Θεόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐπίβλεψον ἐπὶ τοὺς δούλους σου τοὺς κατηχομένους, τοὺς ὑποκεκλιότας σοι τὸν ἑαυτῶν αὐχένα· καὶ καταξίωσον αὐτοὺς ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας· ἑνώσον αὐτοὺς τῇ ἀγίᾳ σου καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ· καὶ συγκαταρίθμησον αὐτοὺς τῇ ἐκλεκτῇ σου ποίμνῃ.

Ἐκφώνησις: Ἵνα καὶ αὐτοὶ σὺν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορός: Ἀμήν.

Καὶ ἐξαπλοῖ ὁ Ἀρχιερεὺς τὸ Εἰλητόν.

Καὶ ὁ Διάκονος:

Ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε. Οἱ κατηχούμενοι, προέλθετε. Ὅσοι κατηχούμενοι, προέλθετε. Μὴ τις τῶν κατηχομένων. Ὅσοι πιστοί, ἔτι καὶ ἔτι, ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Χορός: Κύριε, ἐλέησον.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ σῇ χάριτι.

Fideles, pro Catechumenis deprecemur.

Ut Dominus ipsorum misereatur.

Infundat in ipsos verbum veritatis.

Aperiat ipsis Evangelium justitiae.

Uniat ipsos Sanctae suae Catholicae et Apostolicae Ecclesiae.

Salva, miserere, suscipe, et conserva ipsos, Deus, tua gratia.

Catechumeni, capita vestra Domino humiliate.

Chorus: Tibi, Domine.

Oratio Catechumenorum, secreto dicenda antequam explicetur Corporale.

Domine Deus noster, qui in altis habitas, et humilia respicis, qui salutem generi humano misisti Unigenitum Filium tuum, et Deum Dominum nostrum Jesum Christum, respice in servos tuos Catechumenos inclinantes tibi ipsorum cervicem, et dignos fac ipsos in tempore opportuno lavacri regenerationis, remissionis peccatorum, et indumenti incorruptionis; uni ipsos Sanctae tuae Catholicae, et Apostolicae Ecclesiae, et connumera ipsos cum electo tuo Grege.

Sacerdos, voce elata: Ut ipsi simul nobiscum glorificent venerabile et magnificum nomen tuum, Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Summus Pontifex Corporale explicat.

Diaconus:

Quotcumque, Catechumeni, accedite, Catechumeni, accedite; quicumque Catechumeni, accedite. Ne quis Catechumenus: Quicumque fideles sunt, etiam, atque etiam in pace Dominum deprecemur.

Chorus: Domine, miserere.

Suscipe, salva, miserere, et custodi nos, Deus, tua gratia.

Ὁ Χορός: Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ Διάκονος: Σοφία.

Εὐχὴ Πιστῶν πρώτη, μυστικῶς λεγομένη μετὰ τὸ ἐξαπλῶσαι τὸ Εἰλητόν.

Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν Δυνάμεων, τῷ καταξιώσαντι ἡμᾶς παραστῆναι καὶ νῦν τῷ ἁγίῳ σου Θυσιαστηρίῳ, καὶ προσπεσεῖν τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. Πρόσδεξαι, ὁ Θεός, τὴν δέησιν ἡμῶν· ποίησον ἡμᾶς ἀξίους γενέσθαι τοῦ προσφέρειν σοι δεήσεις, καὶ ἱκεσίας, καὶ θυσίας ἀναιμάκτους ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ σου καὶ ἰκάνωσον ἡμᾶς, οὐς ἔθου εἰς τὴν διακονίαν σου ταύτην, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματός σου τοῦ Ἁγίου, ἀκαταγνώστως καὶ ἀπροσκόπως, ἐν καθαρῷ τῷ μαρτυρίῳ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ἐπικαλεῖσθαι σε ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ· ἵνα, εἰσακούων ἡμῶν, ἴλεως ἡμῖν εἴης ἐν τῷ πληθεῖ τῆς σῆς ἀγαθότητος.

Ἐκφωνήσις: Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, τῷ Πατρί, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορός: Ἀμήν.

Ὁ Διάκονος: Ἐτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Χορός: Κύριε, ἐλέησον.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ σῇ χάριτι.

Ὁ Χορός: Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ Διάκονος: Σοφία.

Εὐχὴ Πιστῶν δευτέρα, μυστικῶς λεγομένη.

Πάλιν καὶ πολλάκις σοὶ προσπίπτομεν, καὶ σοῦ δεόμεθα, ἀγαθὲ καὶ φιλόνηρωπε, ὅπως ἐπιβλέψας ἐπὶ τὴν δέησιν ἡμῶν, καθαρίσῃς ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος· καὶ δόξης ἡμῖν ἀνένοχον καὶ ἀκατάκριτον τὴν παράστασιν τοῦ ἁγίου σου Θυσιαστηρίου. Χάρισι δέ, ὁ Θεός, καὶ τοῖς συνεχομέ-

Chorus: Domine, miserere.

Diaconus: Sapientia.

Oratio fidelium prima,
postquam explicavit Corporale, secreto dicenda.

Gratias agimus tibi, Domine, Deus virtutum, qui dignos fecisti nos assistere nunc quoque Sancto tuo Altari, et supplices esse miserationibus tuis pro nostris reatibus, et populi ignorantia; suscipe, Deus, preces nostras, fac nos dignos fieri, ut offeramus tibi supplicationes, et deprecationes, et Sacrificia incruenta pro cuncto populo tuo, et fac idoneos nos, quos posuisti in hoc Ministerio tuo, in virtute Spiritus tui Sancti, irreprobate et inoffense, in puro testimonio conscientiae nostrae, invocare te in omni tempore, et loco, ut exaudiens nos benignus nobis adsis in multitudine tuae bonitatis.

Sacerdos, magna voce: Quoniam decet te omnis gloria, honor, et veneratio, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Diaconus: Item, atque item, in pace Dominum deprecemur.

Chorus: Domine, miserere.

Salva, miserere, suscipe et custodi nos, Deus, tua gratia.

Chorus: Domine, miserere.

Diaconus: Sapientia.

Oratio fidelium secunda, secreto dicenda.

Iterum, et saepius, tibi procumbentes, te rogamus, bone et clemens, ut respiciens ad preces nostras, purifies nostras animas, et corpora ab omni iniquatione carnis, et spiritus; et indulgeas nobis ut absque reatu et reprobatione, adsistamus Sancto tuo Altari. Concede, Deus, et orantibus nobiscum, profectum vitae, et

νοὶς ἡμῖν προκοπὴν βίου καὶ πίστεως, καὶ συνέσεως πνευματικῆς. Δὸς αὐτοῖς πάντοτε μετὰ φόβου καὶ ἀγάπης λατρεύουσί σοι, ἀνενόχως καὶ ἀκατακρίτως μετέχειν τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, καὶ τῆς ἐπουρανίου σου βασιλείας ἀξιωθῆναι.

Ὁ Ἀρχιερεὺς ἐκφώνως: Ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους σου πάντοτε φυλαττόμενοι, σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπωμεν, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορὸς: Ἀμήν.

Ὁ Διάκονος εἰσέρχεται εἰς τὸ Βῆμα διὰ τοῦ νοτίου κλίτους.

Ὁ Χορὸς ἀρχεται ψάλλειν τὸν Χερουβικὸν Ὕμνον:

Οἱ τὰ Χερουβὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες, καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες, πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν· ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὅλων ὑποδεξόμενοι, ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενοι τάξεσιν. Ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα.

Τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου ἀδομένου, λέγει ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ οἱ Ἱερεῖς μυστικῶς τὴν Εὐχὴν ταύτην.

Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκιαῖς ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς, προσέρχεσθαι, ἢ προσεγγίζειν, ἢ λειτουργεῖν σοι, Βασιλεῦ τῆς δόξης· τὸ γὰρ διακонеῖν σοὶ μέγα καὶ φοβερόν, καὶ αὐταῖς ταῖς ἐπουρανίαις Δυνάμεσιν. Ἀλλ' ὅμως, διὰ τὴν ἄφατον καὶ ἀμέτρητόν σου φιλανθρωπίαν, ἀτρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως γέγονας ἄνθρωπος, καὶ ἀρχιερεὺς ἡμῶν ἐχρημάτισας, καὶ τῆς λειτουργικῆς ταύτης καὶ ἀναιμάκτου θυσίας τὴν ἱεουργίαν παρέδωκας ἡμῖν, ὡς Δεσπότης τῶν ἀπάντων. Σὺ γὰρ μόνος, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, δεσπόζεις τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων, ὁ ἐπὶ θρόνου χερουβικοῦ ἐποχούμενος, ὁ τῶν Σεραφίμ Κύριος καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ μόνος ἅγιος καὶ ἐν Ἁγίοις ἀναπαύμενος. Σὲ τοίνυν δυσωπῶ τὸν μόνον ἀγαθὸν καὶ εὐήκοον ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν καὶ ἀχρεῖον δοῦλόν σου· καὶ καθάρισόν μου τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ ἱκάνωσόν με τῇ δυνάμει τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος, ἐνδεδυμένον τὴν τῆς ἱερατείας χάριν, παραστῆναι τῇ ἁγίᾳ σου ταύτῃ Τραπέζῃ, καὶ ἱεουργῆσαι τὸ ἅγιον καὶ ἄκραντόν σου Σῶμα καὶ τὸ τίμιον Αἷμα. Σοὶ γὰρ προσέρχομαι, κλίνας τὸν ἑαυτοῦ ἀγένητα, καὶ δέομαί σου· μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, μηδὲ ἀποδοκιμάσῃς με

fidei, atque intelligentiae spiritualis. Tribue ipsis ubique cum timore et amore servientibus tibi, inculcate atque incondemmate participes fieri Sanctorum tuorum Mysteriorum, et Coelestis tui Regni dignos effici.

Summus Pontifex, cum voce: Ut a potentia tua ubique custoditi tibi gloriam demus, Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Diaconus ingreditur Sanctum Vima per partem Australem.

Cantores canunt Hymnum Cherubicum:

Nos qui Cherubim mystice repraesentamus, et vivificant Trinitati ter Sanctum Hymnum canimus, omnem nunc vitalem deponamus curam, ut Regem universorum suscipiamus, cui ab Angelicis invisibiliter inservitur Ordinibus. Alleluja, alleluja, alleluja.

Dum canitur Cherubicus Hymnus, Summus Pontifex et Concelebrantes secreto dicunt hanc orationem:

Nemo dignus est eorum, qui alligati sunt carnalibus desideriis, ac voluptatibus, accedere, vel attingere, vel ministrare tibi, Rex Glorae. Nam inservire tibi magnum, et tremendum est, etiam ipsis Coelestibus Potestatibus. Sed tamen propter ineffabilem, immensamque tuam clementiam sine immutatione, aut variatione factus es homo, et Sacerdos noster esse statuisti, et ministerii hujus, atque incruenti Sacrificii celebrationem tradidisti nobis, ut Dominus omnium. Tu enim solus, Domine, Deus noster, imperas Coelestibus, et Terrenis, qui super Throno Cherubico insides, qui Seraphim dominaris, et es Rex Israel, qui solus Sanctus es, et in Sanctis requiescis. Te igitur exoro solum bonum, et facilem ad audiendum, respice super me peccatorem, et inutilem servum tuum, et munda animam meam, et cor a conscientia prava, et fac idoneum me virtute Sancti tui Spiritus, indutum Sacerdotii gratia, assistere huic sanctae tuae Mensae, et consecrare Sanctum, et Immaculatum tuum Corpus, et Pretiosum Sanguinem. Ad te enim accedo inclinans meam cervicem, et deprecor te: ne avertas faciem tuam a me, neu

ἐκ παίδων σου· ἀλλ' ἀξίωσον προσερχθῆναι σοι ὑπ' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀναξίου δούλου σου τὰ δῶρα ταῦτα. Σὺ γὰρ εἰ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος, καὶ προσδεχόμενος καὶ διαδιδόμενος, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν· καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τοῦ Χερουβικοῦ ᾄδομένου, ὁ Ἀρχιερεὺς εὐλογήσας τὸ Θυμιατήριον θυμῷ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν γύρωθεν καὶ τὸ Ἱερατεῖον ὅλον, τοὺς Ἱερεῖς, ὕστερον δὲ τὰς Δεσποτικὰς Εἰκόνας, καὶ τὸν λαὸν ἅπαντα. Λέγει δὲ καὶ τὸν πεντηχοστὸν Ψαλμόν. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ Ἱερόν, ἀποτίθῃσι τὸ Θυμιατήριον.

Ἰσταμένος δὲ ὁ Ἀρχιερεὺς μετὰ τοῦ Διακόνου πρὸ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς, λέγουσι τὸν Χερουβικὸν Ὕμνον (ἐκ γ').

Εἴτα ἀσπάζονται τὴν ἁγίαν Τράπεζαν· αὐθις δὲ προσκυνήσαντες, στρέφονται πρὸς τὸν λαὸν καὶ ὑποκλίνουσι τὰς αὐτῶν κεφαλὰς, καὶ οὕτως ἀπέρχονται εἰς τὴν Πρόθεσιν, προπορευομένου τοῦ Διακόνου. Αὐτὸς δὲ θυμιάσας τὰ Ἁγία, καθ' ἑαυτὸν εὐχόμενος, τρίς·

Ὁ Θεός, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ καὶ ἐλέησόν με.

Ὁ Διάκονος λέγει πρὸς τὸ Ἀρχιερέα· Ἐπαρον, δέσποτα.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς, ἄρας τὸν Ἀέρα, ἐπιτίθῃσιν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, λέγων·

Ἐπάρατε τὰς χεῖρας ὑμῶν εἰς τὰ ἅγια, καὶ εὐλογεῖτε τὸν Κύριον.

Εἴτα τὸν ἅγιον Δίσκον κεκαλυμμένον λαβὼν, ἐπιβάλλει τῇ τοῦ Διακόνου κεφαλῇ, μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ εὐλαβείας, ἔχοντος ἅμα τοῦ Διακόνου καὶ τὸ Θυμιατήριον ἐνὶ τῶν δακτύλων. Ὁ νέος Ἀρχιερεὺς τὸ ἅγιον Ποτήριον ἀνὰ χεῖρας λαμβάνει. Εἴτα ἐξέρχονται διὰ τοῦ βορείου μέρους, προπορευομένων λαμπάδων. Καὶ περιέρχονται τὸν Ναόν, ποιῶντες τὴν Μεγάλην Εἰσόδον, καὶ λέγοντες·

Πάντων ἡμῶν μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάντοτε, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορὸς· Ἀμήν.

Εἰσελθὼν δὲ ὁ Διάκονος ἔνδον τῶν ἁγίων Θυρῶν, ἱσταται ἐν

reprobes me a filiis tuis, sed fac dignum offerri tibi a me peccatore, et indigno servo tuo haec munera: tu enim es offerens et oblatus, et assumptus et distributus, Christe, Deus noster, et tibi gloriam damus, cum sine principio existente tuo Patre, et Sanctissimo, ac optimo, et vivificante tuo Spiritu, nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Hymno cherubico cantato, Summus Pontifex benedicit incensum et incensat Sanctam Mensam, circumiens, populum et Concelebrantes, et cum Diacono recitat secreto quinquagesimum Psalmum. Incensatione facta et manibus ablutis, Summus Pontifex, Concelebrantes et Diaconi ante Mensam proferunt simul ter Cherubicum Hymnum, et adorantes se vertunt ad populum et inclinant capita sua et sic osculati sanctam Mensam procedunt ad Prothesim, praecedente Diacono cum Thuribulo; inde Summus Pontifex incensando Sacras res, intra se orat, hoc:

Deus, propitius esto mihi peccatori.

Diaconus ad Summum Pontificem: Eleva Domine.

Summus Pontifex elevans sudarium, imponit humero Diaconi, dicens: In pace extollite manus vestras in Sancta, et benedicite Dominum.

Deinde Summus Pontifex Sanctam Patenam imponit super caput Diaconi, cum attentione; Diaconus tenens etiam in dextera sua uno digito thuribulum, novus Episcopus vero Sacrum Calicem deferens solum, pertranseunt templum, orant pro omnibus, dicentes: Recordetur Dominus Deus omnium nostrum, in Regno suo, ubique, nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Quando deinde veniunt ad Sanctas Portas, Diaconus dicit ad

τοῖς δεξιούς. Καὶ λέγει πρὸς τὸν Ἀρχιερέα ἔλθοντα εἰς τὴν ἁγίαν Πύλην·

Μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς τῆς Ἀρχιερωσύνης σου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάντοτε, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ μὲν Ἀρχιερεὺς ἀποτίθῃσι τὸν Δίσκον ἐπὶ τῆς Τραπεζῆς· τὸ δὲ ἅγιον Ποτήριον λαβὼν ἀπὸ τοῦ νέου Ἐπισκόπου, λέγει·

Μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς τῆς Ἀρχιερωσύνης ἡμῶν καὶ πάντων ὑμῶν, ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς...

Εἶτα ὁ Ἀρχιερεὺς τὰ μὲν καλύμματα ἄρας ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Δίσκου καὶ τοῦ ἁγίου Ποτηρίου, τίθῃσιν αὐτὰ ἐν ἐνὶ μέρει τῆς ἁγίας Τραπεζῆς· τὸν δὲ Ἀέρα ἀπὸ τῶν τοῦ Διακόνου ὤμων λαβὼν, καὶ θυμιάσας, σκεπάζει δι' αὐτοῦ τὰ Ἅγια, λέγων·

Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼν τὸ ἄχραντόν σου Σῶμα, σινδόνι καθαρᾷ εἰλήσας καὶ ἀρώμασιν, ἐν μνήματι καινῶ κηδεύσας, ἀπέθετο.

Καὶ λαβὼν τὸ θυμιατήριον ἐκ τῶν τοῦ Διακόνου χειρῶν, θυμιᾷ τὰ Ἅγια τρίς, λέγων·

Τότε ἀνοίσουσιν ἐπὶ τὸ Θυσιαστήριόν σου μόσχους. Τρίς.

Καὶ ἀποδοὺς τὸ Θυμιατήριον, καὶ χαλάσας τὸ Φελώνιον, κλίνας τε τὴν κεφαλὴν, λέγει πρὸς τὸν Διάκονον·

Μνήσθητί μου, ἀδελφε καὶ συλλειτουργέ.

Καὶ ὁ Διάκονος πρὸς αὐτόν· Μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς τῆς Ἀρχιερωσύνης σου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς πρὸς τὸν Διάκονον· Εὗξαι ὑπὲρ ἐμοῦ, συλλειτουργέ μου.

Καὶ ὁ Διάκονος· Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς· Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συλλειτουργήσει ἡμῖν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.

Εἶτα ὁ Διάκονος, ὑποκλίνας καὶ αὐτὸς τὴν κεφαλὴν, κρατῶν ἅμα καὶ τὸ Ὠράριον τοῖς τρισὶ δακτύλοις τῆς δεξιᾶς, λέγει πρὸς τὸν Ἀρχιερέα·

Μνήσθητί μου, Δέσποτα ἅγιε.

Summum Pontificem, qui iam venit ad Portam Sanctam: Memor sit Dominus Deus Summi Sacerdotii tui in regno suo...

Sic etiam Novus Episcopus agit cum Summo Pontifice.

Summus Pontifex respondet: Memor sit Dominus Deus sacri Archisacerdotii nostri et omnium vestrum in regno suo, in omni tempore, nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

Summus Pontifex, postquam accepit s. Discum ponit eum super altare, deinde etiam s. Calicem ponit super Mensam et tollens velamenta a s. Disco et a sancto Calice ponit ea ad dexteram Altaris, deinde aërem desumit ab humeris Diaconi et cum illo cooperit dona, dicens: Honorabilis Joseph, de ligno deponens intemeratum Corpus tuum, Sindone munda involvens et cum aromatibus, in Monumento novo sepeliens, deposuit.

Deinde sumit thuribulum de manibus Diaconi et incensat dona, dicens ter: Tunc imponent super altare tuum vitulos!

Reddens thuribulum dicit, inclinato capite, ad Diaconum: Memento mei, frater et comminister.

Diaconus: Memor sit Dominus Deus Summisacerdotii tui in regno suo.

Summus Pontifex: Ora pro me, comminister meus.

Diaconus: Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit te.

Summus Pontifex: Ipse Spiritus comministret nobis omnibus diebus vitae nostrae.

Diaconus inclinans caput et tenens stolam cum tribus digitis dexteræ manus dicit ad Pontificem: Memento mei, Domine sancte.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεύς: Μνησθεῖν σου Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ ἐπειπὼν ὁ Διάκονος τὸ Ἀμήν, καὶ ἀσπασάμενος τὴν τοῦ Ἀρχιερέως δεξιάν, ἐξέρχεται· καὶ στὰς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, λέγει·

Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ.

Οἱ Χοροὶ, ἐναλλάξ· Κύριε, ἐλέησον.

Ὑπὲρ τῶν προτεθέντων τιμίων δώρων, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Οἴκου τούτου, καὶ τῶν μετὰ πίστεως, εὐλαβείας, καὶ φόβου Θεοῦ εἰσιόντων ἐν αὐτῷ, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Εὐχὴ τῆς Προσκομιδῆς.

Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ μόνος ἅγιος, ὁ δεχόμενος θυσίαν αἰνέσεως παρὰ τῶν ἐπικαλουμένων σε ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, πρόσδεξαι καὶ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν τὴν δέησιν, καὶ προσάγαγε τῷ ἁγίῳ σου Θυσιαστηρίῳ· καὶ ἱκάνωσον ἡμᾶς προσενεγκεῖν σοι δῶρά τε καὶ θυσίας πνευματικὰς, ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνωμάτων. Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς εὐρεῖν χάριν ἐνώπιόν σου, τοῦ γενέσθαι σοι εὐπρόσδεκτον τὴν θυσίαν ἡμῶν, καὶ ἐπισκηνώσαι τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτός σου τὸ ἀγαθὸν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, καὶ ἐπὶ πάντα τὸν λαόν σου.

Ὁ Διάκονος· Ἀντίλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ σῇ χάριτι.

Ὁ Χορός· Κύριε, ἐλέησον.

Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Οἱ Χοροὶ, ἐναλλάξ· Παράσχου Κύριε.

Ἀγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγόν, φύλακα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Συγγνώμην, καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῶν πλημμελημάτων ἡμῶν, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Summus Pontifex: Memor sit tui Dominus Deus in regno suo, in omni tempore, nunc et semper, et in saecula saeculorum.

Diaconus: Amen.

Diaconus deosculatus manum Pontificis egreditur ad locum consuetum ante imagines, ut faciat litaniam Offertorii.

Diaconus: Compleamus supplicationem nostram Domino.

Chorus: Domine, miserere (alternatim).

Pro oblatis pretiosis donis Dominum deprecemur.

Pro sancta Domo hac et illis qui cum fide, pietate et timore Dei ingrediuntur in illam, Dominum deprecemur.

Ut eripiat nos ab omni tribulatione, ira et periculo et necessitate, Dominum deprecemur.

Oratio Offertorii, secreto.

Domine, Deus omnipotens, solus Sanctus, qui suscipis Sacrificium laudis ab invocantibus te toto corde, suscipe etiam nostras peccatorum preces, et admove Sancto tuo Altari, et idoneos fac nos ad offerendum tibi munera, ac sacrificia spiritualia pro peccatis nostris, et populi ignorantia, et dignos fac nos invenire gratiam in conspectu tuo, ut fiat acceptum Sacrificium nostrum, et inhabitet Spiritus gratiae tuae optimus super nos, et super apposita munera ista, et super omnem populum tuum.

Diaconus: Suscipe, salva, miserere, et conserva nos, Deus, tua gratia.

Chorus: Domine, miserere.

Totum diem perfectum, pacificum et absque peccato a Domino postulemus.

Chorus: Concede, Domine (alternatim).

Angelum pacis, fidelem ductorem et custodem animarum et corporum nostrorum, a Domino postulemus.

Indulgentiam et remissionem peccatorum nostrorum, a Domino postulemus.

Τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ μετανοίᾳ ἐκτελέσαι, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά, καὶ καλὴν ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ αἰτησώμεθα.

Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν Ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτούς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὁ Χορός: Σοί, Κύριε.

Ἐκφώνησις: Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορός: Ἀμήν.

Ὁ Ἀρχιερεὺς: Εἰρήνη ἢ πᾶσι.

Ὁ Χορός: Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ Διάκονος: Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν.

Ὁ Χορός: Πατέρα, Υἱόν, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον.

Ὁ Ἀρχιερεὺς προσκυνεῖ τρίς, λέγων μυστικῶς:

Ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχὺς μου· Κύριος στερέωμά μου καὶ καταφυγή μου, καὶ ῥύστης μου.

Καὶ ἀσπάζεται τὰ Ἅγια οὕτως, ὥς εἰσι κεκαλυμμένα, πρῶτον μὲν τὸν ἅγιον Δίσκον, εἶτα δὲ τὸ ἅγιον Ποτήριον καὶ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ.

Καὶ πάντες οἱ Συλλειτουργοῦντες ἀσπάζονται ἀλλήλους, λέγοντες καθ' ἓνα ἕκαστος· Χριστὸς μεθ' ἡμῶν, καὶ ἀποκρίνεται· Καὶ ἔστι καὶ ἔσται.

Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Διάκονος συμπροσκυνεῖ, ἐν ᾧ ἴσταται τόπω,

Quae bona sunt et utilia animabus nostris, et pacem mundo, a Domino postulemus.

Ut reliquum tempus nostrae vitae in pace, ac poenitentia perficiamus, a Domino postulemus.

Christianum finem vitae nostrae, absque dolore, improprio, pacificum et bonam responsionem coram tremendo Tribunali a Domino postulemus.

Sanctissimae, Intemeratae, plusquam Benedictae, Gloriosae Reginae nostrae Deiparae, et semper Virginis Mariae, cum omnibus Sanctis memoriam recolentes, nosmetipsos et invicem, et omnem vitam nostram, Christo Deo committamus.

Chorus: Tibi, Domine.

Sacerdos elata voce: Per misericordiam Unigeniti Filii tui, cum quo benedictus es, cum Sanctissimo et optimo, et vivificante tuo Spiritu, nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Summus Pontifex: Pax ☩ omnibus.

Chorus: Et cum spiritu tuo!

Diaconus: Diligamus invicem, ut in concordia confiteamur:

Chorus: Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, Trinitatem consubstantialem et indivisibilem.

Summus Pontifex ter osculatur dona consecranda obvelata, dicens, secreto:

Diligam te, Domine, virtus mea, Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus.

Et omnes Concelebrantes invicem osculantur inter se.

Summus Pontifex accipiens amplexum a Concelebrante dicit illi: Christus nobiscum. **Et Concelebrans respondet:** Et est et erit.

καὶ ἀσπάζεται τὸ Ὡράριον αὐτοῦ, ἐνθα ἐστὶ σταυροῦ τύπος, καὶ οὕτως ἐκφωνεῖ·

Τὰς θύρας, τὰς θύρας· ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς, ἄρας τὸν Ἀέρα ἐπάνω τῶν Δώρων, κινεῖ αὐτὸν ἀνοικτόν, καὶ δύο συλλειτουργοῦντες, κινοῦσι τὸν Ἀέρα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

Ὁ λαός, ἦ, εἰ ἔθος, ὁ Προεστώς·

Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον, Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ Φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς Γραφάς. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ Ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν. Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἓν Βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

Ὁ Διάκονος· Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου· πρόσχωμεν, τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν.

Ὁ Χορός· Ἐλεον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως.

Ὁ Διάκονος προσκυνήσας, εἰσέρχεται εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα διὰ τοῦ νοτίου κλίτους.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς, στραφεὶς πρὸς τὸν λαόν, ἐκφωνεῖ·

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡ εἰρήνη μετὰ πάντων ὑμῶν (καὶ εὐλογεῖ τὸν λαόν).

Diaconus post osculum pacis exclamat:

Portas! Portas! In sapientia, attendamus!

Pontifex inclinat caput suum super dona et duo Concelebrantes movent Aerem super dona et caput eius.

Populus vel, si mos est, qui praesidet, dicit:

Credo in Unum Deum, Patrem Omnipotentem, factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei Unigenitum, et ex Patre natum ante omnia saecula. Lumen de Lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de coelis, et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, et passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum Scripturas; et ascendit in caelos et sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos, cujus Regni non erit finis. Et in Spiritum Sanctum Dominum vivificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per Prophetas. In unam Sanctam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum: exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi. Amen.

Diaconus, cum voce: Stemus honeste! Stemus cum timore! Attendamus ad sanctam oblationem in pace offerendam!

Chorus: Misericordiam pacis, sacrificium laudis.

Diaconus adorans ingreditur in sanctuarium et, cum altero Diacono, sumunt ripidia et movent super dona.

Summus Pontifex clamat ad populum:

Gratia Domini nostri Jesu Christi, et amor Dei Patris, et communicatio Sancti Spiritus, sit cum omnibus vobis (et benedicit populum).

Ὁ Χορός· Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ Ἀρχιερεύς, ὑψῶν ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας·

Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας.

Ὁ Χορός· Ἐχομεν πρὸς τὸν Κύριον.

Ὁ Ἀρχιερεύς, στραφεὶς πρὸς ἀνατολὰς·

Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Ὁ Χορός· Ἀξιον καὶ δίκαιόν ἐστι προσκυνεῖν Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον.

Ὁ Ἀρχιερεύς ἐπεύχεται μυστικῶς.

Ἀξιον καὶ δίκαιον σὲ ὑμνεῖν, σὲ εὐλογεῖν, σὲ αἰνεῖν, σοὶ εὐχαριστεῖν, σὲ προσκυνεῖν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας σου. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ἀνεκφραστός, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, αἰεὶ ὢν, ὡσαύτως ὢν, σύ, καὶ ὁ μονογενὴς σου Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον. Σὺ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες καὶ παραπεσόντας ἀνέστησας πάλιν· καὶ οὐκ ἀπέστης πάντα ποιῶν, ἕως ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγες καὶ τὴν βασιλείαν σου ἐχαρίσω τὴν μέλλουσαν. Ὑπὲρ τούτων ἀπάντων εὐχαριστοῦμέν σοι, καὶ τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ, ὑπὲρ πάντων, ὧν ἴσμεν, καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, τῶν φανερῶν καὶ ἀφανῶν εὐργεσιῶν, τῶν εἰς ἡμᾶς γεγεννημένων. Εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπὲρ τῆς λειτουργίας ταύτης, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν δεξασθαι κατηξίωσας, καίτοι σοι παρεστήκασι χιλιάδες Ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες Ἀγγέλων, τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ, ἑξαπτέρυγα, πολυόμματα, μετάρσια, πτερωτά,

Ἐκφώνως· Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδοντα, βοῶντα, κεκραγόντα, καὶ λέγοντα·

Ἐνταῦθα λαβὼν ὁ Διάκονος τὸν Ἀστερίσκον ἐκ τοῦ ἁγίου Δίσκου, ποιεῖ σταυροῦ τύπον ἐπάνω αὐτοῦ καὶ ἀσπασάμενος αὐτόν, ἀποτίθῃσιν ἐν μέρει τινί.

Ὁ Χορός· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ· πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.

Chorus: Et cum spiritu tuo!

Summus Pontifex, elevans manus:

Sursum teneamus corda.

Chorus: Habemus ad Dominum.

Summus Pontifex, vertens ad orientem et brachia conserta tenens: Gratias agamus Domino.

Chorus: Dignum et justum est adorare Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, Trinitatem consubstantialem et indivisibilem.

Summus Pontifex rogat secreto:

Dignum et justum est te celebrare, te benedicere, te laudare, tibi gratias agere, te adorare, in omni loco dominatus tui. Tu enim es Deus inexplicabilis, imperceptibilis, invisibilis, incomprehensibilis, semper existens, eodem modo existens. Tu et Unigenitus tuus Filius et Spiritus tuus Sanctus. Tu ex non esse ad esse nos produxisti, et prostratos erexisti denuo, nec destitisti omnia agens, donec nos in coelum perduceres et regnum tuum donares futurum: pro his omnibus gratias agimus, Tibi, et Unigenito tuo Filio, et Spiritui tuo Sancto, pro omnibus, quae novimus, et quae ignoramus, manifestis, et latentibus beneficiis, quae in nos contuleras; gratias agimus tibi, et pro hoc Sacrificio, quod ex manibus nostris accipere dignatus es, quamvis tibi adsistant milia Archangelorum, et decem milia Angelorum, Cherubim et Seraphim, sexalata, multis oculis praedita, sublimia, alata, **Cum voce**: triumphalem hymnum canentia, clamantia, vociferantia et dicentia:

Diaconus vero sumit asteriscum ex disco, et facit in modum Crucis super illum, et deosculatus deponit super Corporale, dehinc continuat movere ripidium super dona.

Chorus: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth, pleni sunt coeli et terra gloria tua; Osanna in excelsis. Benedictus qui venit in Nomine Domini, Osanna in excelsis.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς ἐπεύχεται μυστικῶς.

Μετὰ τούτων, καὶ ἡμεῖς τῶν μακαρίων Δυνάμεων, Δέσποτα φι-
λάνθρωπε, βοῶμεν καὶ λέγομεν· Ἅγιος εἶ, καὶ πανάγιος, σύ, καὶ ὁ
μονογενὴς σου Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον. Ἅγιος εἶ, καὶ
πανάγιος, καὶ μεγαλοπρεπὴς ἡ δόξα σου· δις τὸν κόσμον σου οὕτως
ἠγάπησας, ὥστε τὸν Υἱόν σου τὸν μονογενῆ δοῦναι, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων
εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Ὅς ἐλθὼν καὶ πᾶσαν
τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρώσας, τῇ νυκτὶ ἥ παρεδίδοτο, μᾶλλον
δὲ ἑαυτὸν παρεδίδου ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, λαβὼν ἄρτον ἐν ταῖς
ἀγίαις αὐτοῦ καὶ ἀχράντοις καὶ ἀμωμήτοις χερσίν, εὐχαριστήσας, καὶ
εὐλογήσας (καὶ Ἡ εὐλογεῖ), ἀγιάσας, κλάσας, ἔδωκε τοῖς ἀγίοις
αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις, εἰπὼν.

Τότε κλίνων ὁ Ἀρχιερεὺς τὴν κεφαλὴν, καὶ αἶρων τὴν δεξιὰν
αὐτοῦ μετ' εὐλαβείας, λέγει ἐκφώνως, τοῦ Διακόνου δεικνύοντος αὐτῷ
τὸν ἅγιον Δίσκον, κρατοῦντος καὶ τὸ Ὠράριον τοῖς τρισι δακτύλοις
τῆς δεξιᾶς·

ΛΑΒΕΤΕ ΦΑΓΕΤΕ, ΤΟΤΟ ΜΟΥ ΕΣΤΙ ΤΟ ΣΩΜΑ, ΤΟ
ΥΠΕΡ ΥΜΩΝ ΚΛΩΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΑΦΕΣΙΝ ΑΜΑΡΤΙΩΝ.

Ὁ Χορός· Ἀμήν.

Εἶτα, σφραγίζει ὁ Ἀρχιερεὺς τὸ ἅγιον Ποτήριον, λέγων μυστικῶς·
Ὁμοίως καὶ τὸ Ποτήριον μετὰ τὸ δειπνήσαι, λέγων·

Καὶ κλίνων τὴν κεφαλὴν, καὶ τὴν χεῖρα ἔχων ἄνωθεν μετ' εὐλα-
βείας, λέγει ἐκφώνως, τοῦ Διακόνου δεικνύοντος αὐτῷ τὸ ἅγιον Πο-
τήριον, κρατοῦντος καὶ τὸ Ὠράριον τοῖς τρισι δακτύλοις τῆς δεξιᾶς·

ΠΙΕΤΕ ΕΞ ΑΥΤΟΥ ΠΑΝΤΕΣ, ΤΟΤΟ ΕΣΤΙ ΤΟ ΑΙΜΑ
ΜΟΥ, ΤΟ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ, ΤΟ ΥΠΕΡ ΥΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΛΩΝ ΕΚΧΥΝΟΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΑΦΕΣΙΝ ΑΜΑΡΤΙΩΝ.

Ὁ Χορός· Ἀμήν.

Καὶ ἐπεύχεται ὁ Ἀρχιερεὺς μυστικῶς.

Μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, καὶ πάντων

Summus Pontifex orat secreto:

Cum his beatis Potentiis et nos, Domine clementissime, cla-
mamus et dicimus: Sanctus es, et Sanctissimus Tu, et Unigenitus
tuus Filius, et Spiritus tuus Sanctus. Sanctus es et Sanctissimus, et
magnifica gloria tua, qui mundum tuum sic dilexisti, ut Unigenitum
tuum Filium dares, ut omnis qui credit in illum, non pereat, sed
habeat vitam aeternam; qui cum venisset et omnem super nos
dispensationem complevisset, nocte qua tradebatur, vel potius se
tradebat pro mundi vita, accipiens Panem in sanctis et intemera-
tis ac immaculatis manibus suis, gratias agens, et benedixit (et
✠ benedicit), sanctificavit, fregit, dedit Sanctis suis Discipulis et
Apostolis, dicens Summus Pontifex inclinans caput, et elevans
dexteram suam, cum pietate, dicit elata voce, Diacono ostendente
illi sanctum Discum cum horario:

SUMITE, MANDUCATE, HOC EST CORPUS MEUM,
QUOD PRO VOBIS FRANGITUR IN REMISSIONEM PEC-
CATORUM.

Chorus: Amen.

Summus Pontifex benedicit sanctum Calicem, dicens secreto:
Similiter et Calicem, postquam coenatus est, dicens:

Et inclinans caput et manum habens desuper, cum pietate:

BIBITE EX EO OMNES, HIC EST SANGUIS MEUS
NOVI TESTAMENTI, QUI PRO VOBIS ET PRO MULTIS
EFFUNDITUR, IN REMISSIONEM PECCATORUM.

Chorus: Amen.

Summus Pontifex orat secreto:

Memores igitur salutaris hujus mandati, et omnium quae pro

τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων· τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Τάφου, τῆς τριημέρου Ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανούς Ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν Καθέδρας, τῆς δευτέρας καὶ ἐνδόξου πάλιν Παρουσίας.

Ἐκφώνως, τοῦ Διακόνου κρατοῦντος καὶ αἶροντος τὸν ἅγιον Δίσκον· Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρωμεν, κατὰ πάντα, καὶ διὰ πάντα.

Ὁ Χορός· Σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς ἐπεύχεται μυστικῶς·

Ἔτι προσφερόμεν σοὶ τὴν λογικὴν ταύτην καὶ ἀνάιμακτον λατρείαν· καὶ παρακαλοῦμεν, καὶ δεόμεθα, καὶ ἐκτελούμεν· κατὰπεμψόν τὸ Πνεῦμά σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα Δῶρα ταῦτα.

Ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ οἱ Συλλειτουργοὶ προσκυνοῦσιν τρεῖς ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης, λέγοντες· Ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἀμαρτωλῷ.

Εἴτα τὴν κεφαλὴν ὑποκλίνας ὁ Διάκονος καὶ δεικνύων σὺν τῷ Ὁραρίῳ τὸν ἅγιον Ἄρτον, λέγει μυστικῶς·

Εὐλόγησον, Δέσποτα, τὸν ἅγιον Ἄρτον.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς ἀνιστάμενος, σφραγίζει τὸν ἅγιον Ἄρτον, λέγων·

Καὶ ποιήσον τὸν μὲν Ἄρτον τοῦτον, ☩ τίμιον Σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου.

Ὁ Διάκονος· Ἀμήν.

Καὶ αὖθις ὁ αὐτός, δεικνύων σὺν τῷ Ὁραρίῳ τὸ ἅγιον Ποτήριον·

Εὐλόγησον, Δέσποτα, τὸ ἅγιον Ποτήριον.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς εὐλογῶν καὶ οἱ Συλλειτουργοὶ λέγουσι·

Τὸ δὲ ἐν τῷ Ποτηρίῳ τούτῳ ☩ τίμιον Αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου.

Ὁ Διάκονος· Ἀμήν.

Καὶ αὖθις ὁ Διάκονος, δεικνύων μετὰ τοῦ Ὁραρίου ἀμφοτέρα τὰ Ἅγια, λέγει·

Εὐλόγησον, Δέσποτα, τὰ ἀμφοτέρα.

nobis facta sunt, Crucis, sepulcri, resurrectionis in tertia die, in coelos ascensionis, sedis ad dexteram, secundi et gloriosi rursus adventus, *elata voce, dum Diaconus sumit et elevat Discum*:

Tua ex tuis tibi offerimus in omnibus et super omnia!

Chorus: Te glorificamus, te benedicimus, tibi gratias agimus, Domine, et deprecamur te, Deus noster.

Summus Pontifex secreto orat:

Etiam offerimus tibi rationale hoc et incruentum obsequium, et quaesumus et deprecamur, et supplicamus, et petimus: dimitte Spiritum tuum Sanctum super nos et super apposita dona haec.

Summus Pontifex, Concelebrantes et Diaconi faciunt tres reverentias ante Sanctam Mensam, dicentes secreto: Deus, propitius esto mihi peccatori.

Dehinc Diaconus inclinat caput et demonstrans cum stola Sanctum Panem dicit submissa voce: Benedic, Domine, Sanctum Panem!

Pontifex, surgens, benedicit Sanctum Panem dicens cum Concelebrantibus: ☩ Fac quidem Panem hunc pretiosum Corpus Christi tui!

Diaconus: Amen. *Et demonstrans cum stola Sanctum Calicem*:

Benedic, Domine, Sanctum Calicem!

Summus Pontifex, cum Concelebrantibus, signat super Calicem dicens: Et illud, quod in hoc Calice continetur, ☩ pretiosum Sanguinem Christi tui!

Diaconus: Amen.

Et demonstrans cum stola utraque Sancta dicit:

Benedic, Domine, utraque simul.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς, εὐλογῶν ἀμφοτέρω τὰ Ἅγια, λέγει·

Μεταβαλὼν ☩ τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ.

Ὁ Διάκονος· Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν.

Μνήσθητί μου, ἅγιε Δέσποτα, τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ λαβὼν τὸ ῥιπίδιον, ριπίζει τὰ Ἅγια, ὡς καὶ τὸ πρότερον.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς ἐπεύχεται μυστικῶς·

Ὡστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου σου Πνεύματος, εἰς βασιλείας οὐρανῶν πλήρωμα, εἰς παύσησιν τὴν πρὸς σέ, μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα.

Ἐτι προσφερόμεν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων Προπατέρων, Πατέρων, Πατριαρχῶν, Προφητῶν, Ἀποστόλων, Κηρύκων, Εὐαγγελιστῶν, Μαρτύρων, Ὁμολογητῶν, Ἐγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος δικαίου ἐν πίστει τετελειωμένου.

Καὶ λαβὼν τὸν θυματὸν, θυμᾷ τρίς ἐνώπιον τῆς Ἁγίας Τραπέζης, λέγων ἐκφώνως·

Ἐξαιρέτως τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν, Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας.

Καὶ ἐπιδίδωσι τὸ θυματήριον τῷ Διακόνῳ.

Ὁ Χορὸς· Ὁ Ἄγγελος ἐβόα τῇ Κεχαριτωμένῃ· χαῖρε, Παρθέने, χαῖρε, καὶ πάλιν ἐρῶ· χαῖρε. Ὁ σὸς Υἱὸς ἀνέστη, τριήμερος ἐκ τάφου, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐγείρας, λαοί, ἀγαλλιῶσθε.

Φωτίζου, φωτίζου, ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, ἡ γὰρ δόξα Κυρίου ἐπὶ σέ ἀνέτειλε· χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλου, Σιών, σὺ δέ, Ἀγνή, τέρπου Θεοτόκε, ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ Τόκου σου.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς ἐπεύχεται μυστικῶς·

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προφήτου, προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ, τῶν ἁγίων, ἐνδόξων καὶ πανευφύμων Ἀποστόλων, τῶν ἁγίων Μυροφόρων ὧν καὶ τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων σου, ὧν ταῖς ἱκεσίαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ Θεός.

Καὶ μνήσθητι πάντων τῶν προκειοιμένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου.

Summus Pontifex, cum Concelebrantibus, signans cruce utraque Sancta dicit: Permutans ☩ Spiritu tuo Sancto.

Diaconus: Amen, amen, amen.

Memento, Domine Sancte, mei peccatoris.

Et ripidium movet super Sancta, ut antea.

Summus Pontifex orat secreto:

Ut fiat accipientibus in sobrietatem animae, in remissionem peccatorum, et communionem Sancti Spiritus, in Regni coelorum plenitudinem et in fiduciam erga te, neque in delictum, aut damnationem.

Item offerimus tibi rationabile hoc obsequium pro his qui in Christo requiescunt: Propatribus, Patribus, Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Praeconibus, Evangelistis, Martyribus, Confessoribus, Continentibus et omni spiritu in fide consummato.

Summus Pontifex sumens thuribulum ter incensat ante Sanctam Mensam, dicens elata voce:

Secundum excellentiam autem pro Sanctissima, Immaculata, plusquam Benedicta gloriosa Regina nostra Dei Genitrice et semper Virgine Maria.

Et thuribulum restituit Diacono.

Chorus: Angelus clamabat illi quae gratia est plena: Ave, Virgo, ave et iterum dicam: Ave! Filius tuus resurrexit tertia die de sepulcro, et mortuos suscitavit; populi, exultate.

Illuminare, illuminare, nova Jerusalem, quoniam gloria Domini super te refulsit. Subsulta et exulta, Sion, et tu, Virgo Mater Dei, gaude in resurrectione Filii tui.

Summus Pontifex orat secreto:

Sancti Joannis Prophetae, Praecursoris ac Baptistae, Sanctorum et gloriosorum Apostolorum, Sanctorum Myrophorarum, quarum memoriam perficimus et omnium Sanctorum tuorum, quorum precibus protege nos, Deus.

Et memento omnium defunctorum in spe resurrectionis vitae aeternae.

Ἐνταῦθα μνημονεύει ὁ Ἀρχιερεὺς ὧν θέλει τεθνεώτων.

Καὶ ἀνάπαυσον αὐτούς, ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου.

Ἐτι παρακαλοῦμέν σε· μνήσθητι, Κύριε, πάσης Ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων, τῶν ὀρθοτομούντων τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας, παντὸς τοῦ Πρεσβυτερίου, τῆς ἐν Κυρίῳ διακονίας, καὶ παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος.

Ἐτι προσφερόμέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῶν ἐν ἀγνεΐᾳ καὶ σεμνῇ πολιτείᾳ διαγόντων, ὑπὲρ τῶν πιστοτάτων καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν Ἀρχόντων, παντὸς τοῦ παλατίου καὶ τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν. Δὸς αὐτοῖς, Κύριε, εἰρηνικὸν τὸ βασίλειον, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ γαλήνῃ αὐτῶν ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι.

Ὁ Ἀρχιερεὺς ἐκφώνως· Ἐν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τῆς ἀγίας σου καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ ὁ νέος Ἐπίσκοπος καὶ οἱ ἄλλοι μετ' αὐτὸν λέγουσι καθ' ἓνα ἕκαστος·

Ἐν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τοῦ παναγιωτάτου Ἀκρου Ἀρχιερέως ἡμῶν Ἰωάννου Πάπα Ῥώμης, ὃν χάρισαι τῇ ἀγίᾳ σου Ἐκκλησίᾳ, ἐν εἰρήνῃ σῶσον, ἔντιμον, ὑγιᾶ, μακροημερεύοντα, καὶ ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας.

Καὶ ὁ Διάκονος, ἐκφωνεῖ· Καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει, καὶ πάντων καὶ πασῶν.

Ὁ Χορός· Καὶ πάντων καὶ πασῶν.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς ἐπεύχεται μυστικῶς·

Μνήσθητι, Κύριε, τῆς πόλεως ἐν ᾗ παροικοῦμεν, καὶ πάσης πόλεως καὶ χώρας, καὶ τῶν πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς. Μνήσθητι, Κύριε, πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσοῦντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων, καὶ τῆς σωτηρίας, αὐτῶν. Μνήσθητι, Κύριε, τῶν καρποφορούντων, καὶ καλλιεργούντων ἐν ταῖς ἀγίαις σου ἐκκλησίαις, καὶ μεμνημένων τῶν πενήτων· καὶ ἐπὶ πάντας ἡμᾶς τὰ ἐλέη σου ἐξαπόστειλον.

Ἐκφώνως· Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν καὶ ἀνυμνεῖν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς,

Hic Summus Pontifex memoriam facit quorum vult mortuorum:

Et requiescere facias ipsos ubi custodit lumen vultus tui.

Item precamur te : memento, Domine, omnis episcopatus orthodoxi, qui recte tractaverunt verbum tuae veritatis, omnis Presbyteratus, in Christo Diaconatus, et omnis Sacerdotalis Ordinis.

Etiam offerimus tibi rationale hoc obsequium pro orbe terrarum, pro Sancta Catholica et Apostolica Ecclesia, pro his qui in sancta ac venerabili Republica vitam degunt, pro fidelissimis et christianissimis nostris Rectoribus, cuncto palatio et exercitu ipsorum; tribue illis, Domine, pacificum regnum, ut et nos in tranquillitate ipsorum, quietam, et pacificam vitam peragamus in omni pietate et veneratione.

Summus Pontifex elata voce : In primis memento, Domine, Sanctae, Catholicae et Apostolicae Ecclesiae

Et primus Concelebrans, et post illum reliqui, dicunt :

In primis memento, Domine, Sanctissimi Summi Pontificis nostri Joannis, Papae Romae, quem concede Ecclesiae tuae in pace salvum, honorabilem, incolumem, longaezum, recte dirigentem verbum tuae veritatis.

Diaconus in fine, cum voce : Et omnia quae quisque in memoria habet, et cunctorum et cunctarum.

Chorus : Et cunctorum et cunctarum.

Summus Pontifex orat secreto :

Memento, Domine, urbis, in qua habitamus et omnis civitatis, et regionis, et cum fide habitantium in ipsis. Memento, Domine, navigantium, peregrinantium, aegrotantium, laborantium, captivorum, et salutis ipsorum. Memento, Domine, fructus et bona opera exhibentium in sanctis tuis Ecclesiis, et eorum qui reciduntur pauperum, et super omnes nos miserationes tuas dimitte.

Sacerdos cum voce : Et tribue nobis uno ore, et uno corde laudare et glorificare valde honorabile, et magnificum Nomen tuum,

καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορὸς· Ἀμήν.

Ὁ Ἀρχιερεὺς στραφεὶς πρὸς τὸν λαόν, καὶ εὐλογῶν αὐτόν, λέγει ἐκφώνως·

Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ μετὰ πάντων ὑμῶν.

Ὁ Χορὸς· Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

Ὁ Διάκονος, λαβὼν καιρὸν παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως καὶ ἐξελθὼν, καὶ στάς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, λέγει·

Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Οἱ Χοροὶ ἐναλλάξ· Κύριε, ἐλέησον.

Ὑπὲρ τῶν προσκομισθέντων καὶ ἁγιασθέντων τιμίων δώρων, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὅπως ὁ φιλόνητος Θεὸς ἡμῶν, ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ νοερὸν αὐτοῦ Θυσιαστήριον, εἰς ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ ῥυθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Ἀρχιερεὺς ἐπεύχεται μυστικῶς·

Σοὶ παρακατατιθέμεθα τὴν ζωὴν ἅπασαν καὶ τὴν ἐλπίδα, Δέσποτα φιλόνητε· καὶ παρακαλοῦμεν, καὶ δεόμεθα, καὶ ἱκετεύομεν· Καταξίωσον ἡμᾶς μεταλαβεῖν τῶν ἐπουρανίων σου, καὶ φρικτῶν μυστηρίων ταύτης τῆς ἱερᾶς καὶ πνευματικῆς Τραπέζης, μετὰ καθαροῦ συνειδότος, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς συγχώρησιν πλημμελημάτων, εἰς Πνεύματος Ἁγίου κοινωνίαν, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν, εἰς παῤῥησίαν τὴν πρὸς σέ, μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα.

Ὁ Διάκονος· Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ σῇ χάριτι.

Ὁ Χορὸς· Κύριε, ἐλέησον.

Patris et Filii et Spiritus Sancti, nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Summus Pontifex, benedicendo, ad populum conversus dicit :

Et sint misericordiae magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi cum omnibus vobis.

Chorus: Et cum spiritu tuo.

Diaconus, accepta benedictione, egreditur et stans in consueto loco, dicit :

Omnium Sanctorum memoriam facientes, etiam, atque etiam Dominum deprecemur.

Chorus: Domine, miserere (alternatim).

Pro oblati et sacrificati pretiosis muneribus Dominum deprecemur.

Ut clementissimus Dominus noster, qui accepit ipsa in sanctum et supercoeleste, et intellectuale suum Altare, in odorem suavitatis spiritualis, remittat vicissim nobis divinam gratiam et donum Sanctissimi Spiritus, Dominum deprecemur.

Ut eripiat nos ab omni tribulatione, ira, periculo et necessitate, Dominum deprecemur.

Pontifex orat secreto:

Tibi committimus vitam nostram omnem et spem, Domine clementissime, et rogamus, et deprecamur, ac supplicamus: dignos fac nos participes esse coelestium tuorum et tremendorum Mysteriorum hujus sanctae et spiritualis Mensae cum pura conscientia, in remissionem peccatorum, in veniam delictorum, in Spiritus Sancti communionem, in regni coelorum haereditatem, non in reatum aut in damnationem.

Diaconus: Suscipe, salva, miserere et custodi nos, Deus, tua gratia.

Chorus: Domine, miserere.

Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἀγίαν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Οἱ Χοροὶ ἐναλλάξ· Παράσχου, Κύριε.

Ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγόν, φύλακα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῶν πλημμελημάτων ἡμῶν, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ μετανοίᾳ ἐκτελέσαι, παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά, καὶ καλὴν ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ αἰτησώμεθα.

Τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αἰτησάμενοι, ἑαυτούς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὁ Χορὸς· Σοί, Κύριε.

Ὁ Ἱερεὺς ἐκφώνως· Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παύρησις ἀκατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι σε τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα, καὶ λέγειν·

Ὁ λαός, ἢ εἰ ἔθος, ὁ Προεστώς·

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθῇ τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον, καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Ὁ Ἱερεὺς ἐκφώνως· Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορὸς· Ἀμήν.

Ὁ Ἀρχιερεὺς· Εἰρήνη ☩ πᾶσι.

Ὁ Χορὸς· Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Ὁ Διάκονος· Τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνειτε.

Ὁ Χορὸς· Σοί, Κύριε.

Diem totum perfectum, sanctum, pacificum et absque reatu, a Domino postulemus.

Chorus: Concede, Domine (*alternatim*).

Angelum pacis, fidelem ductorem, custodem animarum, et corporum nostrorum a Domino postulemus.

Indulgentiam et remissionem peccatorum, et delictorum nostrorum, a Domino postulemus.

Optima et utilia animabus nostris, et pacem mundo a Domino postulemus.

Residuum tempus vitae nostrae in pace, et poenitentia perficere a Domino postulemus.

Christianum finem vitae nostrae, absque dolore, improprio, pacificum et bonam responsionem coram tremendo Tribunali a Domino postulemus.

Unionem fidei et communionem Sancti Spiritus postulantes, nosmetipsos et invicem et omnem vitam nostram Christo Deo committamus.

Chorus: Tibi, Domine.

Sacerdos, cum voce: Et dignos facias nos, Domine, cum fiducia irreprobato audere invocare te super Coelestem Deum Patrem et dicere.

Populus vel, si mos est, qui praesidet.

Pater noster, qui es in Coelis, sanctificetur Nomen tuum; adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua, sicut in coelo et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie; et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo.

Sacerdos, elata voce: Quoniam tuum est regnum et potentia, et gloria Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Summus Pontifex: Pax ☩ omnibus!

Chorus: Et cum spiritu tuo.

Diaconus: Capita vestra Domino inclinate!

Chorus: Tibi, Domine.

Καὶ ἐπεύχεται ὁ Ἀρχιερεὺς μυστικῶς·

Εὐχαριστοῦμέν σοι, Βασιλεῦ ἀράτε, ὁ τῇ ἀμετρήτῳ σου δυνάμει τὰ πάντα δημιουργήσας, καὶ τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τὰ σύμπαντα. Αὐτός, Δέσποτα, οὐρανόθεν ἔπιδε ἐπὶ τοὺς ὑποκεκλιότας σοι τὰς ἑαυτῶν κεφαλὰς· οὐ γὰρ ἔκλιναν σαρκὶ καὶ αἵματι, ἀλλὰ σοὶ τῷ φοβερῷ Θεῷ. Σὺ οὖν, Δέσποτα, τὰ προκείμενα πᾶσιν ἡμῖν εἰς ἀγαθὸν ἐξομάλισον, κατὰ τὴν ἐκάστου ἰδίαν χρείαν· τοῖς πλείουσι σύμπλευσον, τοῖς ὁδοιποροῦσι συνόδευσον, τοὺς νοσοῦντας ἴασαι, ὁ ἱατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν.

Ἐκφώνως· Χάριτι, καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἴ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορὸς· Ἀμήν.

Καὶ ἐπεύχεται ὁ Ἱερεὺς μυστικῶς·

Πρόσχε, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐξ ἀγίου κατοικητηρίου σου, καὶ ἀπὸ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου· καὶ ἔλθε εἰς τὸ ἀγιάσαι ἡμᾶς, ὁ ἄνω τῷ Πατρὶ συγκαθήμενος, καὶ ὧδε ἡμῖν ἀράτως συνών. Καὶ καταξίωσον τῇ κραταίᾳ σου χειρὶ μεταδοῦναι ἡμῖν τοῦ ἀχράντου Σώματός σου, καὶ τοῦ τιμίου Αἵματος, καὶ δι' ἡμῶν παντὶ τῷ λαῷ.

Εἴτα προσκυνεῖ ὁ Ἱερεὺς, ὁμοίως καὶ ὁ Διάκονος ἐν ᾧ ἐστὶ τόπων, λέγοντες μυστικῶς τρίς·

Ὁ Θεός, ἱλάσθητί μοι, τῷ ἁμαρτωλῷ καὶ ἐλέησόν με.

Ὁ Διάκονος· Πρόσχωμεν.

Καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς, ὑψῶν τὸν ἅγιον Ἀρτον, ἐκφωνεῖ·

Τὰ Ἅγια τοῖς Ἁγίοις.

Ὁ Χορὸς· Εἰς Ἅγιος, εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν.

Καὶ ψάλλεται τὸ Κοινωνικὸν τῆς Ἑορτῆς.

Εἴτα εἰσέρχεται ὁ Διάκονος εἰς τὸ ἅγιον βῆμα διὰ τοῦ νοτίου κλίτους, καὶ στάς ἐκ δεξιῶν τοῦ Ἀρχιερέως κρατοῦντος τὸν ἅγιον Ἀρτον, λέγει·

Summus Pontifex orat secreto:

Gratias agimus tibi, Rex invisibilis, quoniam immensa tua potentia cuncta creasti, et multitudine misericordiae tuae ex non ente in esse produxisti cuncta; tu, Domine, Coelitus respice hic ad inclinantes tibi ipsorum capita, non enim inclinarunt carni et sanguini, sed tibi tremendo Deo. Tu igitur, Domine, proposita Dona omnibus nobis in bonum dirigas pro cuiusque proprio usu, cum navigantibus connaviga, cum peregrinantibus comnea, aegrotos sana, Medice animarum et corporum.

Sacerdos, elata voce: Gratia et miserationibus et pietate Unigeniti Filii tui, cum quo benedictus es, cum sanctissimo, optimo et vivificante tuo Spiritu, nunc, et semper et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Summus Pontifex orat secreto:

Respice, Domine Jesu Christe, Deus noster, de Sancto Habitaculo tuo, et de throno gloriae regni tui, et veni ad sanctificandum nos, qui in excelsis cum Patre simul resides et hic nobiscum invisibiliter existis, et dignare potenti tua manu participes facere nos Immaculati Corporis tui, et pretiosi Sanguinis et per nos cunctum populum.

Dehinc Summus Pontifex, Concelebrantes et Diaconi in quo loco sunt adorant dicentes secreto ter :

Deus, propitius esto mihi peccatori.

Diaconus: Attendamus.

Summus Pontifex, elevans Sanctum Panem, dicit elata voce :
Sancta Sanctis.

Chorus: Unus Sanctus, unus Dominus Jesus Christus in gloria Dei Patris. Amen.

Et psallitur Communio diei festi.

Diaconus ingreditur Sanctuarium (Vima) et stans ad dexteram Summi Pontificis, dicit:

Μέλισυν, Δέσποτα τὸν ἅγιον Ἄρτον.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς, μελίζων αὐτὸν εἰς τέσσαρας μερίδας, μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας, λέγει·

Μελίζεται καὶ διαμερίζεται ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ· ὁ μελιζόμενος καὶ μὴ διαιρούμενος, ὁ πάντοτε ἐσθιόμενος καὶ μηδέποτε δαπανόμενος, ἀλλὰ τοὺς μετέχοντας ἀγιάζει.

Καὶ τίθῃσιν αὐτὰς ἐν τῷ ἁγίῳ Δίσκῳ σταυροειδῶς, οὕτως·

Ι Σ

Ν Ι

Κ Α

Χ Σ

Καὶ ὁ Διάκονος, δεικνύων σὺν τῷ Ὁραρίῳ τὸ ἅγιον Ποτήριον, λέγει·

Πλήρωσον, Δέσποτα, τὸ ἅγιον Ποτήριον.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς, λαβὼν τὴν ἄνω κειμένην μερίδα, ποιεῖ σὺν αὐτῇ σταυρὸν ἐπάνω τοῦ ἁγίου Ποτηρίου, λέγων·

Πλήρωμα πίστεως Πνεύματος Ἁγίου.

Καὶ οὕτως ἐμβάλλει αὐτὴν εἰς τὸ ἅγιον Ποτήριον.

Ὁ Διάκονος· Ἀμήν.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς προσκαλεῖ τοὺς Συλλειτουργοῦντας καὶ Διακόνους, λέγων·

Συλλειτουργοί μου, προσέλθετε.

Καὶ πρῶτος προσέλθεται ὁ νέος Ἐπίσκοπος, καὶ οἱ ἄλλοι μετ' αὐτῶν.

Ἐκαστος, ποιῶν μετάνοιαν εὐλαβῶς, αἰτῶν συγχώρησιν, λέγει· Μετάδος μοι, Δέσποτα, τὸ τίμιον καὶ ἅγιον Σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσίν μου ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς, λαβὼν τὸν ἅγιον Ἄρτον δίδωσι ἑκάστῳ εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ λέγων· Ν. Ν. Ἀρχιερεῖ (ἢ Ἱερεῖ, ἢ Διακόνῳ) μεταδίδεται τὸ ἅγιον καὶ ἄχραντον Σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ

Divide, Domine, sanctum Panem.

Summus Pontifex, dividens ipsum in quatuor partes, devote dicit·

Frangitur et dividitur Agnus Dei, qui frangitur, at non minuitur, qui ubique editur, nec unquam consumitur, sed communicantes sanctificat.

Et deponit eas in sancto Disco in forma crucis.

IHS

VIN

CIT

✠

Tunc Summus Pontifex sumit unam partem sancti Panis et in manu tenens, Diacono ei ostendente cum horario sanctum Calicem et dicente: Imple, Domine, sanctum Calicem, facit cum illa signum crucis super Calicem, dicens: Plenitudo fidei Spiritus Sancti. Et immittit eam in sanctum Calicem.

Diaconus: Amen.

Summus Pontifex, ante Communionis preces, invitat Concelebrantes et Diaconos ad communicandum, dicens:

Concelebrantes mecum, accedite.

Primus accedit novus Episcopus, et post eum reliqui. Unusquisque faciens reverentiam, cum pietate, accedit ad altare, et, posita parte posteriore manus dexteræ super sinistram, dicit: Impertire mihi, Domine, pretiosum et sanctum Corpus Domini et Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi, in remissionem peccatorum meorum et in vitam aeternam.

Pontifex, sumens particulam sancti et pretiosi Corporis Christi, eam unicuique tradit in palmam dexteræ manus, dicens: Ν. Ν. Pontifici (vel Sacerdoti, vel Diacono), traditur sanctum et imma-

Σωτήρ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν αὐτοῦ ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Καὶ πάντες ἀσπάζονται τὴν μεταδιδούσαν αὐτοῖς χεῖρα καὶ ἀπέρχονται κύκλῳ τῆς ἱερᾶς Τραπέζης, οἱ δὲ Διάκονοι ὑπίσθεν, καὶ λέγουσιν μυστικῶς·

‘Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς, κλίνας κάτω τὴν κεφαλὴν, προσεύχεται λέγων·

Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ.

Εἶτα·

Τοῦ δεῖπνου σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον, Υἱὲ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε· οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον εἶπω· οὐ φίλημά σοι δώσω καθάπερ ὁ Ἰούδας· ἀλλ’ ὡς ὁ ληστής ὁμολογῶ σοι· μνησθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Καὶ, εἰ βούλεται·

Κύριε, οὐκ εἰμι ἄξιος, ἵνα ὑπὸ τὴν ῥυπαρὰν στέγην τῆς ψυχῆς μου εἰσέλθῃς· ἀλλ’ ὡς κατεδέξω ἐν σπηλαίῳ καὶ φάτνῃ ἀλόγων ἀνακλιθῆναι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, καὶ τὴν ὁμοίαν μου πόρνην τὴν ἁμαρτωλὸν προσερχομένην σοι καταδεξάμενος, αὐτὸς καταξίωσον καὶ ἐν τῇ φάτνῃ τῆς ἀλόγου μου ψυχῆς, καὶ ἐν τῷ ἐσπιλωμένῳ μου σώματι εἰσελθεῖν τοῦ νεκροῦ καὶ λεπροῦ· καὶ ὡς οὐκ ἐβδελύξω τὸ στόμα τὸ ῥυπαρὸν τῆς πόρνης καταφιλούσης τοὺς ἀχράντους σου πόδας, οὕτω, Δέσποτα Θεέ μου, μὴ βδελύξῃ καὶ ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλόν· ἀλλ’ ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόνητος, ἀξιώσόν με κοινωνόν γενέσθαι τοῦ παναγίου Σώματος καὶ Αἱματός σου.

‘Ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἄνες, ἄφες, συγχώρησόν μοι τὰ παραπτώματά μου, ὅσα σοι ἥμαρτον, εἴτε ἐν γνώσει, εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ, εἴτε ἐν λόγῳ, εἴτε ἐν ἔργῳ ἔπραξα· πάντα μοι συγχώρησον, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόνητος· ταῖς πρεσβείαις τῆς παναχράντου σου καὶ ἀειπαρθένου Μητρός, ἀκατακρίτως ἀξιώσόν με δέξασθαι τὸ τίμιον καὶ ἄχραντον Σῶμά σου, εἰς ἵασιν ψυχῆς καὶ σώματος. ‘Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ τελευταῖον τὸ·

Μή μοι εἰς κριμαὴ καὶ ἐν κατακριμα γένοιτο ἡ μετάληψις τῶν ἁγίων σου μυστηρίων, Κύριε, ἀλλ’ εἰς ἵασιν ψυχῆς καὶ σώματος.

culatum Corpus Domini et Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi in remissionem peccatorum suorum et in vitam aeternam.

Concelebrantes, Sacerdotes et Diaconi osculantur manum Summi Pontificis, et redeunt circum S. Mensam, Diaconi postergum, et omnes cum Summo Pontifice rogant:

Credo, Domine, et confiteor, quod tu es Christus, Filius Dei viventis, qui venisti in mundum peccatores salvare, quorum primus ego sum.

Coenae tuae mysticae hodie, Fili Dei, participem me redde. Non enim inimicis tuis mysterium dicam, non tibi osculum dabo sicut Judas, sed sicut latro confitebor tibi: Memento mei, cum veneris in regnum tuum!

Si vult, addit:

Domine, non sum dignus, ut intres sub sordidum tectum animae meae, sed sicut dignatus es in spelunca et in praesepe brutorum reclinari, et in domo Simonis leprosi, et sicut etiam meretricem peccatricem mihi similem suscepisti, ita dignare etiam in praesepe meae irrationabilis animae et in maculatum corpus meum ingredi, mortuum et leprosum! Et sicut non rejecisti os sordidum meretricis, quae deosculabatur tuos immaculatos pedes, ita etiam, Domine, Deus meus, ne abhorreas etiam me peccatorem, sed, tamquam bonus et clemens, dignum me fac, ut partem habeam in tuo sanctissimo Corpore et Sanguine pretioso.

Deus noster, remitte, ignosce, condona mihi omnes lapsus meos, quos tibi patravi, quae sive in cognitione, sive in ignorantia, sive in verbo, sive in opere feci! Omnia mihi condona, tamquam bonus et clemens; per intercessionem tuae omnimodo immaculatae et semper Virginis Matris, dignum me fac, sine condemnatione, suscipere tuum pretiosum et immaculatum Corpus, ad sanationem animae et corporis. Quia tuum est regnum et potentia et gloria in saecula saeculorum. Amen!

Et finem :

Domine, ne fiat mihi in iudicium aut in condemnationem communio tuorum sanctorum Mysteriorum, sed in sanationem animae et corporis.

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν Εὐχῶν πρὸ τῆς μεταλήψεως ὁ Ἀρχιερεὺς μεταλαμβάνει τοῦ ἁγίου Ἀρτου λέγων· Μεταδίδοταί μοι Ἀρχιερεῖ Ν. τὸ τίμιον καὶ ἅγιον Σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν μου ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον· Καὶ πάντες μεταλαμβάνουσι τοῦ ἐν τῇ αὐτῶν παλάμῃ.

Ὡσαύτως γίνεται ἐν τῇ μεταλήψει τοῦ ἁγίου Αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Μεταδίδοταί μοι Ἀρχιερεῖ Ν. τὸ τίμιον καὶ ἅγιον Αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν μου ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Εἴτα λαβὼν τὸ ἅγιον Ποτήριον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ δεξιᾷ καὶ τὴν ἀριστεράν ἔχων ἐπὶ τοῦ ὧμου τοῦ μεταδιδόντος δίδωσι αὐτῷ λέγων.

Ἔτι μεταδίδοταί Ν. τῷ Ἀρχιερεῖ ἢ Ἱερεῖ, ἢ Διακόνῳ τὸ τίμιον καὶ ἅγιον Αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν αὐτοῦ ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Καὶ πάντων μεταλαβόντων τοῦ ἁγίου Αἵματος ὁ Ἀρχιερεὺς λέγει·

Τοῦτο ἦψατο τῶν χειλέων ἡμῶν, καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν περικαθαριεῖ.

Ὁ δὲ Διάκονος λαβὼν παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως τὸ ἅγιον Ποτήριον ἔρχεται εἰς τὴν ἁγίαν Πύλην, αἶρων αὐτὸ λέγει·

Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε.

Ὁ Χορός· Ἀμήν, ἀμήν. Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν.

Καὶ οἱ πιστοὶ προσέρχονται εἰς τὸ κοινωνεῖν. Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς, μεταδιδούς ἐκάστῳ, λέγει·

Μεταλαμβάνει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Ν. τὸ τίμιον καὶ ἅγιον Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν αὐτοῦ ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Μετὰ τὴν θείαν μετάληψιν, ὁ Ἀρχιερεὺς εὐλογεῖ τὸν λαόν, ἐπιλέγων ἐκφώνως·

Precibus praeparationis ad Communionem expletis, Summus Pontifex, sumens particulam Corporis Christi in manu dicit: Ego Pontifex N. N. suscipio pretiosum et sanctum Corpus Domini, et Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi in remissionem peccatorum meorum et in vitam aeternam. Et Communicat seipsum; similiter omnes faciunt. In participatione pretiosi et sancti Sanguinis Christi fit simili modo ac in participatione SS. Corporis Christi.

Summus Pontifex, postquam sumpsit ipse, tenens s. Calicem in dextera manu et imponens sinistram super humero communicantis praebeet unicuique de SS. Sanguine Christi, ei dicens:

N. N. item suscipit pretiosum et sanctum Sanguinem Domini, et Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, in remissionem peccatorum suorum et in vitam aeternam.

Unusquisque sumit de Calice triplici haustu, ut mos est, dicens: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.

S. Communione expleta, Summus Pontifex dicit:

Hoc tetigit labia nostra, et aufert iniquitates nostras, et delicta nostra purificabit.

Diaconus deinde cooperit devote sanctum Calicem velamine. Summus Pontifex dat illi Calicem et Diaconus adorans accipit Calicem et cum illo procedit usque ad Portam sanctam et ibi elevat calicem in altum et demonstrat illum populo, dicens:

Cum timore Dei, fide et charitate accedite!

Chorus Amen, Amen. Benedictus, qui venit in nomine Domini: Deus Dominus, et illuxit nobis.

Et fideles accedunt ad Communionem. Sacerdos, distribuens unicuique, dicit:

Sumit famulus Dei N. pretiosum et sanctum Corpus et Sanguinem Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, in remissionem peccatorum suorum et in vitam aeternam.

Summus Pontifex, post Communionem fidelium benedicit populum, dicens:

Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου.

Ὁ Χορός: Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θάνατον πατή-
σας, καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν χαρισάμενος.

Καὶ ἐπιστρέφουσιν ὁ τε Διάκονος καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς εἰς τὴν
ἀγίαν Τράπεζαν· καὶ θυμῷ ὁ Ἀρχιερεὺς τρίς, λέγων καθ' ἑαυτὸν·

Ὑψώθητι ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς, ὁ Θεός, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ
δόξα σου.

Εἶτα λαβὼν τὸν ἅγιον Δίσκον, τίθησιν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ
Διακόνου. Καὶ ὁ Διάκονος, λαβὼν αὐτὸν μετ' εὐλαβείας, θεωρῶν ἔξω
πρὸς τὴν θύραν, οὐδὲν λέγων, ἀπέρχεται εἰς τὴν Πρόθεσιν, καὶ ἀπο-
τίθησιν αὐτὸν. Ὁ δὲ Ἱερεὺς, προσκυνήσας, καὶ λαβὼν τὸ ἅγιον Ποτή-
ριον, καὶ ἐπιστραφεὶς πρὸς τὴν θύραν, ὁρᾷ τὸν λαόν, λέγων μυστικῶς·

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἐκφώνως· πάντοτε, νῦν, καὶ ἀεὶ,
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ ἀποτίθησιν τὸ Ποτήριον εἰς τὴν Πρόθεσιν.

Ὁ Χορός: Ἀμήν.

Εἶτα, ὁ μὲν Διάκονος ἐξελθὼν καὶ στάς ἐν τῷ συνήθει τόπῳ,
λέγει·

Ὅρθοί, μεταλαβόντες τῶν θείων, ἁγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων,
ἐπουρανίων, ζωοποιῶν, φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, ἀξίως εὐ-
χαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ.

Ὁ Χορός: Κύριε, ἐλέησον.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον, καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ
σῇ χάριτι.

Ὁ Χορός: Κύριε, ἐλέησον.

Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν, καὶ ἀναμάρτητον
αἰτησάμενοι, ἑαυτοὺς, καὶ ἀλλήλους, καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χρι-
στῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα.

Ὁ Χορός: Σοί, Κύριε.

Ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς ἐπιλέγει μυστικῶς τὴν τῆς εὐχαριστίας Εὐχὴν·

Εὐχαριστοῦμέν σοι, Δέσποτα φιλόνητο, εὐεργέτα τῶν ψυχῶν

Salva, Deus, populum tuum, et benedic haereditati tuae.

Chorus: Christus resurrexit de mortuis, morte mortem con-
culcans, et illis qui erant in sepulcris vitam donavit.

**Sacerdos et Diaconus revertuntur ad altare, et Sacerdos ter
incensat, dicens secreto:** Exaltare super coelos, Deus, et super
omnem terram gloria tua!

Deinde ponit discum super caput Diaconi et Diaconus respi-
ciens versus portam, reportat illum ad mensam propositionis et
ibi collocat. Simili modo facit Sacerdos cum calice, aspiciens versus
populum et dicens secreto:

Benedictus Deus noster! **elata voce:** In omni tempore, nunc
et semper, et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Diaconus egreditur ad consuetum locum et stans ibi dicit:

Recti, communicantes in divinis, sanctis, immaculatis, vivifi-
cantibus et terribilibus Christi Mysteriis, condigne gratias agamus
Domino.

Chorus: Domine, miserere.

Suscipe, salva, miserere et custodi nos, Deus, tua gratia.

Chorus: Domine, miserere.

Totum diem perfectum, sanctum, pacificum et sine peccato
postulantes, nosmetipsos et invicem et omnem vitam nostram
Christo Deo nostro praesentemus.

Chorus: Tibi, Domine!

Summus Pontifex recitat secreto orationem gratiarum:

Gratias agimus tibi, Dominator, hominum amator, quia etiam

Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πληρώσας πᾶσαν τὴν πατρικὴν οἰκονομίαν, πληρώσον χαρὰς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν, πάντοτε, νῦν, καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ δὲ Διάκονος εἰσελθὼν καὶ αὐτὸς διὰ τοῦ βορείου μέρους, καὶ πρὸ τῆς θύρας στάς, ἐκφωνεῖ·

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὁ Χορός· Κύριε, ἐλέησον.

Ὁ Ἀρχιερεὺς, εὐλογῶν τὸν λαόν, λέγει·

Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος αὐτοῦ ἔλθῃ ἐφ' ὑμᾶς, τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, πάντοτε, νῦν, καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ὁ Χορός· Ἀμήν.

Εἴτα ὁ Χειροτονηθεὶς Ἀρχιερεὺς πρὸ τῆς ἁγίας πύλης λέγει·

Δόξα σοι, Χριστὲ ὁ Θεός, ἡ ἐλπίς ἡμῶν, δόξα σοι.

Ὁ Χορός· Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῷ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ νῦν, καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Κύριε, ἐλέησον, τρίς. Δέσποτα ἄγιε, εὐλόγησον.

Ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν, Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ταῖς πρεσβείαις τῆς παναχράντου καὶ παναμώμου αὐτοῦ Μητρός, δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιῦ Σταυροῦ, προστασίαις τῶν τιμίων ἐπουρανίων Δυνάμεων ἁσωμάτων, ἱκεσίαις τοῦ τιμίου ἐνδόξου Προφήτου, Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφύμων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου, Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου, τῶν ἁγίων Μυροφόρων, ὧν τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν, τῶν ἁγίων καὶ θεοπατέρων Ἰωακείμ καὶ Ἀννης, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἐλέησαι καὶ σώσαι ἡμᾶς, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιάνθρωπος.

Ὁ Χορός· Ἀμήν.

qui adimplevisti omnem paternam oeconomiam salutis, adimple gaudio et laetitia corda nostra, in omni tempore, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Diaconus ingressus et ipse per borealem Portam et stans prope Portam Sanctam dicit voce elata: Dominum deprecemur!

Chorus: Domine, miserere.

Pontifex, benedicens populum, dicit:

Benedictio Domini et misericordia eius veniat super vos, per ipsius gratiam et amorem erga hominem, in omni tempore, nunc et semper et in saecula saeculorum.

Chorus: Amen.

Novus Episcopus ordinatus, stans a Porta Sancta dicit:

Gloria tibi, Christe Deus, spes nostra, gloria tibi.

Chorus: Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto; nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen. Domine, miserere, Domine, miserere, Domine miserere; Domine, benedic.

Episcopus erga populum versus:

Christus, verax Deus noster, qui a mortuis resurrexit, per intercessionem illibatissimae suae Matris, virtute pretiosae et vivificantis Crucis, protectione venerabilium coelestium Potestatum incorporalium, precibus venerabilis et gloriosi Prophetae Praecursoris et Baptistae Ioannis, gloriosorum et celeberrimorum Apostolorum Petri et Pauli, Sancti Patris nostri Ioannis Chrysostomi, Archiepiscopi Constantinopolitani, Sanctarum Mulierum Myrophorarum, quarum memoriam agimus, sanctorum et proparentium Ioachim et Annae, et omnium Sanctorum, misereatur et salvet nos ut bonus et hominum amator.

APPENDIX

I. CLERICI CERIMONIARUM

W 1488 roku Agistino Patrizi Piccolomini¹, jeden z ówczesnych mistrzów ceremonii dworu papieskiego, redaguje księgę będącą syntezą wszystkich spisanych i znanych dziś średniowiecznych ceremoniałów papieskich². Było to dzieło renesansowe, które za sprawą plagiatu dokonanego przez Cristoforo Marcello w 1516 r., wydostało się z komnat papieskich pałaców³. Jedną z najpiękniejszych jego kart⁴ (lib. III, tit. 2, cap. 4) poświęcona jest roli, posłudze oraz miejscu, jakie zajmuje „kler ceremonii” (łac. *clerici cerimoniarum*) w czasie „kaplic papieskich” (wł. *Cappella papale*), któremu w późniejszym czasie zostanie nadana forma kolegium ceremoniarzy papieskich (łac. *collegium caeremoniariorum*). Ten krótki, ale niezwykle syntetyczny, a jednocześnie wartościowy tekst⁵, zostanie podjęty, poszerzony, jak i odpowiednio przystosowany do warunków panujących w katedrach i kolegiatach przez redaktorów *Caeremoniale episcoporum*, opublikowanego po raz pierwszy za pontyfikatu papieża Klemensa VIII (1600 r.), zgodnie z poleceniem Ojców Soborowych zgromadzonych w Trydencie (lib. I, cap. 5, nn. 1-8)⁶.

¹ Udokumentowaną biografię podaje: M. DYKMANS, *L'oeuvre de Patrizi Piccolomini ou le cérémonial papal de la première Renaissance*, t. I, „Studi e Testi” 293, Città del Vaticano, 1980, s. 1*-15*.

² Doskonała i opatrzona bogatym komentarzem edycja krytyczna: M. DYKMANS, *Le cérémonial papal de la fin du Moyen Âge à la Renaissance*, t. I-IV, „Bibliothèque de l'Institut Historique Belge de Rome” 24-27, Bruxelles-Rome, 1977-1985. W szerszym kontekście, v.: B. KRZYCH, Wstępny zestaw literatury źródłowej do badań nad liturgią papieską, [in:] « Liturgia Sacra » 17 (2011), nr 2, ss. 333-347, zwłaszcza s. 336-337.

³ Historię tę dokładnie wyjaśnia M. DYKMANS, *L'oeuvre...*, t. I, s. 33*-42*; jest ona związana z tym, co specjaliści nazywają ideą sekretu wokół ceremonii papieskich (fr. *l'idée du secret autour des cérémonies papales*), cf. J. NABUCO, F. TAMBURINI, *Cérémonial Apostolique avant Innocent VIII. Texte du manuscrit Urbinate Latin 469 de la Bibliothèque Vaticane*, „Bibliotheca « Ephemerides liturgicae »”, Sectio historica 30, Rome, 1966, s. 51*-53* [= drugi z aneksów: *L'idée du secret*]. W zreformowanym po Soborze Watykańskim II *Caeremoniale episcoporum* znajdujemy informację, iż ceremoniał wydany przez Marcello – wielokrotnie uzupełniany – jest nadal w użytku: *nostris quoque diebus, in caeremoniis Romani Pontificis usui remansit* (*Editio reimpressio emendata*, Città del Vaticano, 2008, s. 8 [= *Præmium*]), cf. B. KRZYCH, *Papal Ceremonial. History and Meaning*, [in:] « Cæremoniale Romanum Bulletin », 2 (2011), e-book, <http://www.caeremonialeromanum.com/2011/07/bvllletin-iimmxi.html>, [dostęp:] 14.08.2013.

⁴ W ocenie nie tylko DYKMANS (L'oeuvre..., t. II, s. 467, p. 1), ale także THUSANE, który przetłumaczył ją w całości w swej edycji „Dzienników” Burckarda (ceremoniarz papieski, ówczesny także Piccolominiemu, z którym zredagował słynny Pontyfikał, zob. M. Sodi (ed.), *Il Pontificalis liber di Agostino Patrizi Piccolomini e Giovanni Burcardo (1485)*, Edizione anastatica, Introduzione e Appendice. Presentazione di Mons. P. Marini e G. Ravasi, 2006, pp. XLIV + 619), mimo, że nie można go było podejrzewać o zbytnią sympatię do spraw papieskich (*Johannis Burckardi diarium sive rerum urbanarum commentarii*, t. III, Parisiis, 1885, ss. VII-IX).

⁵ Podajemy go w całości za: M. DYKMANS, *L'oeuvre...*, t. II, ss. 466-467 [= *Les clerics des cérémonies*].

⁶ Warto skonsultować genialny wręcz komentarz Msgr Léona GROMIERA, kanonika Bazyliki Watykańskiej oraz konsultora Świętej Kongregacji Obrzędów: *Commentaire du Cæremoniale episcoporum*, Paris, 1959, ss. 66-70. W ceremoniale wydanym przez Jana Pawła II w 1984 r. (*editio typica princeps*) z całego tekstu pozostały zaledwie trzy paragrafy, 34-36 (opieram się na *editio reimpressio emendata*, 2008, s. 20). Historia *Cæremoniale episcoporum*, na podstawie cytowanego wyżej *Præmium* (p. 1), została opracowana przez B. KRZYCHA, K. TYBUROWSKIEGO, *Z kart historii – Cæremoniale episcoporum*, <http://www.nowyruchliturgiczny.pl/2009/06/z-kart-historii-caeremoniale.html>, [dostęp:] 14.08.2013.

1447. Rursus circa altare clerici cerimoniarum stant, apud credentiam et altare intenti et solliciti ad omnes actus qui in capella fiunt⁷. Ii precogitare semper et meditari debent que sunt agenda, et que instant strenue, diligenter et memoriter exequi, tractareque omnia summa dexteritate et modestia. Non est mediocre onus clericorum cerimoniarum, qui pro omnibus vigilant in capella et quibus omnium defectus ascribuntur. – Utinam tam bene illud sustinere scivissem, cum in eo officio fui, quam bene imperfectum meum cognosco.

1448. Et duo tantum ordinarii esse consueverunt. Alter in divinis curam precipuam gerat circa personam pontificis, ad quam semper respiciat si quid imperet, et ad omnes qui sunt in capella, ut prelati, ut oratores, ut nobiles, ut alii omnes stent suo suisque loco; non tamen discurrat sursum et deorsum sine causa ut videatur multa agere, ut quidam facere solebat. Ad summum pontificem non accedat sine urgenti causa, vel nisi vocatus, et tunc cum solitis et debitis reverentiis. Ad reverendissimos dominos accedat, cum opus est, cum gravitate et reverentia.

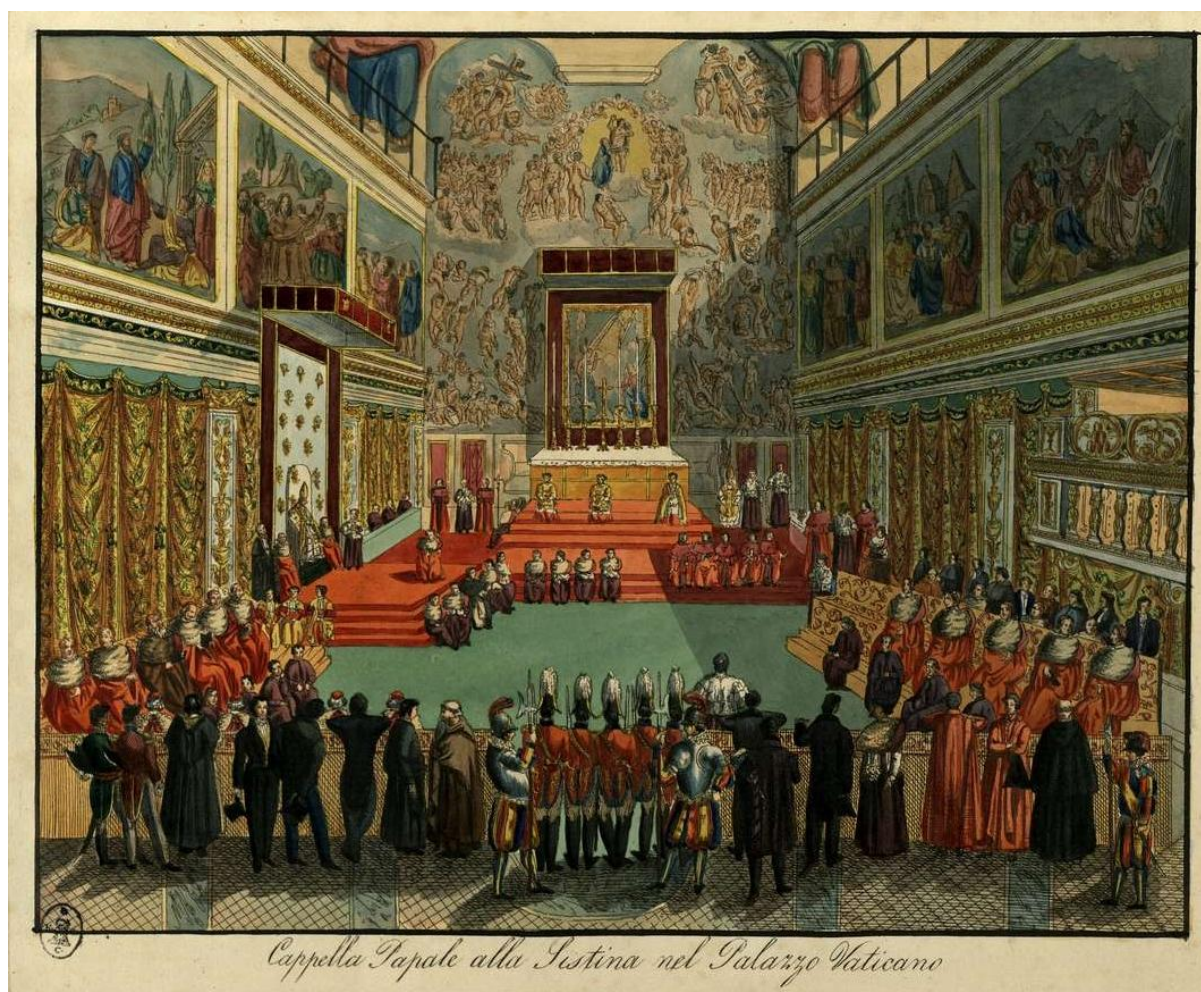
1449. Alter vero clericus cerimoniarum vacet altari et circa personam celebrantis ac aliorum ministrorum. Uterque tamen omnia prospiciat et pariter curet suppleatque defectus college cum illos previdet.

1450. Antequam vadant ad capellam, maxime in solemnitatibus et actibus non frequentatis, convenient simul, provideant que sunt agenda, dividant inter se onera et concordent de occurrentibus, ne postea in capella oporteat contendere. Iunior deferat antiquiori, id est in officio priori, et primas partes illi permittat. Prior tracet iuniorem et novitium ut fratrem et bonum collegam. Si habent tertium, eo utantur ut decet: quanto plures erunt, si erunt concordantes et ordinem inter se servabunt, facilius et melius satisficient; si erunt inter se contrarii, melius esset unus tantum.

1451. Cum ducunt vel reducunt prelatos aut nobiles ad data sibi loca, vel ad aliquos actus, modeste et reverenter incedant, et genuflexiones atque

⁷ Warto odnotować, że autorzy różnych rycin lub ilustracji, które obrazowały – często bardzo dokładnie – liturgię sprawowaną w Kaplicy Sykstyńskiej w obecności papieża (*coram Summo Pontifice*) przez jednego z kardynałów lub biskupów (co można nazwać „kaplicą papieską” *par excellence*), przedstawiali zazwyczaj dwóch (lub trzech) mistrzów ceremonii apostolskich, z których pierwszy znajdował się przy tronie (stojąc obok asystującego papieża, zwrócony twarzą do widza; lub siedząc na stopniach tronu), drugi zaś przy celebransie zasiadającym na faldystorzu (łac. *faldistorium*, rodzaj przenośnego krzesła używanego przy liturgii pontyfikalnej) przed ołtarzem po tzw. stronie Epistoły. W tym miejscu podajemy reprodukcję akwareli D. Mucciego zatytułowanej *Cappella Papale alla Sistina nel Palazzo Vaticano* (z zasobów rzymskiej Biblioteka Casanatense, IT-RM0313).

inclinationes doceant. Similiter ministros altaris, et qui aliquem actum facere debent – nam omnes et magni et parvi a cerimoniaio deducuntur – quiete et modeste ducant, instruant et aptent, et non urgeant, non impellant, non vexent, sicut aliquando fieri vidi. Cerimonias omnes, et maxime in missa papali et que ad personam pape pertinent, graviter, modeste et cum congruenti mora peragant, ut devotionem et reverentiam maiorem aspicientibus inducant.

D. Mucci, *Cappella Papale alla Sistina nel Palazzo Vaticano*, Roma, 1800, Biblioteca Casanatense (Rzym), IT-RM0313 (reprodukcja za: <http://scaffalidigitali.casanatense.it/identifier/RML0193026>, [dostęp:] 14.08.2013). Pierwszego z mistrzów ceremonii (zwróconego twarzą do widza) widzimy obok papieża (przybrany w kapę papieską, tzw. *mantum* oraz z mitrą na głowie), który zasiada na tronie; drugi z mistrzów ceremonii, także zwrócony twarzą do widza, znajduje się po lewej stronie celebransa (przybrany w szaty do sprawowania Mszy pontyfikalnej, m. in. ornat i mitra), który zasiada na faldystorzu po lewej stronie ołtarza (tzw. strona Epistoły). Oprócz tego można dostrzec dwóch pozostałych ceremoniarzy (po prawej stronie, na stopniach ołtarza).

D. Mucci, *Cappella Papale...*, szczegół 1: Prefekt Ceremonii Apostolskich czuwający nad przebiegiem liturgii u tronu papieża otoczonego kardynałami asystentami (widzimy także księcia asystenta u tronu).

D. Mucci, *Cappella Papale...*, szczegół 2: drugi z Mistrzów Ceremonii (*secundarius*) asystujący kardynała lub biskupa celebrującego pontyfikalnie Mszę świętą.

D. Mucci, *Cappella Papale...*, szczegół 3: dwóch pozostałych ceremoniarzy czuwających nad przebiegiem liturgii wśród asystujących do „kaplicy papieskiej” dygnitarzy Dworu papieskiego (nie spełniali oni wyłącznie funkcji, którą dziś nazwalibyśmy ceremoniarz chóru, ale pomagali tym, którzy spełniali poszczególne funkcje w czasie liturgii, wykonywać je w należytych porządku).

II. PODSTAWOWA LITERATURA

Temat kolegium, które tworzą Mistrzowie Ceremonii Apostolskich, a które w ciągu wieków przybierało różne formy organizacyjne, jest tematem mało znanym, zwłaszcza dla polskiego miłośnika historii Kościoła i jego liturgii. Doczekał się on jednak – głównie w ostatnich dwóch wiekach - opracowania w postaci nielicznej, ale wartościowej zagranicznej literatury (nie bierzemy tu pod uwagę licznych, lecz niewnoszących nic konstruktywnego do tematu krótkich opracowań, znajdujących się w licznych publikacjach dotyczących Kurii Rzymskiej).

Obecnie wzorcowy tekst stanowi wprowadzenie (konkretnie dwie pierwsze z sześciu jego części) do edycji krytycznej dzienników Paolo Alaleone de Branca, której autorami są G. G. WASSILOWSKY oraz H. WOLF; mowa o tytule *Päpstliches Zeremoniell in der Frühen Neuzeit. Das Diarium des Zeremonienmeisters Paolo Alaleone de Branca Während des Pontifikats Gregors XV. (1621-1623)* (wydawnictwo Rhema, Münster, 2007). Na stronach od 11 do 24 omówione są takie kwestie, jak historia ceremoniału papieskiego (głównie początek czasów współczesnych – część pierwsza wprowadzenia, s. 12-17) oraz sama godność Mistrzów Ceremonii Papieskich, jak i spisywanych przez nich dzienników (część druga wprowadzenia, s. 18-24). Całość opatrzona jest obszernymi przypisami opartymi na bogatej bibliografii.

Jeśli chodzi o słynne *diaria* (dzienniki) Mistrzów Papieskich Ceremonii, to nieoceniony dla badaczy może okazać się ich katalog ułożony przez o. P. SALMONA O. S. B.: *Les manuscrits liturgiques latins de la Bibliothèque Vaticane*, t. III – *Ordines Romani, Pontificaux, Rituels, Cérémoniaux*, „Studi e Testi” 260, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano, 1970. W czwartej jego części (*Cérémoniaux*, s. 101-149) znajdujemy wykaz rękopiśmiennych kopii dzienników oraz ceremoniałów spisywanych przez ceremoniarzy papieskich – większość z nich po dziś dzień pozostaje nieznana szerszemu gronu czytelników, co domaga się podjęcia ich studium, gdyż pisma te stanowią nieocenione źródło wiedzy nie tylko w przedmiocie liturgii i jej obrzędów, ale również historii Dworu papieskiego, jak i samego Rzymu.

Jedne z najlepszych komentarzy do „złotego wieku” Mistrzów Ceremonii Apostolskich stanowią dwa teksty, z których drugi zawierał pewną polemikę z tezami zawartymi w pierwszym z nich. Mowa o artykułach, których autorami są G. CONSTANT oraz J. LESELLIER, odpowiednio: *Les maîtres de cérémonies du XVIIe siècle: leurs Daires*, [in:] „Mélanges d'archéologie et d'histoire”, t. 23, Paris, 1903, ss. 161-229; *Les méfaits du cérémoniaire Jean Burckard*, [w:] „Mélanges d'archéologie et d'histoire”, t. 44, Paris, 1927, s. 11-34. Tytuły w wystarczający sposób dają wyobrażenie o zawartości, która jest niezwykle bogata w różnego

rodzaju anegdoty i szczegóły (od zarobków poczynawszy, na przeróżnych animozjach i teoriach o stosunkach społecznych między ceremoniarzami skończywszy).

Ciekawe informacje podaje również G. Fornici, *Maestro delle Cerimonie Pontificie* w latach 1800-1803 w swoim *Ristretto delle principali indicazioni sotto le quali sono raccolte in molti volumi e descritte con indice tutte Le Istruzioni, Memorie, e Manoscritti che si conservano nell' Archivio de' Maestri delle Cerimonie Pontificie* (Roma, 1803). Może się to wydawać niewiarygodne, ale jego praca – nie dość, że późna – była jedynym tego rodzaju spisem i katalogiem archiwów dzisiejszego Urzędu Papieskich Celebracji Liturgicznych, aż do momentu, gdy Prefektem Kolegium Mistrzów Ceremonii Papieskich został mianowany Enrico Dante (1884-1967). Ten ostatni własnoręcznie spisał w kilku tomach dwuczęściowy *Catalogo dell' Archivio della Prefettura delle Ceremonie Apostoliche* (wstępnie ukończony w 1956 r. manuskrypt do dziś pełni rolę przewodnika po archiwach, w których można także i jego sprawdzić), o czym pisaliśmy¹.

Dla umysłów bardziej syntetycznych dobrą lekturę mogą stanowić krótsze opracowania w większych, encyklopedycznych lub słownikowych publikacjach: U. NERSINGER, *Liturgien und Zeremonien am Päpstlichen Hof*, t. I, Nova et Vetera, Bonn 2010, s. 57-58 [= „Das Kollegium der Päpstlichen Zeremoniare”]; B. BERTHOD, P. BLANCHARD, *Trésor inconnu du Vatican. Cérémonial et liturgie*, Amateur, Paris 2001, s. 129 [= hasła: „Cérémoniaire papal” i „Cérémoniaire pontifical”], 223 [= hasło: „Maître des cérémonies pontificales”].

Mając na uwadze, że dla niektórych może okazać się trudnym dotarcie, czy też sama lektura wyżej wymienionych źródeł, pragniemy zwrócić uwagę również na teksty dostępne w sieci internetowej: notę informacyjną *Papieski Urząd ds. Celebracji Liturgicznych* Krystiana Kletkiewicza, zamieszczoną w oficjalnym biuletynie Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski „Anamnesis” (nr 38, s. 127-130)², będącą tłumaczeniem profilowej prezentacji znajdującej się na stronach tegoż urzędu (*Profilo - Officium de Liturgicis Celebrationibus Summi Pontificis*)³; opracowanie byłego Mistrza Papieskich Ceremonii, abpa Piero Mariniego, zatytułowane *The Magistri Cæremoniarum - custodians and promoters of the Roman Liturgy*⁴; jeden z najbardziej kompletnych spisów papieskich ceremoniarzy i

¹ Zob. w części drugiej *Do mych najdroższych kolegów ceremoniarzy*.

² <http://www.kkbids.episkopat.pl/uploaded/a38/Anamnesis38-6nformacje.pdf>, [dostęp:] 17.08.2013.

³ Dostępność w językach: włoskim:
http://www.vatican.va/news_services/liturgy/documents/ns_liturgy_20090924_profile_it.html, [dostęp:] 17.08.2013;
 angielskim:
http://www.vatican.va/news_services/liturgy/documents/ns_liturgy_20090924_profile_en.html, [dostęp:] 17.08.2013.

⁴ Dostępność w językach: włoskim:
http://www.vatican.va/news_services/liturgy/2006/documents/ns_lit_doc_20061031_magistri-

prowadzonych przez nich dzienników, *Papal Masters of Ceremonies and their Diaries* (autorstwa prof. Johna Paula Adamsa)⁵.

caeremoniarum_it.html, [dostęp:] 17.08.2013; angielskim:
http://www.vatican.va/news_services/liturgy/2006/documents/ns_lit_doc_20061031_magistri-caeremoniarum_en.html, [dostęp:] 17VIII2013.
⁵ http://www.csun.edu/~hcfl004/Masters_Ceremonies.html, [dostęp:] 17.08.2013.

SPIS TREŚCI

Wstęp	1
-------------	---

CZĘŚĆ I – ŻYCIE I DZIEŁO

I. Biografia	4
1. Dzieciństwo i edukacja	4
2. Posługa kapłańska i nauczanie	4
3. Kariera kościelna	5
4. Dzieła i osiągnięcia	7
5. Nagrody, odznaczenia i nominacje	9
6. U schyłku życia	11
II. Reforma liturgii	14
1. Komisje i organizmy Kurii Rzymskiej	15
2. Wypowiedzi, komentarze i interwencje	15
a) Kwestia łaciny	16
b) Koncelebracja i Komunia święta pod dwiema postaciami	17
c) Inne kwestie liturgiczne	18
3. Zamiast zakończenia	20

CZĘŚĆ II – DOKUMENTY

Wprowadzenie	22
Dokument I – Nominacja na ceremoniarza papieskiego	24
Dokument II – Nominacja na Prefekta Ceremonii Papieskich	26
Dokument III – Aneks do nominacji na Prefekta Ceremonii Papieskich	29
Dokument IV – Przyrzeczenie kardynalskie	31
Dokument V – Watykańskie <i>Rogito morte</i>	34
Dokument VI – <i>Do mych najdroższych kolegów ceremoniarzy</i>	42

CZĘŚĆ III – GALERIE

I. Święcenia biskupie Enrico Dantego

1. Wprowadzenie	58
2. Galeria.....	60

II. Konsekracja biskupia w rycie greckim

1. Wprowadzenie	78
2. Galeria.....	80
3. Mszał – <i>Ordo</i>	111

APPENDIX

1. <i>Clerici cerimoniarum</i>	146
2. Podstawowa literatura.....	151